

Központi Statisztikai Hivatal

Magyarország társadalmi atlasza

Budapest, 2012

© Központi Statisztikai Hivatal, 2012

ISBN: 978-963-235-391-3

Készült:

a Tájékoztatási főosztályon

Főosztályvezető:

Szabó István

Felelős szerkesztő:

Vida Judit

osztályvezető

További információ:

Vida Judit (345–1293, judit.vida@ksh.hu)

szerkesztő

Szerzők:

Hidas Zsuzsanna, Kezán András, Némethné Csehi Tünde

Olvasószerkesztő:

Polónyi Katalin

Lay-out:

Simonné Horváth Gabriella

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2012.144

Budapest, 2012

BEVEZETŐ	5	6.4. AZ EURÓPAI LAKOSSÁGI EGÉSZSÉGFELMÉRÉS (ELEF)	
1. NÉPESSÉG	7	2009 EREDMÉNYEIBŐL	35
1.1 CSÖKKENŐ NÉPESSÉG, ÖREGEDŐ TÁRSADALOM	7	6.4.1. AZ EGYÉNEK VÉLEMÉNYE A SAJÁT EGÉSZSÉGÜKRŐL	36
1.2. VÁROSODÁS, VÁROSIASODÁS	7	6.4.2. A LAKOSSÁG EGÉSZSÉGTUDATOS MAGATARTÁSÁVAL	
1.3. A NÉPESSÉG VÁLTOZÁSA NEMEK ÉS KORCSOPORT SZERINT.....	9	ÖSSZEFÜGGŐ PROBLÉMÁK.....	36
1.4. SZÜLETÉSEK, TERMÉKENYSÉG	10	6.4.3. TÚLSÚLY, DOHÁNYZÁS, ALKOHOLFOGYASZTÁS	36
1.5. HÁZASSÁGKÖTÉSEK, VÁLÁSOK	11		
1.6. HALÁLOZÁSOK	12	7. EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÓRENDSZER.....	39
2. OKTATÁS	15	7.1. AZ ORVOSOK SZÁMA	39
2.1. ALAPFOKÚ OKTATÁS	15	7.2. HÁZIORVOSI ÉS HÁZI GYERMEKORVOSI SZOLGÁLAT	39
2.2. SZAKISKOLÁK	18	7.3. JÁRÓBETEG-SZAKELLÁTÁS	40
2.3. KÖZÉPISKOLÁK	19	7.4. FEKVŐBETEG-ELLÁTÁS	40
2.4. FELSOÓKTATÁS	20	7.5. EGÉSZSÉGÜGYI KIADÁSOK, GYÓGYSZERFORGALOM.....	41
3. MUNKAERŐPIAC.....	23	8. SZOCIÁLIS VÉDŐHÁLÓ	43
3.1. GAZDASÁGI AKTIVITÁS	23	8.1. NYUGDÍJASOK, NYUGDÍJAK.....	43
3.2. NYILVÁNTARTOTT ÁLLÁSKERESŐK.....	27	8.2. CSALÁDTÁMOGATÁS.....	46
3.3. KERESETEK.....	27	8.3. ÖNKORMÁNYZATI SEGÉLYEZÉS.....	47
4. A HÁZTARTÁSOK JÖVEDELME, FOGYASZTÁSA ÉS ÉLETKÖRÜLMÉNYEI	29	8.4. SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYHÁLÓZAT	51
5. LAKÁSHELYZET	31	8.4.1. NAPKÖZBENI GYERMEKELLÁTÓ INTÉZMÉNYEK	51
6. ÉLETKILÁTÁSOK, EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT	33	8.4.2. NAPPALI ELLÁTÁST BIZTOSÍTÓ INTÉZMÉNYEK	52
6.1. SZÜLETÉSKOR VÁRHATÓ ÉLETTARTAM	33	8.4.3. ELHELYEZÉST BIZTOSÍTÓ INTÉZMÉNYEK.....	53
6.2. HALÁLOKOK	34	9. TÁRSADALMI PROBLÉMÁK.....	55
6.3. A LAKOSSÁG EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTA	34	9.1. IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS, BÜNYÜGYI HELYZET	55
		9.2. ÖNGYILKOSSÁGOK	57
		MÓDSZERTAN, FOGALOMTÁR.....	59

BEVEZETŐ

Magyarország jelenlegi helyzetét, az ország jövőbeli kilátásait alapvetően befolyásolják a területi egyenlőtlenségek. A különbségek mindig az eltérő adottságokból eredő különböző intenzitású és irányú társadalmi és gazdasági változások következményei. Ez természetes folyamat, ám az állandósuló nagy különbségek hosszú távon hátráltathatják a kiegyensúlyozott térszerkezet kialakulását. Magyarországon társadalmi és gazdasági szempontból máig érzékelhető egyfajta „lejtő” az ország nyugat-keleti, valamint észak-déli tengelyében. Lényeges az ország fővárosát (az agglomerációjával együtt) és az ország többi részét elválasztó különbség is, ami számos okra vezethető vissza. Ilyenek a teljesség igénye nélkül: az intézményrendszer és a közlekedési hálózatok centrális jellege, Budapest országon belüli súlya, a területi ellenpólusok hiánya.

Kiadványunkban a társadalom jellemzőinek területi egyenlőtlenségeit a megyék szintjén mutatjuk be. Ennek oka egyrészt az, hogy ez az a területi szint, amelyen már elég élesen jelentkeznek a területi diszparitások, másrészt a megyék olyan önálló közigazgatási egységek, amelyek az erőforrások allokációjában, a területfejlesztés tervezésében is részt vállalnak.

Megyeink története az I. István által létrehozott vármegyerendszerhez nyúlik vissza, azonban határaik, funkcióik és intézményrendszerük is oly sokszor változott meg a történelem során, hogy ma már kevés közülük van a középkori vármegyékhez. A jelenkor megyerendszerének alapjait 1950-ben tették le, amikor már a háború után létrejött államhatárokon belül alakították ki a közigazgatás új rendszerét. Az 1990-es évek elején a megyerendszer szerepének, feladatainak, szervezetének újra-

gondolása ismét szükségszerűvé vált, ekkor azonban a megyék határai már nem módosultak. Az 1990-es önkormányzati törvény a szubszidiaritás elvét véve alapul a megyék szerepét valamelyest gyengítette, szűkítette a kizárólagosan nekik rendelt feladatok körét, így teret adott a települési önkormányzatok feladatvállalásának. Mindezek ellenére a megyék számára továbbra is fontos, bár a korábbinál kétségtelenül jóval szűkebb szerep jutott.

Az európai statisztikai gyakorlatban az egyes tagországokra vonatkozóan a statisztikai megfigyelések területi rendszerének alapjául a közigazgatási területbeosztás szolgál. Magyarország esetében a statisztikai célú területi egységek nomenklatúrája (NUTS) öt területi szintjéből a megyék a középső, a NUTS3 szintet jelentik (1. ábra). E nomenklatúrának megfelelően hajtja végre a Központi Statisztikai Hivatal statisztikai adatgyűjtéseit és publikálja azok területi bontásait. Ugyanakkor számos reprezentatív, mintavételen alapuló statisztikai adatgyűjtés csak a megyék vagy a régiók szintjén szolgáltat megbízható adatokat, így e témakörökben a mélyebb területi szintű elemzések elkészítése általában nem lehetséges. Ez az oka annak, hogy bár elsődleges célunk a megyei jellemzők bemutatása, néhány fejezetben a különbségeket a megyei adatok hiánya miatt regionális szinten írjuk le. (Azokban a témákban pedig, ahol a területi különbségek megyéken belüli nagysága ezt indokolta, részletesebb kistérségi vagy települési bontásban is vizsgáldtunk.)

Munkánk 2010. évi statisztikai adatokon alapul, ám annak érdekében, hogy az a társadalom jelenségeinek minél szélesebb körét mutathassa be, felhasználtuk olyan adatgyűjtések eredményeit is, amelyek tartalmukat tekintve fontosak, ám ezeket a Központi Statisztikai Hivatal nem éves rendszerességgel végzi. Ilyen esetekben eltérünk az említett vonatkozási évtől, és az ahhoz időben legközelebbi adatfelvételek eredményeit publikáljuk.

1. ábra A statisztikai célú területi egységek nomenklatúrájának (NUTS) területi szintjei Magyarországon

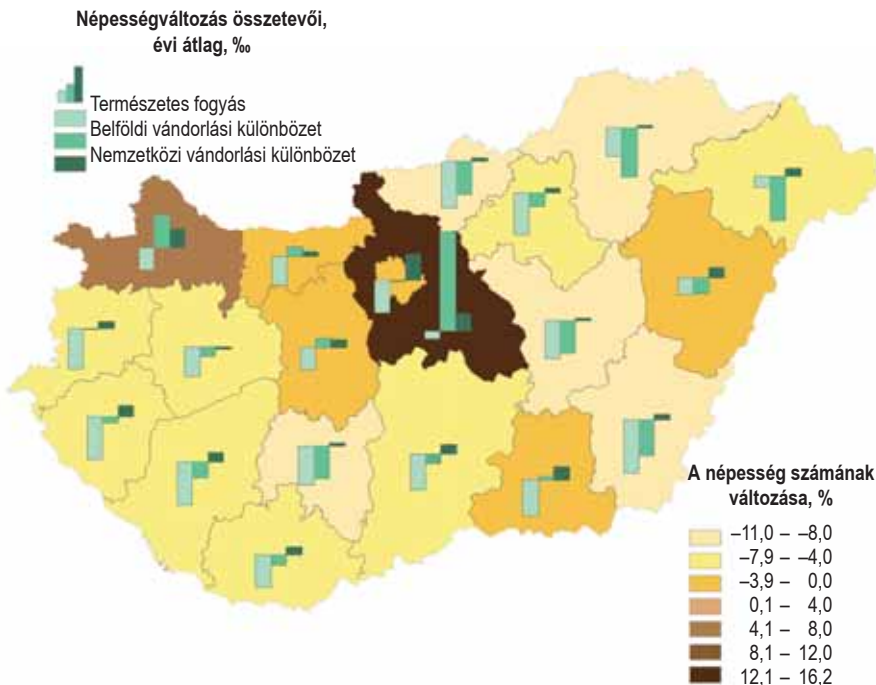
1. NÉPESSÉG

1.1. Csökkenő népesség, öregedő társadalom

Magyarország jelenlegi területén 1980-ban éltek a legtöbben, 10 millió 709 ezren, azonban immár harminc éve a népesség száma folyamatosan csökken. 2010-ben az ország lakóinak száma a 10 milliós lélektani határ alá esett, és 2011. év elején 9 millió 985 ezer fő volt.

A lélekszám csökkenésének legfőbb oka az alacsony termékenység, amelyhez – európai mércével – magas szinten állandósuló halandóság járul.

1.1.1. ábra A lakónépesség számának változása és annak összetevői, 2001–2011

A születések és a halálozások különbségéből eredő népességfogyás a 2001–2011 közötti időszakban összességében meghaladta a 400 ezer főt, ezt a 160 ezer főnyi nemzetközi bevándorlási többlet csak mérsékelni tudta.

A vizsgált időszakban az ország valamennyi megyéjére – és Budapestre is – folyamatosan természetes fogyás volt jellemző, amihez Pest, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér és Csongrád megyében belföldi bevándorlási többlet társult. Pest és Győr-Moson-Sopron megye vándorlási nyeresége meghaladta a természetes népmozgalomból eredő népességfogyást, így ebben a két megyében a népesség száma (15, illetve 4 százalékkal) gyarapodott. Pest megye kiemelkedő lakosságszám-emelkedése elsősorban a fővárosból az agglomerációs övezetbe történő kiköltözések következménye.

A legkedvezőtlenebb helyzetben lévő Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Tolna, Jász-Nagykun-Szolnok és Nógrád megyében a tényleges népességfogyás elérte a 8–10 százalékot, itt mind a születések és halálozások különbségéből eredő fogyás, mind a vándorlási veszteség éves átlaga meghaladta az ország többi térségére jellemző mértéket. Sajátos a helyzete Szabolcs-Szatmár-Bereg megyének, ahol a termékenység kisebb mértékben csökkent ugyan, mégis jelentős népességfogyás következett be a kiemelkedően magas vándorlási veszteség miatt.

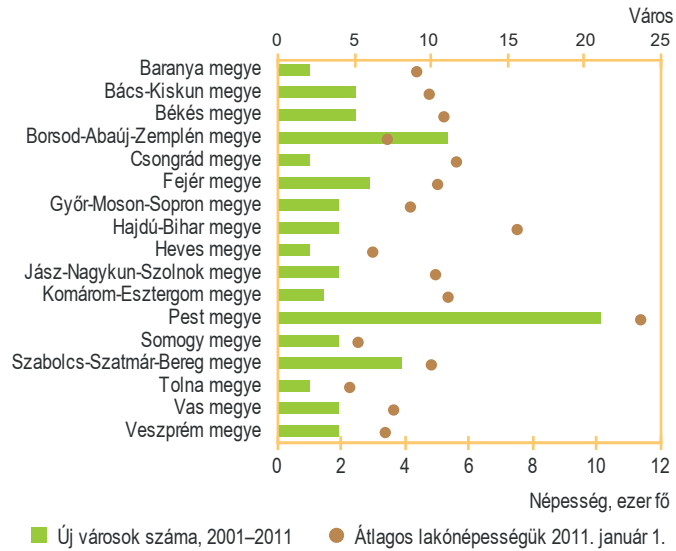
1.2. Városodás, városiasodás

A 2011. év elejei adatok szerint Magyarországon minden tizedik (328) település város, közülük 23 megyei jogú.

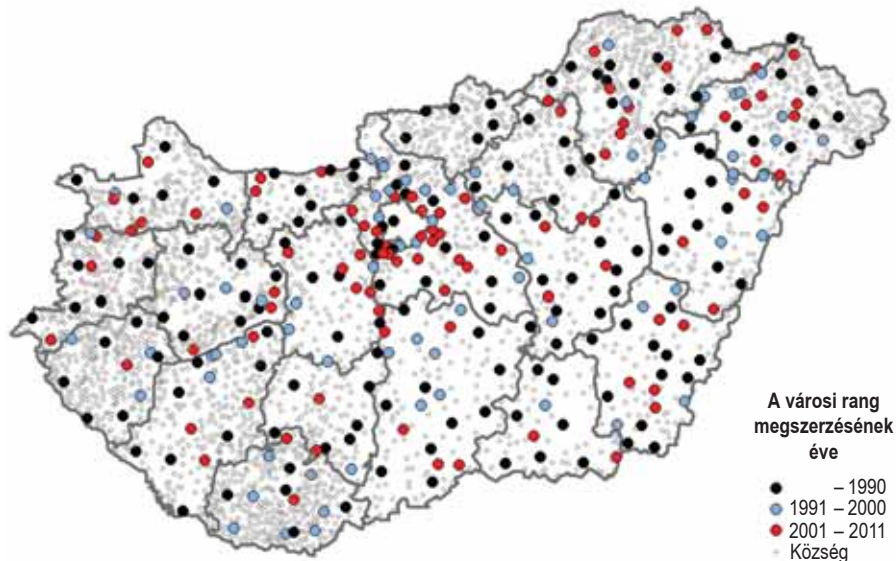
A városodottság jelenlegi szintje elsősorban az utóbbi egy-két évtizedben bekövetkezett város-sá nyilvánítások eredménye: az 1990-es évtizedben 73, az ezredforduló óta további 91 új városunk lett. Az újonnan városi rangra emelkedett települések közül a 10–20 ezer lakosúak döntő többsége – 28 városból 23 – Pest megyében található, kivéve Hajdúhadház, Hajdúsámson (Hajdú-Bihar), Újfehértó (Szabolcs-Szatmár-Bereg), Tiszaföldvár (Jász-Nagykun-Szolnok) és Lajosmizse (Bács-Kiskun megye). Az ország többi megyéjében elsősorban tízezer főnél kisebb lélekszámú városok alakultak, melyek közül minden ötödikben kevesebb mint 3000-en élnek. A korábban hiányzó kisvárosi hálózat létrejöttével a városhálózat népességnagyság szerinti struktúrája kiegyenlítettebbé vált.

A városodás dinamikus változását kevésbé követte a városiasodás, az ott élők életkörülményeinek javulása, az infrastrukturális ellátottság fejlődése: az új kisvárosok egy része nem rendelkezik valódi városi funkciókkal, infrastrukturájuk, intézményi ellátottságuk hiányos, lakókörnyezetük falusias jellegű.

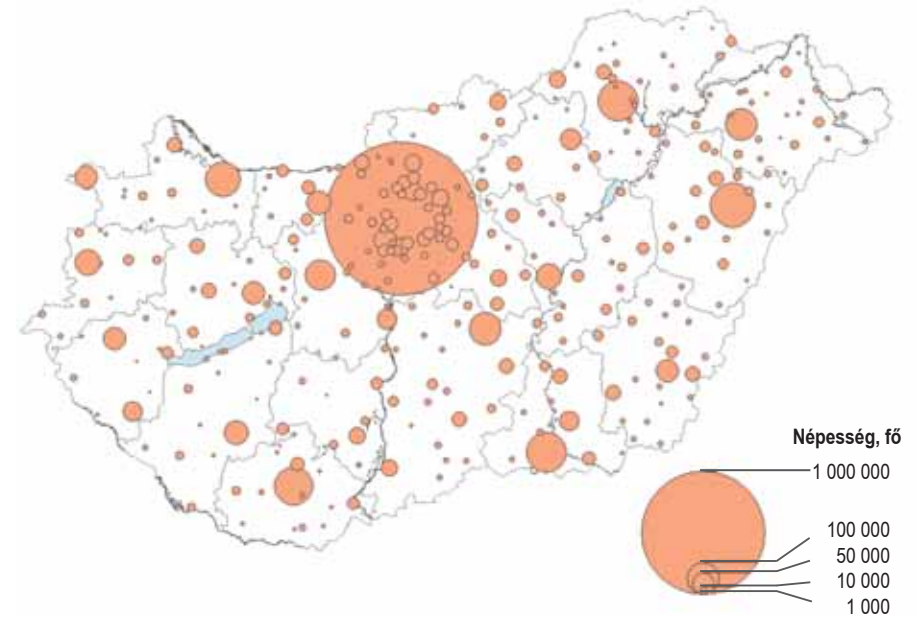
1.2.1. ábra Az új városok* száma és átlagos lakónépességük

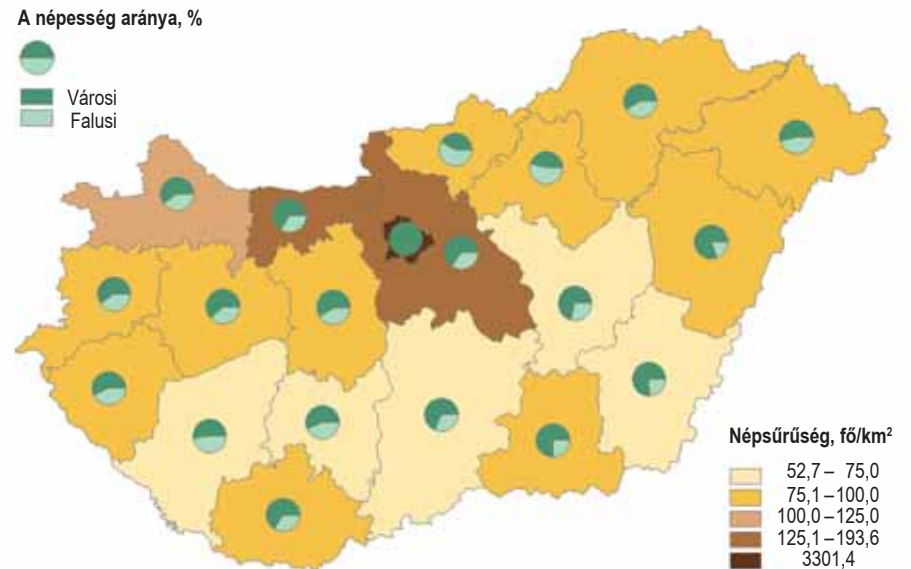
1.2.2. ábra Az 1990 óta városi rangot kapott települések

1.2.3. ábra A városok lakónépessége, 2011. január 1.

1.2.4. ábra Népsűrűség, a városi népesség aránya, 2011

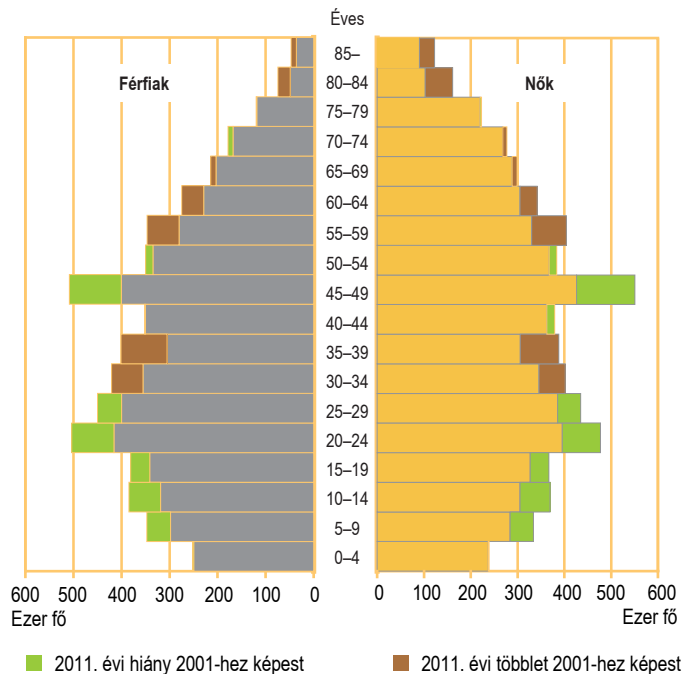

Napjainkban az ország népességének többsége, mintegy héttizede él városokban. A megyék nagy részében a lakosság több mint fele város lakó, arányuk elsősorban a síkvidéki területeken magasabb, a hegyvidéki területeken átlag alatti. Két észak-magyarországi megyében, Hevesben és Nógrádban viszont kisebb a városokban élők száma a községekben élőkénél.

1.3. A népesség változása nemek és korcsoport szerint

Annak ellenére, hogy évente átlagosan 5–7 százalékkal több fiú csecsemő jön világra, mint leány, a férfiak magasabb halandósága következtében a nők népességen belüli aránya egyre emelkedik: míg 2001-ben 1103 nő jutott ezer férfira, addig 2011 elején már 2-vel több. Mivel a nőtöbbség leginkább a negyven éven felüli korosztályokra jellemző, a mutató értéke elsősorban az idősebb korösszetételű térségekben (pl. a fővárosban, Heves és Csongrád megyében) kedvezőtlenebb, a fiatalabb korösszetételű térségekben (Pest, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Veszprém megyében) a nemek aránya kiegyenlítettebb.

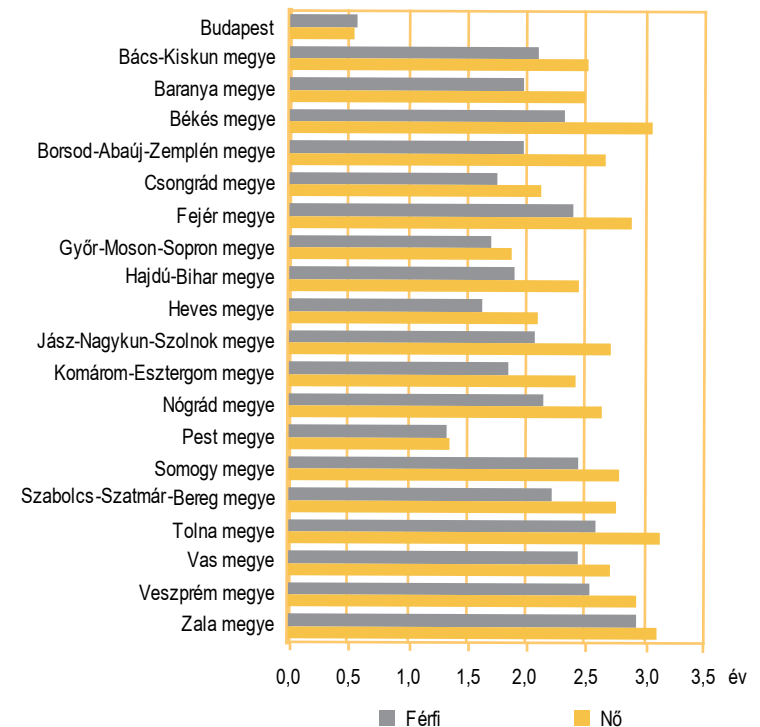
1.3.1. ábra Magyarország népességének változása, 2001–2011

A fejlett európai országokhoz hasonlóan Magyarország számára is az egyik legnagyobb demográfiai kihívást a társadalom öregedése jelenti. Hazánkban a népesség öregedési folyamata gyorsul.

Napjainkban az ország férfilakosságának átlagos életkora 39 év, a nőké 43 év, a két évtizeddel ezelőtti tapasztalhatónál 3–4 évvel több, de az utóbbi tíz évben is mintegy két évvel emelkedett a népesség átlagos életkora. A nemekre jellemző eltérő halandósági viszonyok következtében a nők átlagos életkora gyorsabban növekedett, mint a férfiaké, így a nemek között már korábban is meglévő különbség az ezredforduló óta tovább nőtt – országos átlagban 4,0 évről 4,3 évre.

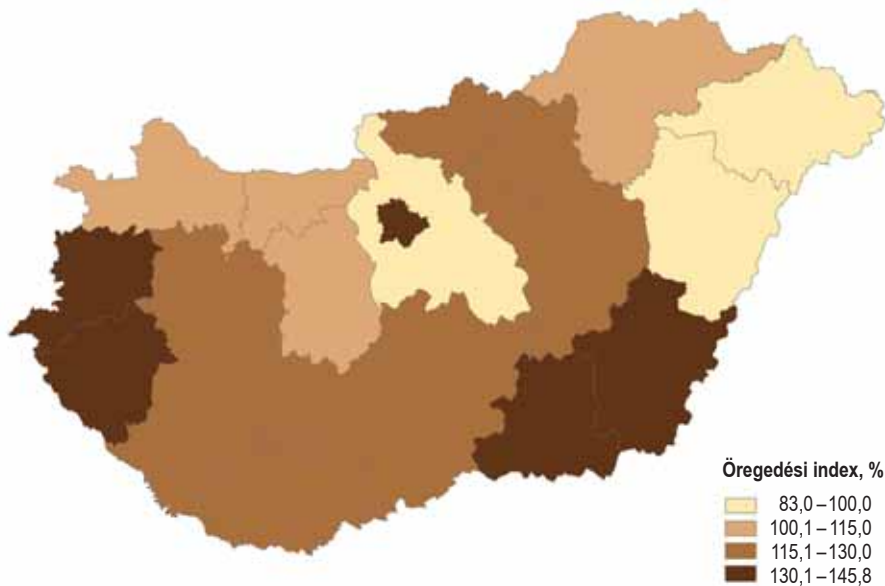
1.3.2. ábra Az átlagéletkor növekedése 2001 és 2011 között

Az időződést kifejező, másik legáltalánosabban elfogadott mutató a 65 évesek és idősebbek gyermekkorúakhoz viszonyított aránya, azaz az öregedési index, amely a történeti idősorok tanúsága szerint folyamatosan nő. 2005 óta az időskorúak száma meghaladja a gyermekkorúakét, és 2011-ben már 117 időskorú jutott száz gyermekre.

A 2011. évi adatok szerint mindössze három megyében (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Pest és Hajdú-Bihar) nagyobb a gyermekkorúak aránya, mint az időseké. Az országos átlagot jóval meghaladja a mutató értéke Budapesten, Békés, Csongrád, Zala és Vas megyében.

1.3.3. ábra A száz gyermekkorúra jutó időskorúak száma, 2011

A demográfiai öregedés egyik összetevője a születéskor várható élettartam növekedése (erről a halálozási viszonyok elemzésénél térünk ki), a másik meghatározó tényező az alacsony termékenység.

1.4. Születések, termékenység

Magyarországon 1980-ig a születések száma meghaladta a halálozásokét, az ezt követő évtizedekben azonban fokozatosan csökkent a születésszám. 1998 volt az első olyan év, amikor százezer-nél kevesebb újszülött jött a világra, és 2011 amikor az újszülöttek száma immáron nem érte el a 90 ezret – ez a legalacsonyabb születésszám a hazai népmozgalmi statisztika elmúlt 136 éves történetében.

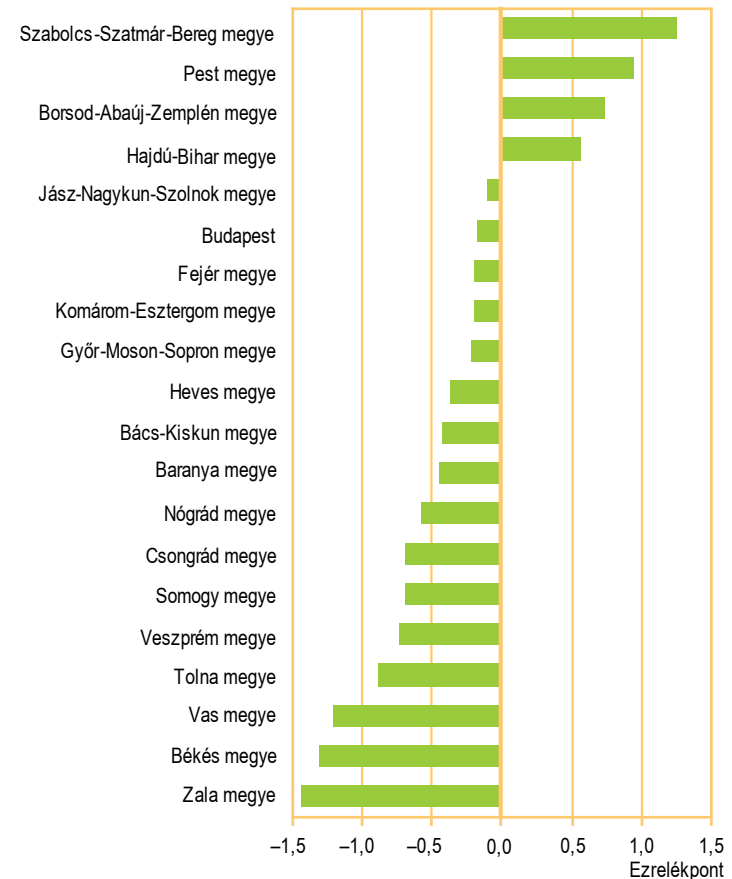
Az utóbbi tíz évet vizsgálva országos szinten a születésszám lakosságszámra vetített értéke 2006-ban és 2008-ban volt a legmagasabb, ekkor közelítette meg a tíz ezreléket, ezt követően a

mutató értéke évről évre jelentősen csökkent, és 2011-ben 8,8 ezrelékes – eddigi – mélypontot ért el.

A 2001 és 2011 közötti időszakban országosan évente átlagosan 9,5 újszülött jutott ezer lakosra. Az ország három északkeleti megyéjében, valamint Pest megyében ezt meghaladó volt a születések aránya, a többi térségben azonban kedvezőtlenebb a termékenységi ráta. Zala, Békés és Vas megyében az időszak utolsó két évében a mutató értéke már a 8 ezreléket sem érte el.

A kutatók szerint a termékenység visszaesésében szerepet játszik többek között a családformák változása és az egyre későbbi életkorokra tolódott gyermekvállalás is.

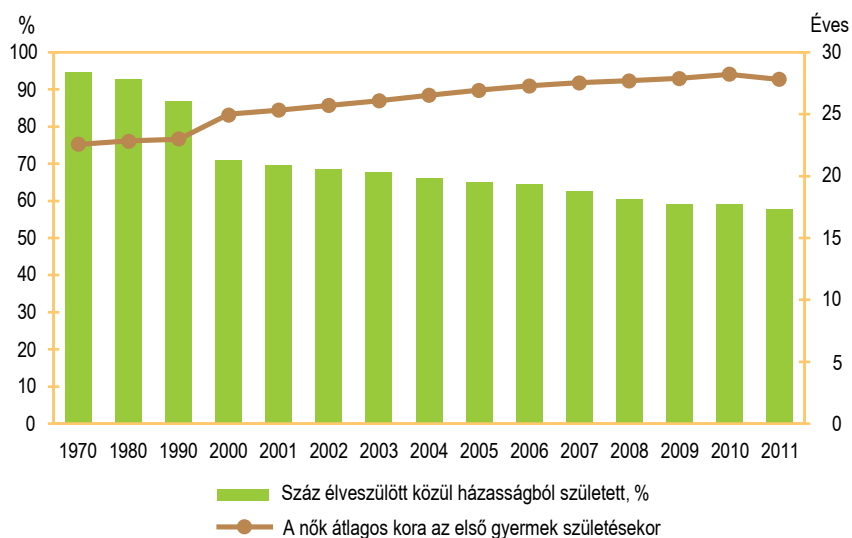
1.4.1. ábra Az élveszülések ezer lakosra jutó éves átlagos arányának eltérése az országos átlagtól, 2001–2011

Az együttélési formák utóbbi évtizedekben bekövetkezett változásával egyre gyakoribbak a házasságon kívüli születések. A 2011. évi adatok szerint az újszülöttek mintegy hattizede született házasságból, arányuk csökken. (Az ezredfordulón a házasságból született csecsemők részesedése még héttized volt.)

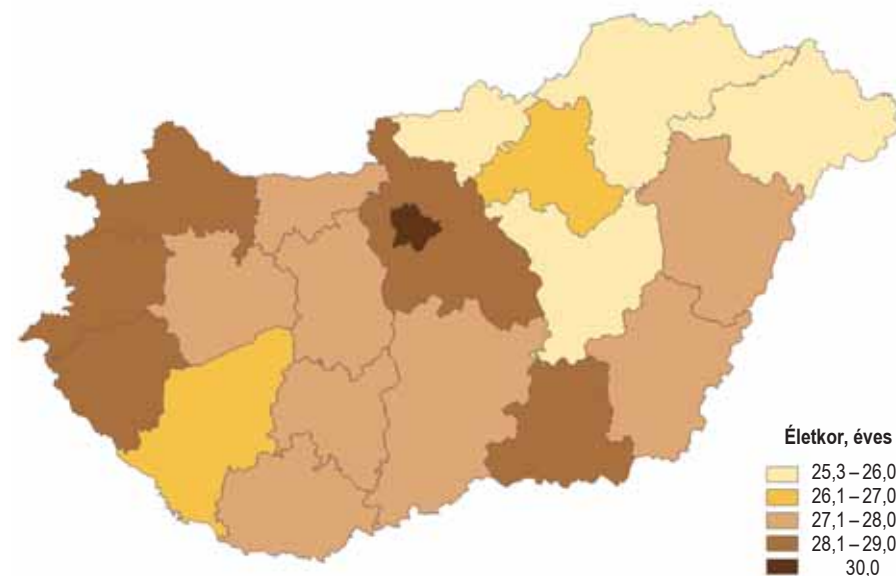
Az elsőként született gyermekek körében ennél is kisebb, 52 százalék volt a házas anyától született csecsemők aránya, ami arra utal, hogy a második gyermek születése előtt a szülők egy része házasságot köt. Az első gyermeküket vállaló nők átlagosnál nagyobb hányada volt házas a fővárosban, valamint Győr-Moson-Sopron, Pest és Vas megyében, ugyanakkor a megyék felében a házasságon kívül szülő nők aránya volt nagyobb.

1.4.2. ábra A házasságból születettek aránya és az anyák átlagos életkora az első gyermek születésekor

A nők egyre későbbi életkorban hozzák világra gyermekeiket: 2011-ben az első gyermek születésekor az anyák átlagosan 27,8 évesek voltak. Ha nem csak az elsőszülötteket vesszük számításba, a szülő nők átlagos életkora 29,5 év volt, mintegy két és fél évvel több, mint tíz évvel ezelőtt. Az első gyermeket a fővárosi nők hozzák világra a legkésőbbi életkorban, 30 évesen, ezután Vas, Győr-Moson-Sopron, Csongrád és Pest megye következik, vagyis többnyire azok a térségek, ahol az átlagosnál nagyobb a házasságból születő gyermekek hányada. Az első gyermek születésekor 26 évesnél fiatalabbak az anyák Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megyében.

1.4.3. ábra Az anyák átlagos életkora az első gyermek születésekor, 2011

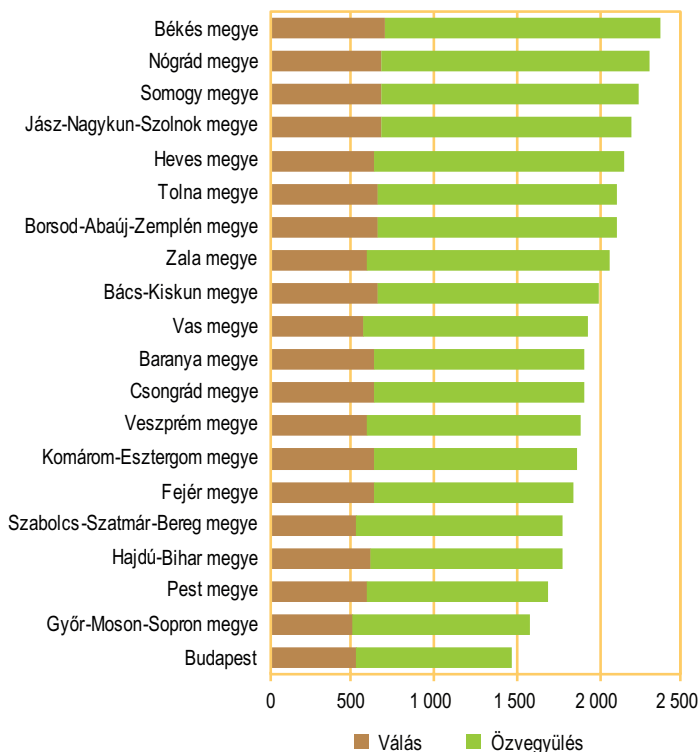
1.5. Házasságkötések, válások

A termékenység csökkenését jelentősen befolyásolja a társadalom családi állapot szerinti átrendeződése, hiszen az egyre nagyobb hányadot képviselő hajadon, özvegy és elvált nők termékenységi mutatója alacsonyabb, mint a házasságban élőké, annak ellenére, hogy egyre gyakrabban létesítenek az – egyedül élőkénél magasabb termékenységgű – élettársi kapcsolatot.

2011 elején a 15 éves és idősebb népesség kevesebb mint fele, 45 százaléka volt házas, 7,4 százalékponttal kisebb hányada, mint tíz évvel korábban. 2001 óta a nőtlenek, hajadonok részesedése 27 százalékról 33 százalékra, az elváltaké 9-ről 11 százalékra emelkedett, az özvegyeké 10 százalék körül maradt.

A házasságkötések száma hosszú idő óta csökkenő tendenciát mutat, az utóbbi évtizedben 35 ezer és 46 ezer közötti házasságkötést regisztráltak évente országosan, ugyanakkor a válások évenkénti száma 24–25 ezer körül ingadozott. Az ezer házasságkötésre jutó válások száma szinte folyamatosan emelkedik: 2011-ben 652 válás jutott ezer házasságkötésre, 92-vel több, mint az évtized elején.

1.5.1. ábra Ezer házasságkötésre jutó megszűnt házasság a megszűnés oka szerint, 2001–2011 években összesen

A házasságok mérlege a házasságkötések és a megszűnt házasságok egyenlegét – hiányát vagy többletét – mutatja. A házasságok megszűnését a válások számának alakulása, valamint a halandóság befolyásolja. Magyarországon 1978 óta valamennyi évben több házasság szűnt meg, mint amennyit az adott évben kötöttek. 2001–2011 közötti időszakban a házasságok mérlege összességében 370 ezer házassági hiányt mutat, országos szinten ezer házasságkötésre az időszak folyamán 1800 megszűnés jutott.

A megszűnt házasságok egyharmada bomlott fel válás, kétharmada özvegyülés miatt. A válások miatti megszűnések az átlagosnál gyakoribbak Budapesten, Pest, Fejér, Komárom-Esztergom és Hajdú-Bihar megyében, ugyanakkor a halálozás miatti megszűnések aránya Vas, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Zala megyében magasabb az átlagosnál.

1.6. Halálozások

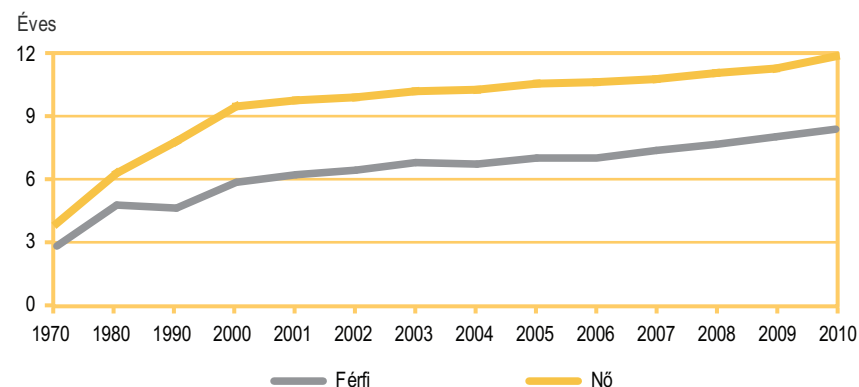
Magyarországon a múlt század második felében krónikus epidemiológiai válság alakult ki, ami főleg – de nem kizárólag – a középkorú férfiakosságot érintette. A fordulat évét 1993 jelentette: a háborús évek óta ebben az évben haltak meg a legtöbben, 150 ezren, innentől fogva azonban a halálozások száma – ingadozásokkal, de – csökken. A 2001 és 2010 közötti időszakban az elhunytak száma évente 130 ezer és 136 ezer fő között változott, és 2011-ben nem érte el a 129 ezer főt, ami 1974 óta a legalacsonyabb érték. A halálozások népességre vetített hányada az 1993. évi 14,5 ezrelékről napjainkra 12,9 ezrelékre mérséklődött.

Az elmúlt évtizedben a nyers halálozási arányszám elsősorban Békés, Nógrád és Heves megyében volt magasabb az átlagosnál (14–15 ezrelék), ugyanakkor Fejér, Győr-Moson-Sopron, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Pest megyében valamennyi évben kedvezőbb volt annál (11–12 ezrelék).

Az egyes térségek halálozási viszonyainak összehasonlítására gyakran alkalmazott mutató a standardizált halálozási hányados, ami a halálozások számát hasonlítja össze a várt halálozással. A 2010. évi adatok szerint az átlagosnál lényegesen rosszabb a halálozási helyzet az ország északkeleti térségében, miközben az ország középső térségében, valamint Csongrád, Hajdú-Bihar, Veszprém, Zala és Győr-Moson-Sopron megyében az átlagosnál kedvezőbb.

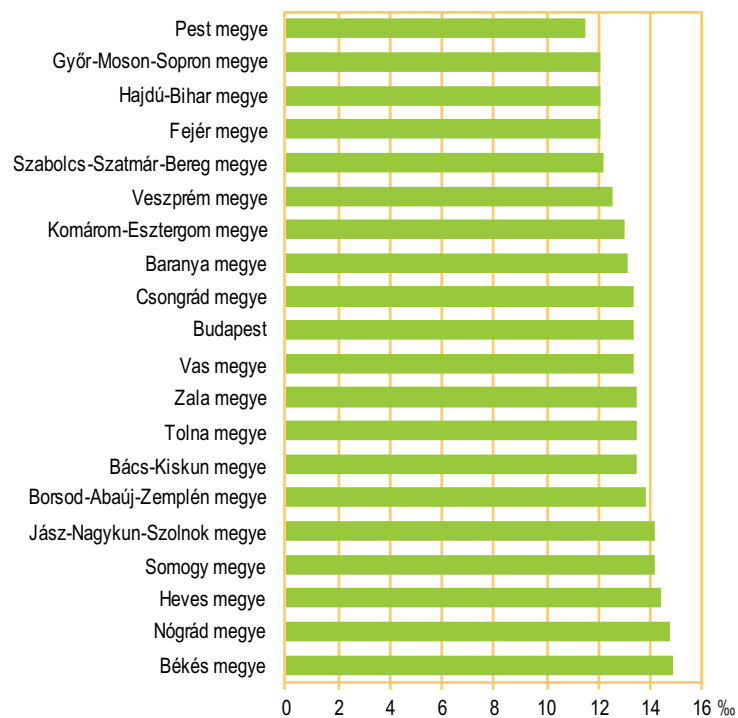
Az ország népességének mortalitása az utóbbi évtizedekben annak ellenére javult, hogy a népesség idősödött. E látszólagos ellentmondásnak a csecsemő- és gyermekhalandóság jelentős visszaesésén kívül a középkorú népesség halálozási viszonyainak csökkenése is az oka, ami a meghaltak átlagos korának emelkedésében is kifejeződik.

1.6.1. ábra A meghaltak átlagos korának változása 1960 óta

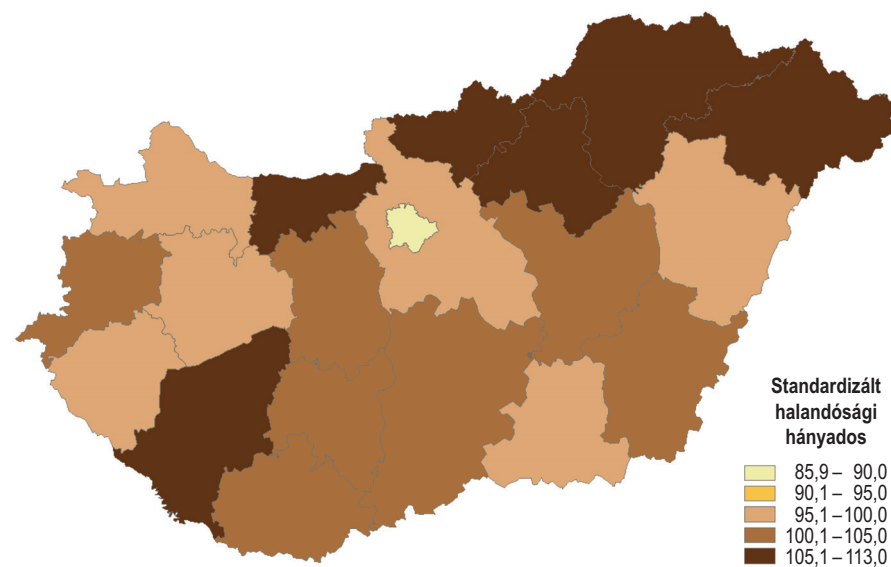

Megjegyzés: Az 1960-ban meghalt férfiak átlagos életkora 60,0 év, a meghalt nők átlagos életkora 64,5 év volt.

1.6.2. ábra Az ezer lakosra jutó halálozások éves átlagos száma, 2001–2011

1.6.3. ábra Standardizált halandósági hányados, 2010

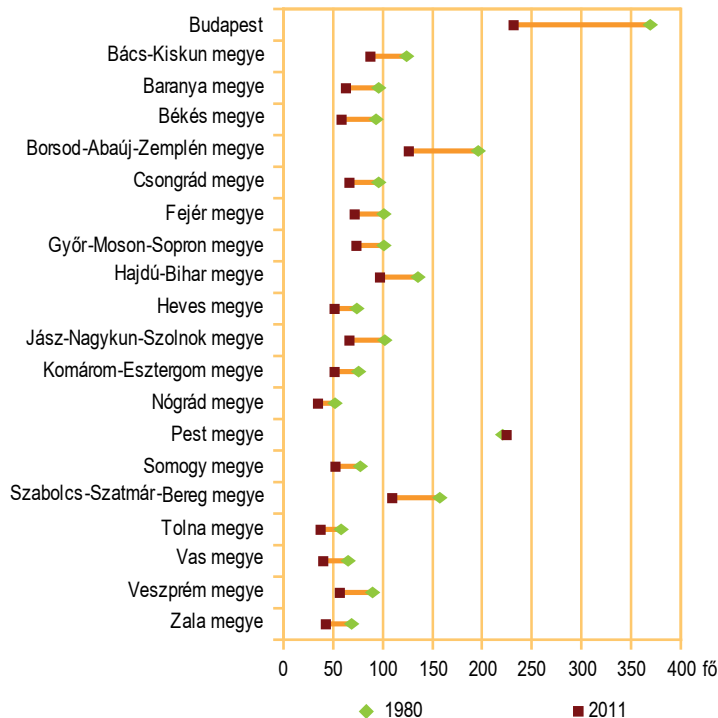

2. OKTATÁS

2.1. Alapfokú oktatás

Az iskoláskorúak száma az 1980-as évek közepe óta folyamatosan csökken, a legnagyobb mértékben Budapesten, ami többek között a szuburbanizációval (a fiatal gyermekes családoknak az agglomerációs településekre költözésével) magyarázható. Ez a folyamat Pest megyében jelentősen lassította az iskoláskorú gyermekek számának csökkenését. Mindez azonban részben a helyi kapacitások bővítését (főként az alapfokú oktatásban), részben a régió belüli tanulói ingázás intenzívebbé válását eredményezte. Az ország többi részén e korosztályok létszáma a fővárosinál kevésbé csökkent.

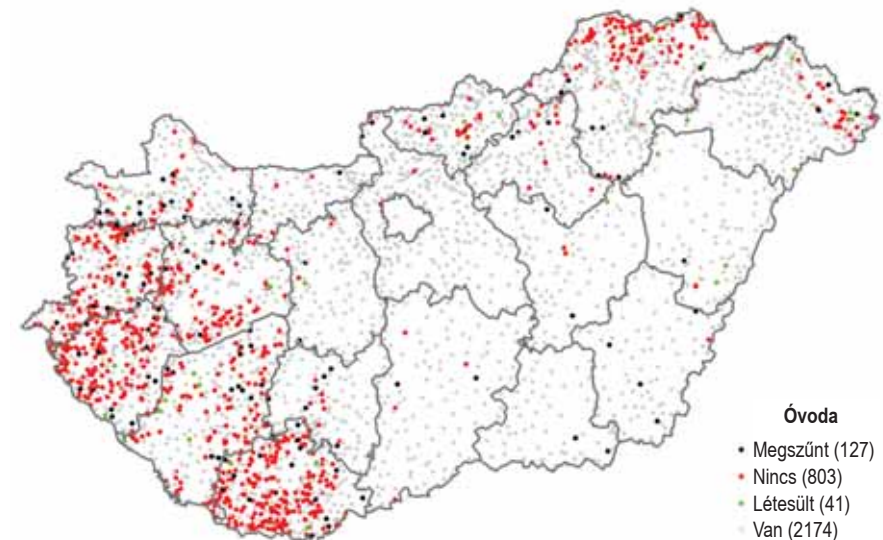
2.1.1. ábra A 3–18 éves népesség számának alakulása

Az alapfokú oktatás és nevelés intézményrendszere a népesség nagy részét helyben szolgálja ki, a gyermekeknek általában csak a kistelepülésekről, aprófalvakból kell ingázniuk az óvodákba és az általános iskolákba. A kisközségekben, aprófalvakban az elvándorlás és az ezzel együtt járó előre-gedés miatt nincs megfelelő számú gyermek, így hosszú távon ezeken a településeken az oktatási intézmények nem tarthatók fenn rentábilisan.

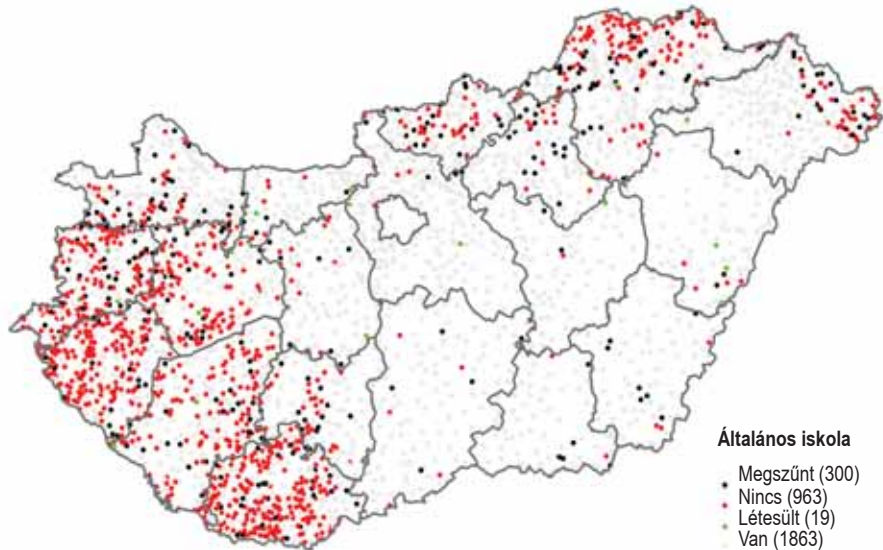
Az ország településszerkezetének fent említett jellegzetességei miatt az ellátatlan települések aránya magas, a települések 30 százalékában nincs óvoda, 40 százalékukban iskola, ám ez a népességnek mindössze 3, illetve 5 százalékát érinti. A kedvezőtlen demográfiai folyamatok eredményeképpen a 2001 óta eltelt időszakban 127 helyen szűnt meg óvoda és 300 településen általános iskola. Az alapfokú oktatási intézményekkel nem rendelkező kis lélekszámú községek döntő többsége Dél- és Nyugat-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon található.

2.1.2. ábra Óvodai feladatellátási hellyel rendelkező települések, 2001–2010

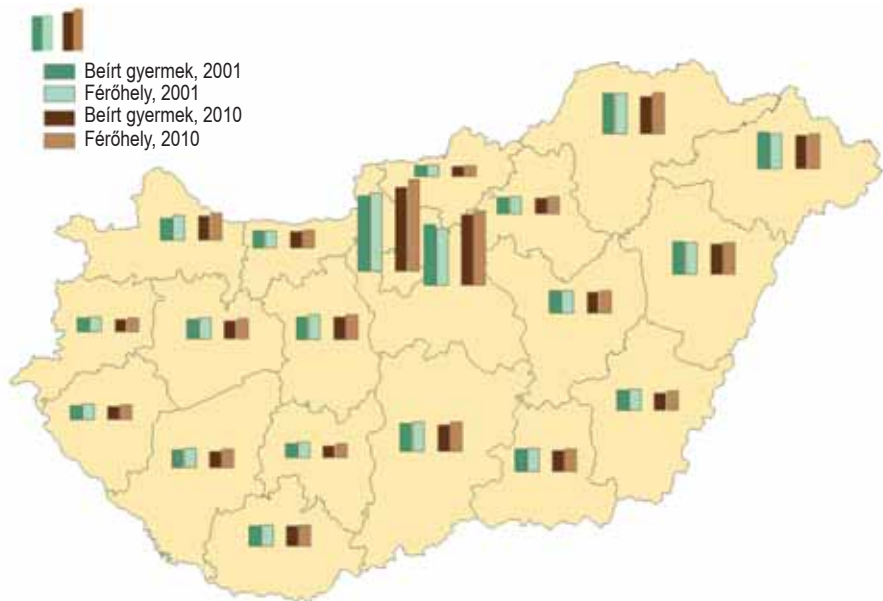

A kis településeken lévő feladatellátási helyek megszűnése ellenére 2001-hez képest több mint 16 ezerrel növekedett az óvodai férőhelyek száma. Országosan és megyei szinten is kapacitástöbblet mutatkozik, ugyanakkor egyes településeken, településrészen továbbra is meg kell küzdeni a férőhelyhiány okozta gondokkal. Míg 2001-ben az óvodáskorú (3–5 éves) gyermekek száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében meghaladta, Borsod-Abaúj-Zemplén, Pest, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyékben megközelítette az óvodai férőhelyekét, addig mára ezekben a térségekben a kapacitáshiány megoldódni látszik.

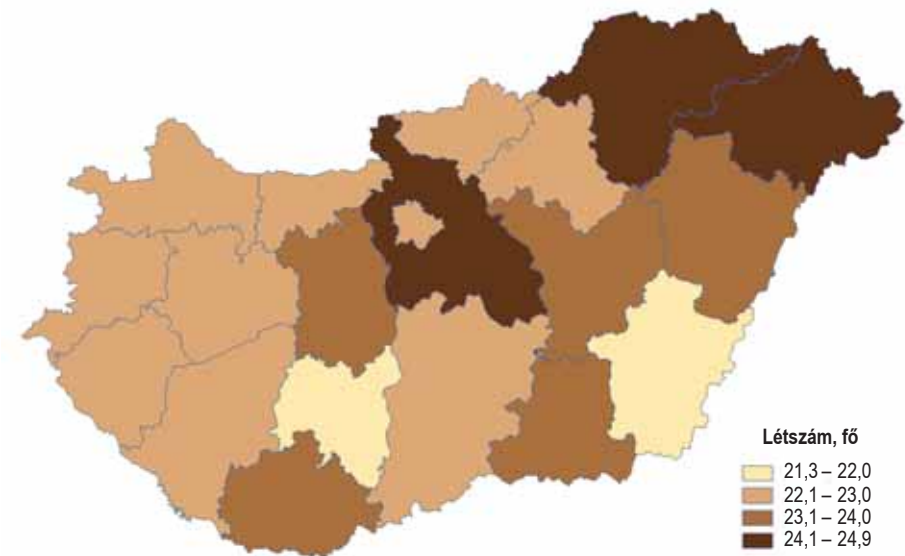
2.1.3. ábra Általános iskolai feladatellátási hellyel rendelkező települések, 2001–2010

2.1.4. ábra Az óvodai férőhelyek és az óvodába beírt gyermekek száma

2.1.5. ábra Az óvodai gyermekcsoportok átlagos létszáma, 2010

Megjegyzés: A törvényben meghatározott maximális átlagos létszám: 20 fő

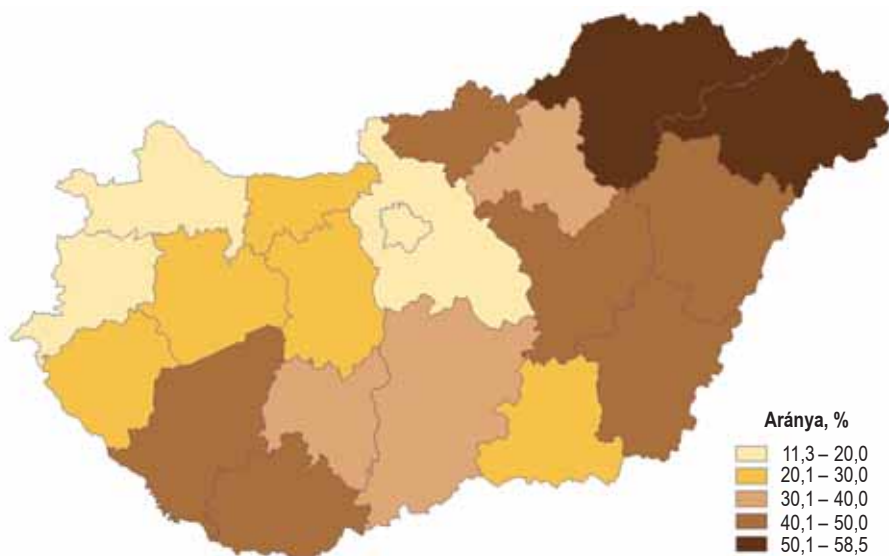
Ennek ellenére a gyermekcsoportok átlagos létszáma minden megyében meghaladja a törvény által előírt 20 fős értéket. A legmagasabb csoportlétszámok Szabolcs-Szatmár-Bereg megye óvodáiban jellemzők. Az óvodai csoportok zsúfoltsága Dunántúlon, Budapesten és Békés megyében okozza a legkisebb gondot.

Más jellegű, a kapacitásproblémákon túlmutató gondot okoz, hogy az alacsony végzettségű vagy kedvezőtlen társadalmi helyzetű szülők továbbörökítik szegénységüket, problémáikat a következő generációkra. Az óvodás gyermekek között a hátrányos helyzetűek aránya 31, a halmozottan hátrányos helyzetűeké 11 százalék. Hátrányos helyzettel az óvodáskorú gyermekek közül a keleti országrészben élőknek kell legnagyobb arányban szembenézniük. A területi különbségek óriásiak: míg Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, illetve Nógrád megyében minden második óvodás hátrányos helyzetű, addig Budapesten csak minden tizedik. Jellemző a kelet-magyarországi megyék társadalmi helyzetére, hogy minden harmadik hátrányos helyzetű óvodás gyermek szüleinek végzettsége 8. általános vagy alacsonyabb, így az oktatási törvény szerint halmozottan hátrányos helyzetűnek kell tekinteni őket. (2.1.6. ábra)

Az általános iskolai tanulók száma a nappali oktatásban 2001 óta országosan mintegy 190 ezerrel csökkent. A tanulói létszám visszaesésénél kevésbé mérséklődtek az alapfokú oktatás kapacitásai. Míg a pedagógusok létszáma és az osztályok (tanulócsoporthoz) száma nagyjából követte a tanulói létszám csökkenését, addig a feladatellátási helyek és az osztálytermek száma országos

szinten 6 százalékponttal kisebb mértékben fogyott, mint a tanulóké. Fejér, Komárom-Esztergom, Jász-Nagykun-Szolnok és Veszprém megyékben az iskolai kapacásokat sokkal kisebb mértékben építették le, mint amennyivel a tanulói létszám csökkent. Meg kell azonban jegyezni, hogy Fejér és Jász-Nagykun-Szolnok megyében 2001-ben az iskolák az átlagnál nagyobb kihasználtsággal működtek. Pest megyében a pozitív vándorlási különbözet nyomán növekvő gyermekszám új feladatellátási helyek, új iskolai kapacitások kiépítését eredményezte.

2.1.6. ábra A hátrányos helyzetű gyermekek aránya az óvodákban, 2010

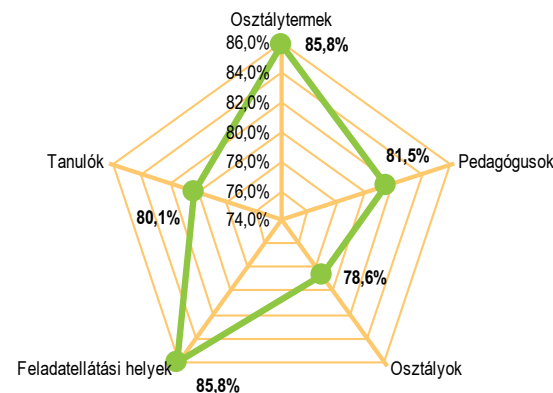

Az általános iskolákban tanuló gyermekek között az óvodásoknál is nagyobb arányban vannak olyanok, akik családi hátterük miatt hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetűek. Az általános iskolások esetében is a kelet-magyarországi, s azon belül is a észak-alföldi és észak-magyarországi megyék vezetnek a statisztikákat. Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében a tanulók többsége rossz körülmények között él, a legkedvezőtlenebb helyzetű Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a hátrányos helyzetű gyermekek aránya meghaladja a 60 százalékot. A helyzetet rontja az is, hogy az ilyen háttérű gyermekek felének szülei sem tanultak tovább az általános iskola 8. évfolyamánál. Nem véletlen tehát, hogy 2010-ben a korai iskolaelhagyók (18–24 évesek közül azok aránya, akik legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkeznek nem vettek részt sem iskolarendszerű oktatásban, sem felnőttképzésben) aránya az ország egészére számítva 10 százalék körül alakult.

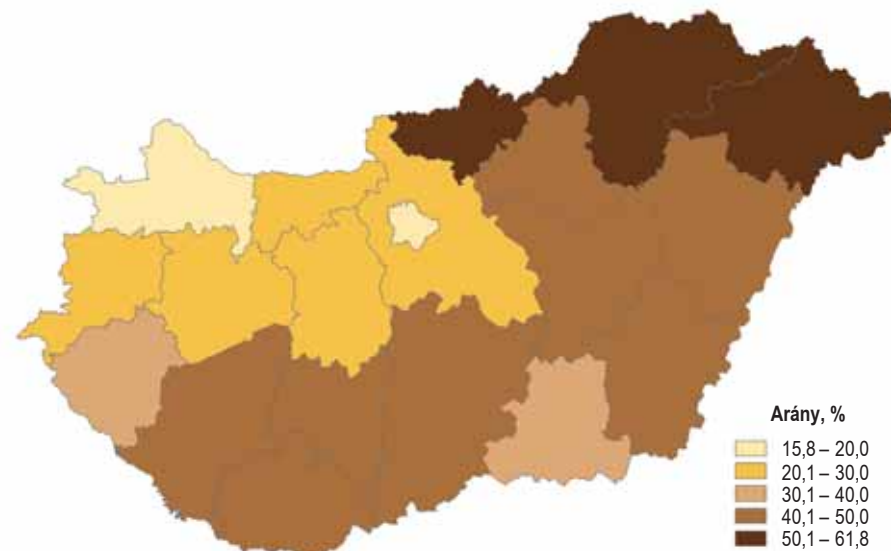
A különbségek megmutatkoznak a hazai kompetenciaméréseken is: Közép-, és Nyugat-Magyarország iskoláiban a gyermekek teljesítménye jelentősen meghaladja a fent említett elmaradottabb

térségek iskoláit. A területi különbségeket még tovább növeli a városi iskoláknak a gyermekek teljesítményében megmutatókozó előnye a községekben működőkkel szemben.

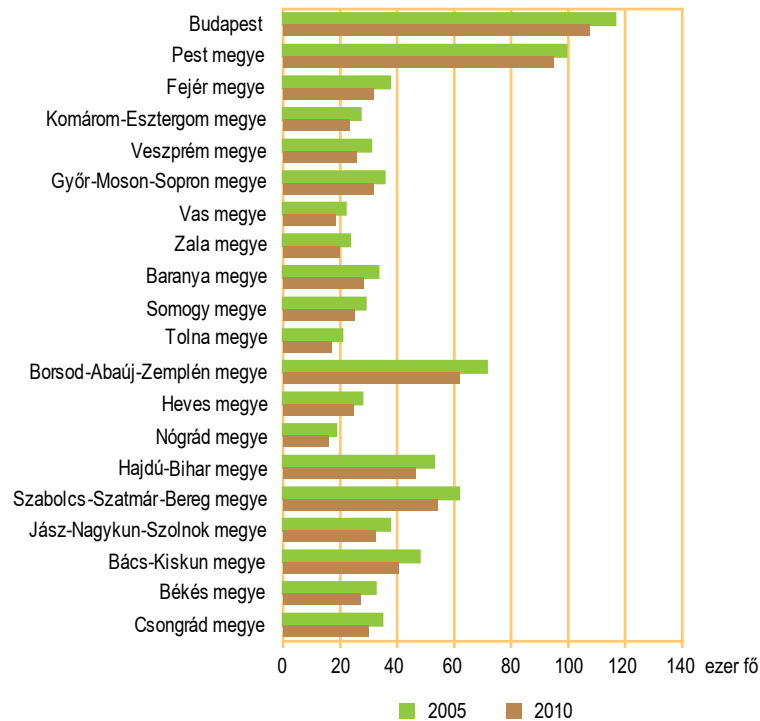
2.1.7. ábra Az általános iskolai kapacitások, a tanulók és a pedagógusok számának változása, 2001–2010

2.1.8. ábra A hátrányos helyzetű tanulók aránya az általános iskolákban (nappali oktatás), 2010

2.1.9. ábra Az általános iskolai tanulók számának változása (nappali oktatás)

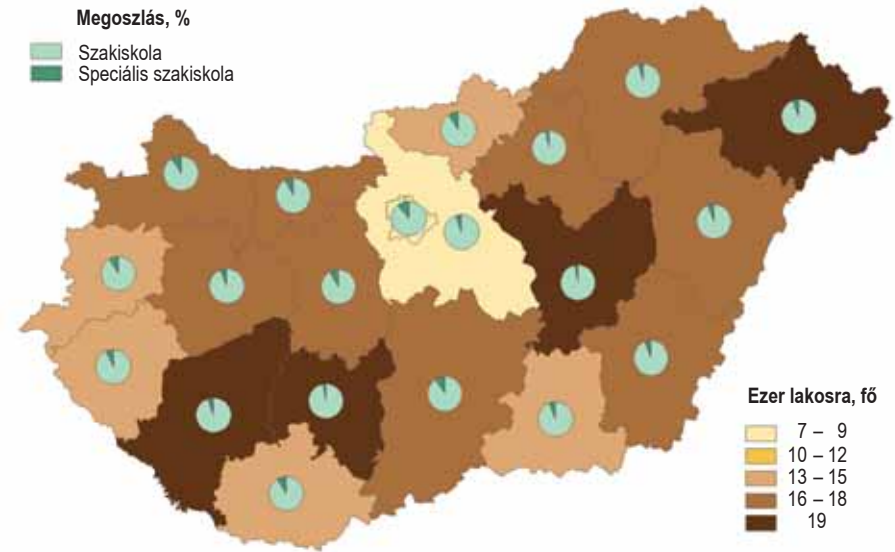

2.2. Szakiskolák

A szakiskolák tanulóinak száma az 1990-es évek elejétől az ezredfordulóig folyamatosan és jelentősen csökkent, azóta lassú ütemben ismét emelkedni kezdett, ugyanis a munkapiacra a szakképzések visszaszorulásával bizonyos szakmákban jelentős munkaerőhiány keletkezett. Somogy, Tolna, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legmagasabb, a központi régióban, Nyugat-Magyarországon, valamint Nógrád, Baranya és Csongrád megyében a legkisebb a szakiskolai képzésekben részt vevő gyermekek ezer lakosra jutó száma.

Az ezredfordulót követően a szakiskolai feladatellátási helyek száma jóval nagyobb mértékben emelkedett, mint a tanulóké. 2010-ben a kilenc évvel korábbihoz képest 30 százalékkal több feladatellátási helyen oktattak, a diákok (a nappali és felnőttoktatással együtt) száma 11 százalékkal nőtt.

2.2.1. ábra Ezer lakosra jutó szakiskolai és speciális szakiskolai tanulók száma és megoszlása a nappali oktatásban az iskola típusa szerint, 2010

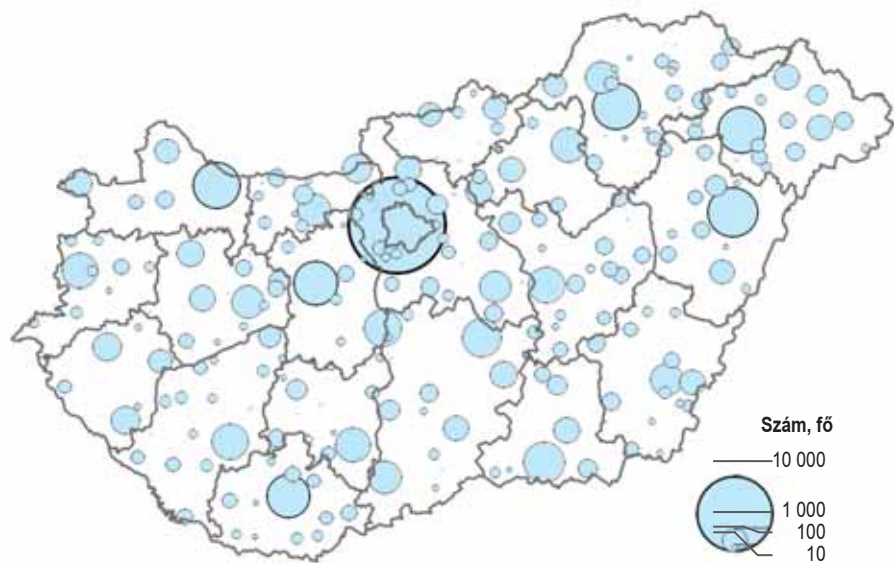
2.2.2. ábra Szakiskolák és speciális szakiskolák, 2010

Szakiskola az ország 282 településén – többnyire városokban, illetve 84 községben – működik. A községekben lévő szakiskolák javarészt Borsod-Abaúj-Zemplén, illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén találhatók. Az alföldi megyékben a szakiskolák területi koncentrációja kisebb, mint a Dunántúlon.

A hátrányos helyzetből induló gyermekek többsége nem képes ledolgozni a háttér okozta lemaradásokat, számukra inkább a kisebb követelményeket támaztó, gyakorlatorientált, érettségit nem adó szakmai képzések jelentenek lehetőséget. Ennek megfelelően a nappali oktatásban részt vevő szakiskolai tanulók harmada számít hátrányos helyzetűnek.

2.2.3. ábra Szakiskolák és speciális szakiskolák tanulóinak száma, 2010

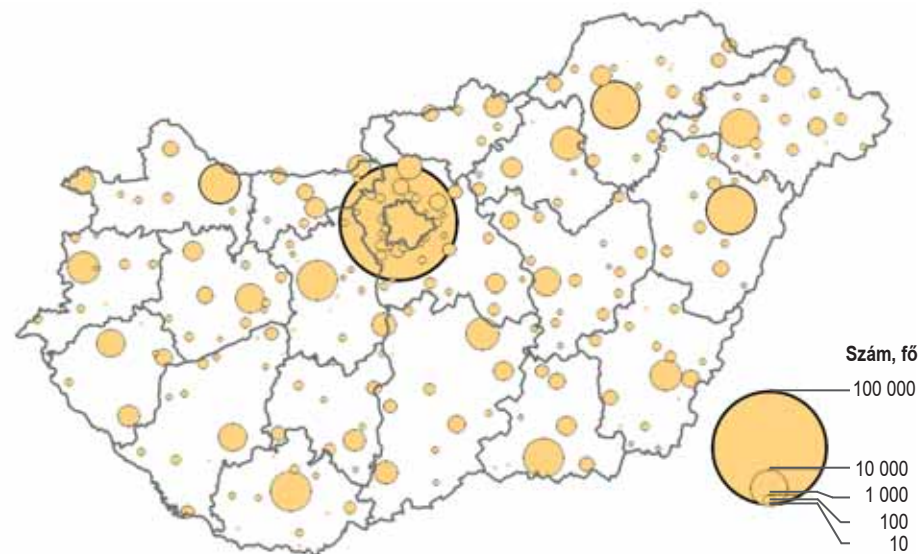

2.3. Középiskolák

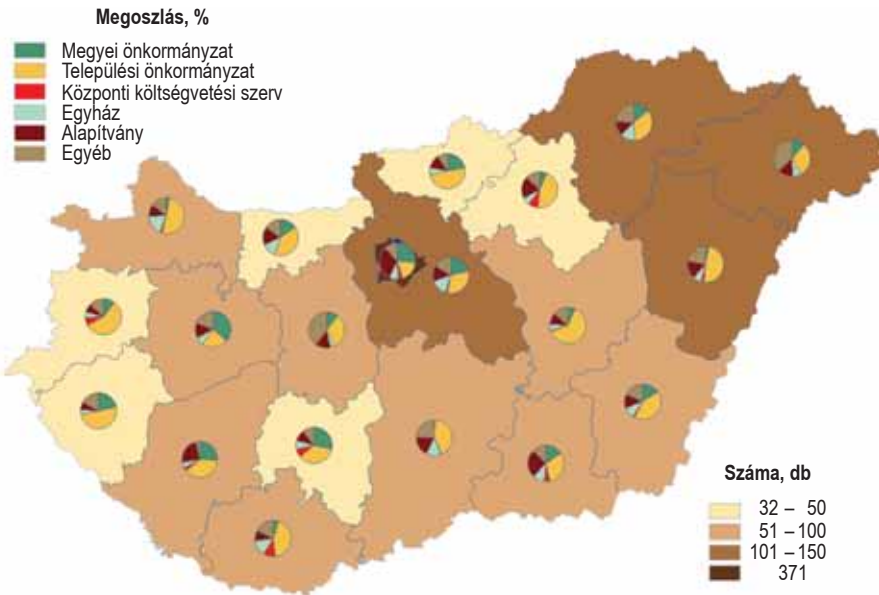
A középiskolák általában a városokban érhetők el helyben, a diákok 30 százaléka a 100 ezer fő feletti nagyvárosokban tanul, de számos kisebb településen is találhatunk középiskolát. A középiskolások ezer lakosra vetített száma Pest megyében kiugróan alacsony, ez a főváros közelségének következménye. Az agglomeráció településeiről a diákok a budapesti középiskolákba járnak be, ezért a megyei intéz-

ményrendszer kapacitása messze elmarad attól, amit az ott lakó középiskolás korú gyermekek száma indokolna. A középiskolások lakónépességhez viszonyított száma Budapesten volt a legmagasabb, a sorban Hajdú-Bihar, Csongrád, valamint Győr-Moson-Sopron megye követi. 2010-ben a középiskolás tanulók nagyobb része (54 százalék) továbbra is az érettségi mellett szakmai végzettséget is nyújtó szakközépiskolákat választotta. A gimnáziumba járó gyermekek aránya csak Pest és Baranya megyében haladta meg a szakközépiskolásokét. A legtöbb középiskolát a települési önkormányzatok tartják fenn, ezeket követik az egyéb szervezetek, alapítványok és megyei önkormányzatok. Az egyházi fenntartású intézmények a középiskolák tizedét jelentik. A fővárosban az intézmények fenntartói között a vidéken jellemzőnél alacsonyabb az települési/kerületi önkormányzatok, ugyanakkor nagyobb a megyei/fővárosi önkormányzatok, az alapítványok, egyházak és egyéb szereplők feladatvállalása. A megyei/fővárosi önkormányzatok a legnagyobb mértékben a fővárosban, valamint Veszprém, Tolna és Somogy megyében járulnak hozzá az intézmények fenntartásához, míg az egyházak Győr-Moson-Sopron, Pest és Baranya megyében a legaktívabbak. A középiskolásoknak 13 százaléka volt hátrányos helyzetű, ami egyúttal azt is jelzi, hogy a kedvezőtlenebb szociális háttérrel rendelkező gyermekek jelentős hányada már nem jut el az érettségit adó nappali képzésekig.

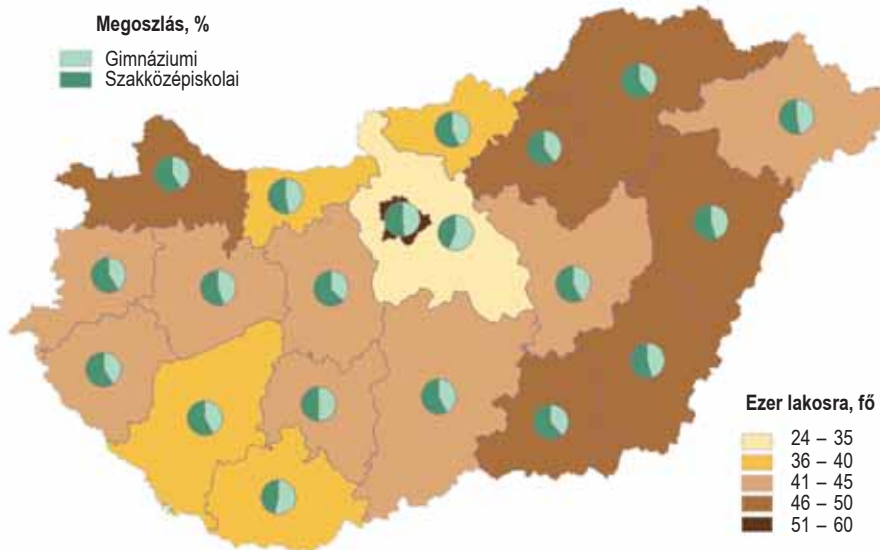
2.3.1. ábra A nappali tagozatos középiskolai tanulók száma a középiskolai feladatellátási hellyel rendelkező településeken, 2010

2.3.2. ábra A középiskolai feladatellátási helyek száma és megoszlása fenntartók szerint, 2010

2.3.3. ábra A középiskolai tanulók ezer lakosra jutó száma és megoszlása a középiskolai feladatellátási hely típusa szerint, 2010

2.4. Felsőoktatás

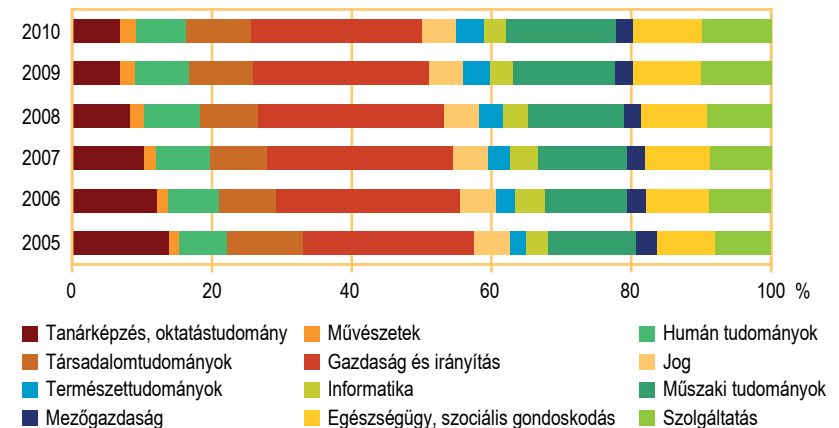
A felsőfokú iskolai képzések nappali tagozatára 2010-ben a jelentkezők 65 százaléka jutott be, az előző éveknél valamelyest kevesebben, de számárnyuk még így is meghaladta az ezredfordulón jellemzőt. A felsőoktatásban 361 ezren tanultak, amiben minden képzési szint és minden tagozat hallgatója benne foglaltatik. A magyar felsőoktatásban tanulók száma 2005-ben érte el a csúcspontját, akkor 424 ezer hallgató járt a felsőoktatás intézményeibe. A hallgatók tudományterületenkénti megoszlása jelentősen átalakult az utóbbi években. A tanárképzés visszaszorulása az elhelyezkedési nehézségek és a várhatóan alacsony jövedelem miatt igen nagy mértékű, a hallgatók száma e területen kevesebb mint felére esett vissza. Jelentősen csökkent a hallgatók száma a gazdaságtudományok, a társadalomtudományok, a jog, a mezőgazdaság, a humán tudományok területén, de az informatika területén is. A természet- és műszaki tudományok, valamint a művészeti képzési területek viszont egyre népszerűbbek a fiatalok körében.

2010/2011. tanévben a felsőoktatásban nappali tagozaton tanulóknak háromnegyede állami finanszírozású képzésre járt. Az állami finanszírozású képzési helyek száma minden megyében meghaladta az önköltséges képzéseket.

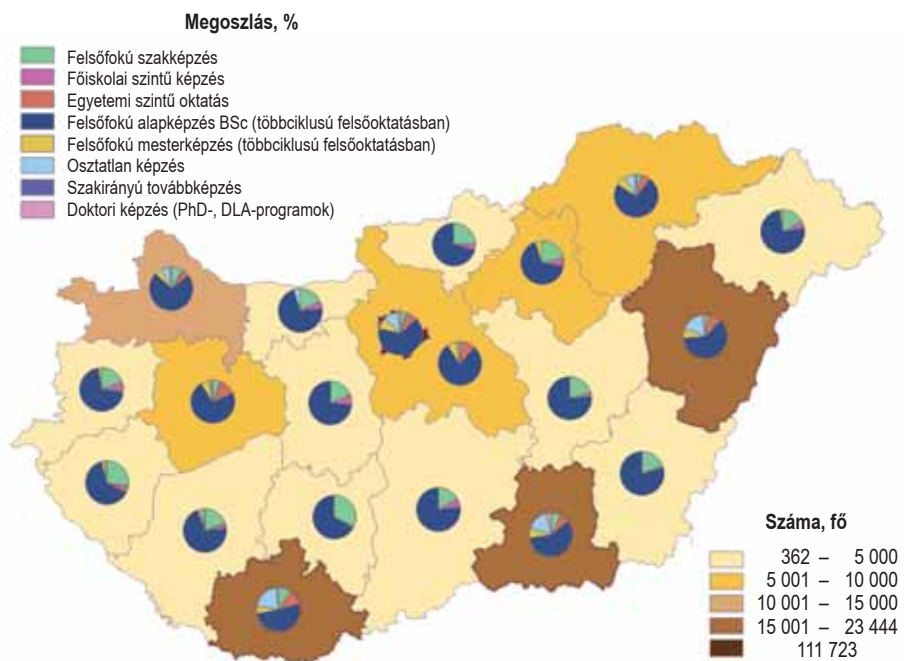
Az ország területén 69 felsőoktatási intézmény működött 2010-ben, ezek közel 120 képzési helyen szolgálták a hallgatókat. Az intézmények közül 29 állami, 26 egyházi, további 14 alapítványi finanszírozású volt.

Továbbra is a klasszikus egyetemi városokban (Budapest, Debrecen, Szeged, Pécs) tanult az alap- és mesterfokú nappali tagozatos képzésekben részt vevő hallgatók közel háromnegyede. Vas, Zala, Tolna, Nógrád és Békés megyékben egyetlen felsőoktatási intézmény székhelye sem található, ezek területén csak a nagyobb egyetemek képzési helyei (kihelyezett karai, intézetei) működtek.

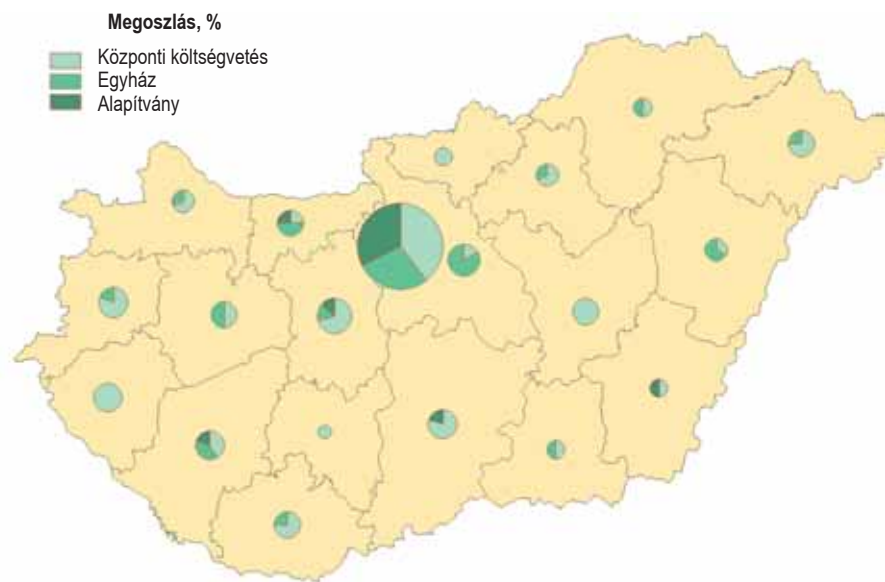
2.4.1. ábra A hallgatók megoszlása képzési területek szerint

2.4.2. ábra A nappali tagozatos hallgatók száma és megoszlása képzési szintek szerint (képzési helyenként), 2010

2.4.3. ábra A felsőoktatási intézmények képzési helyeinek száma és megoszlása fenntartók szerint, 2010

3. MUNKAERŐPIAC

3.1. Gazdasági aktivitás

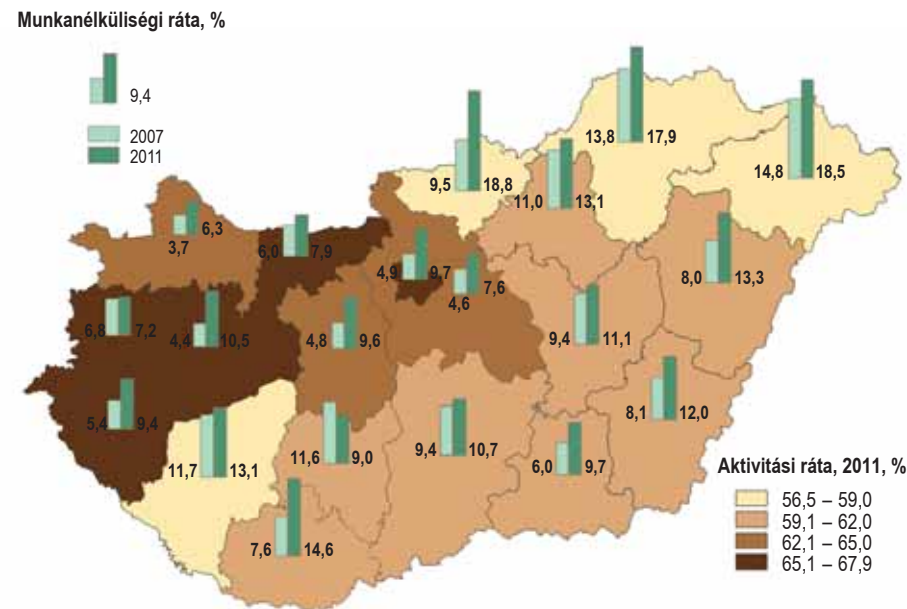
A munkaerő-felmérés adatai alapján 2011-ben a 15–64 éves gazdaságilag aktív népesség száma és aránya mind az előző, mind a 2007. évihez viszonyítva némileg emelkedett. Az aktívabb munkaerő-piaci szerepvállalás a válságot megelőző időszakhoz képest a munkanélküliség emelkedésével, míg 2010-hez hasonlóan már a foglalkoztatottság változásával állt összefüggésben.

A gazdasági aktivitás területi különbségei 2007-hez képest csökkentek: az akkori legmagasabb és legalacsonyabb rátájú megye között 12,8 százalékpont eltérés volt, ez 2010-ben 10,9, 2011-ben pedig 11,4 százalékpont. Az országos aktivitási aránnyal egyező vagy annál magasabb munkaerő-piaci jelenlét rendre három régió – Közép-Magyarország, Közép- és Nyugat-Dunántúl – megyéit jellemezte. 2011-ben négy megyében volt a hazai átlagnál lényegesen alacsonyabb (59 százalékot el nem érő) aktivitási arány. Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megye alacsony aktivitásának hátterében a hazai viszonyok között is rossz foglalkoztatottsági szint állt. Ehhez a három északi megye esetén magas munkanélküliségi ráta társult, ami ugyan növelte a munkaerő-piaci jelenlétet, de mivel a 15–64 éves népesség kevesebb mint fele dolgozott, az aktivitás így is alacsony szintű maradt. (E három megyében a munkanélküliség teljes megszűnése esetén is alacsony lenne a foglalkoztatottság szintje.) A fejlettebb területeken a foglalkoztatottság színvonala, illetve a gazdaságilag aktív népesség összetétele is kedvezőbb, mivel e térségek – a válság hatására megemelkedett – munkanélküliségi rátája még mindig elmarad az országos átlagtól. A válság előtti munkanélküliségi szint alá egyedül Tolna megye mutatója csökkent, a többi megyében emelkedést mértek.

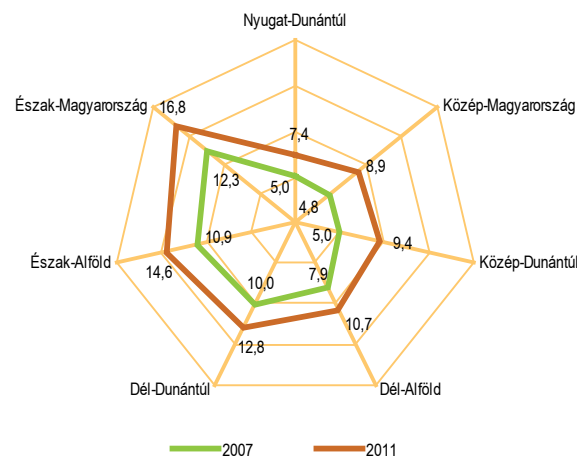
3.1.1. tábla A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása

Megnevezés	2007	2008	2009	2010	2011
Foglalkoztatottak, ezer fő	3 897,0	3 849,1	3 751,3	3 750,1	3 779,0
Munkanélküliek, ezer fő	311,7	328,8	420,3	474,5	467,6
Gazdaságilag aktívak, ezer fő	4 208,7	4 177,9	4 171,6	4 224,6	4 246,6
Gazdaságilag inaktívak, ezer fő	2 591,0	2 616,3	2 599,4	2 544,6	2 523,6
Aktivitási arány, %	61,9	61,5	61,6	62,4	62,7
Foglalkoztatási ráta, %	57,3	56,7	55,4	55,4	55,8
Munkanélküliségi ráta, %	7,4	7,9	10,1	11,2	11,0

3.1.1. ábra A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása és a munkanélküliség

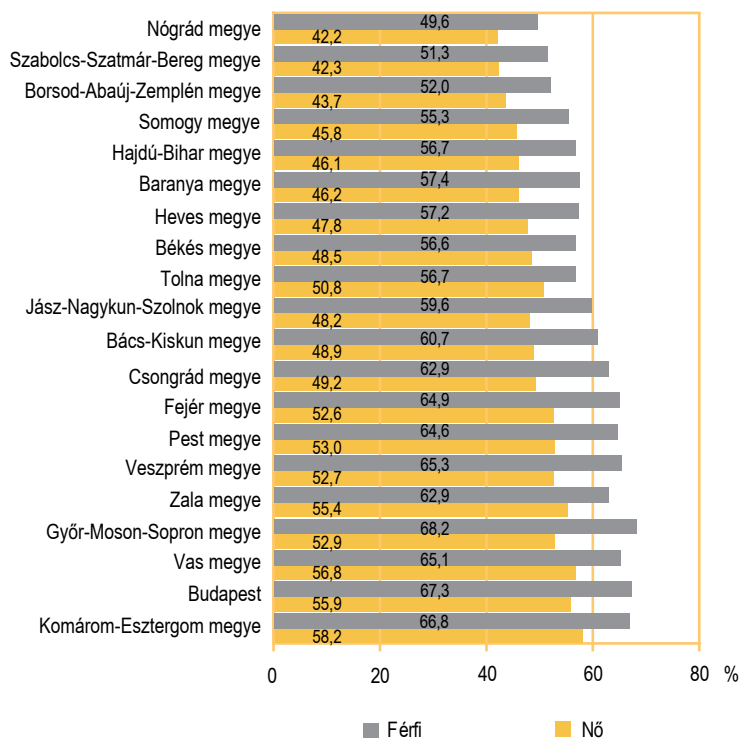
3.1.2. ábra A 15–64 éves népesség munkanélküliségi rátája, %

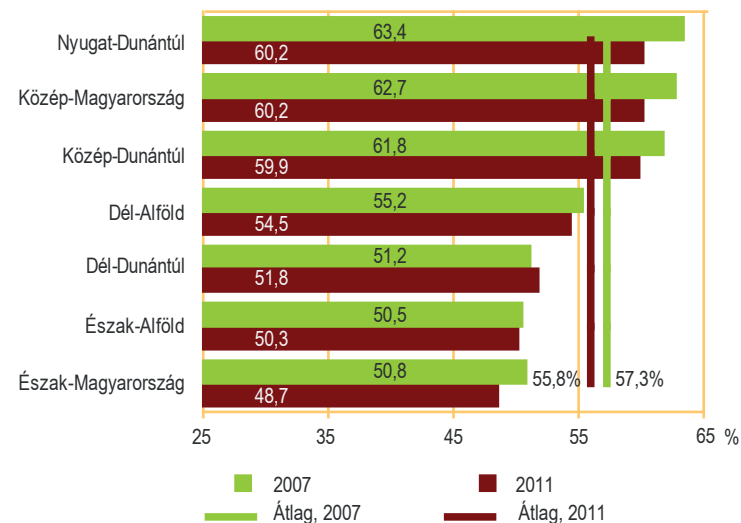
A foglalkoztatottság szűkülése alapvetően a munkaerő-piaci szempontból kedvezőbb helyzetű térségekben következett be, de ezzel párhuzamosan Észak-Magyarország, ezen belül Nógrád megye foglalkoztatottsági szintje is csökkent. A többi, gazdaságilag hátrányos helyzetű régiót stagnálás jellemezte. A változások ellenére továbbra is Közép-Magyarország, illetve Nyugat- és Közép-Dunántúl megyéinek foglalkoztatási rátája a legkedvezőbb.

Országosan a foglalkoztatottak 64 százaléka a szolgáltatásban, 31 százaléka az ipar, építőiparban és 5 százaléka a mezőgazdaságban dolgozott. A szolgáltatás jellegű ágazatok túlsúlya Közép-Magyarországon – ezen belül is a fővárosban – jelentős. Nyugat- és Közép-Dunántúl megyéiben a foglalkoztatottak jóval az átlag feletti része az iparban és az építőiparban dolgozott. A hagyományosan mezőgazdasági területeken – Békés és Bács-Kiskun megyében – a foglalkoztatottak több mint egytizedének a mezőgazdasági adott munkát.

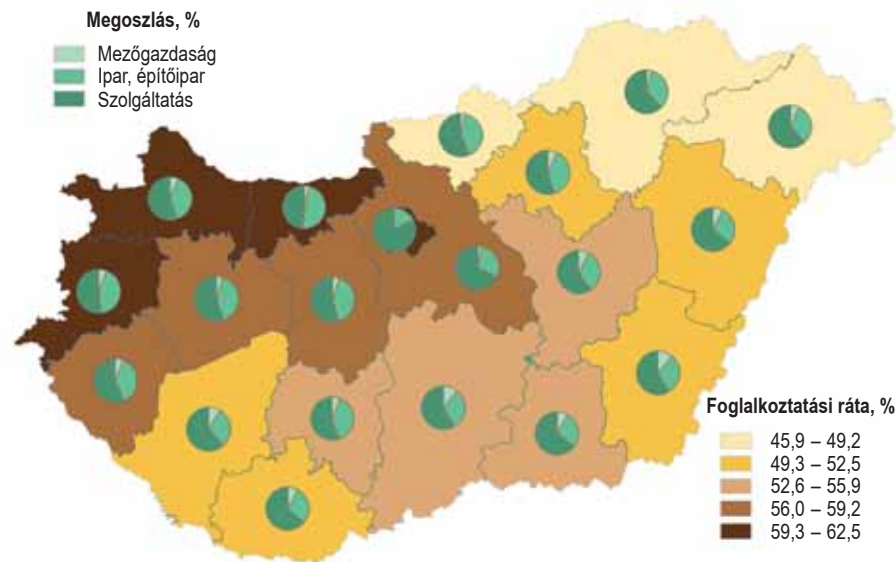
3.1.3. ábra A 15–64 éves népesség foglalkoztatási rátája nemenként, 2011

3.1.4. ábra A 15–64 éves népesség foglalkoztatási rátája

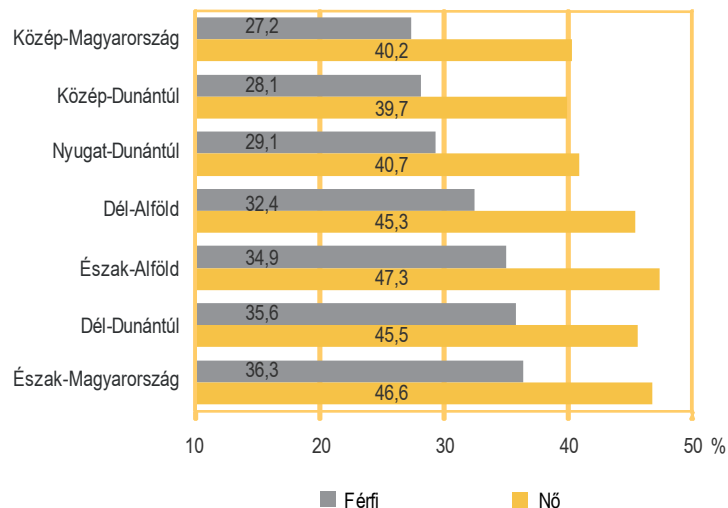
3.1.5. ábra A 15–64 éves népesség foglalkoztatási rátája és a foglalkoztatottak megoszlása összevont nemzetgazdasági áganként, 2011

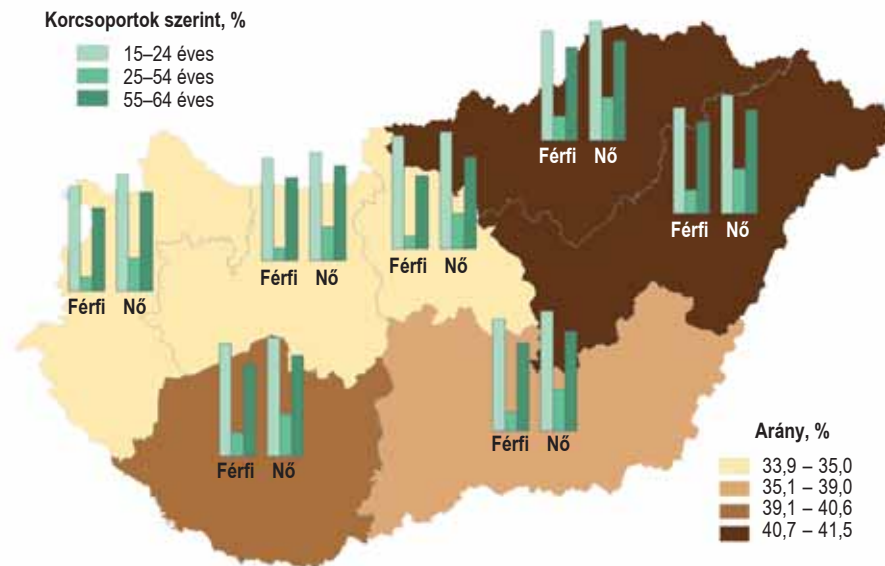
2011-ben mintegy 2 millió 524 ezer fő, a 15 és 64 év közötti korosztály 37 százaléka – ezen belül a férfiak 31 és a nők 43 százaléka – maradt távol a munkaerőpiactól. A nők inaktivitása minden régióban meghaladta a férfiakét. A nemek közötti különbség – a reprezentatív regionális szinten rendelkezésre álló adatok alapján – Közép-Magyarországon, valamint a Dél-Alföldön volt a legnagyobb, a Dél-Dunántúlon a legkisebb. A férfiak esetén Észak-Magyarországon mérték a legmagasabb inaktivitást és Közép-Magyarországon a legalacsonyabbat, a nőknél a két szélsőértéket Észak-Alföld és Közép-Dunántúl képviselte. A 15 és 24, illetve az 55 és 64 év közöttiek inaktivitási aránya volt a legnagyobb: országosan a fiatalabb korosztály inaktivitása 75, míg a nyugdíjkorhatár előtt állóké 61 százalékot tett ki.

A gazdaságilag nem aktívak többsége valamilyen társadalmilag elfogadható okból nem lépett be se foglalkoztatottként, se munkanélküliként a munkaerőpiacra. 2011-ben a munkaerőpiactól távol maradtók 87 százaléka tanult vagy rendelkezett rendszeresen kimutatható jövedelemforrással, a fennmaradó hányaduk nem; egyéb inaktív volt. Részarányuk Közép-Magyarországon meghaladta az országos átlagot, Észak-Magyarországon pedig megközelítette azt. E két régióban a férfiak körében volt gyakoribb az egyéb inaktívak részaránya, Közép-Dunántúlon mindkét nemet közel azonos érték jellemezte, a többi régió esetén a nőké képviselt nagyobb arányt. Ez úgy volt lehetséges, hogy Közép-Magyarország és Észak-Magyarország esetében az összes inaktív körében nagyobb volt a nők aránya, mint az egyéb inaktívak között, hiszen nemcsak az inaktívak, hanem az egyéb inaktívak körében is a nők vannak többségben.

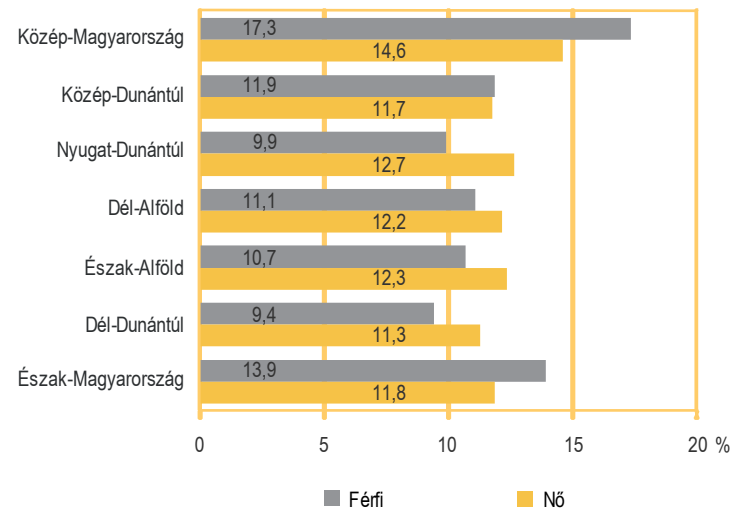
3.1.6. ábra A 15–64 évesek inaktivitási aránya nemenként, 2011

3.1.7. ábra Inaktivitási arányok, 2011

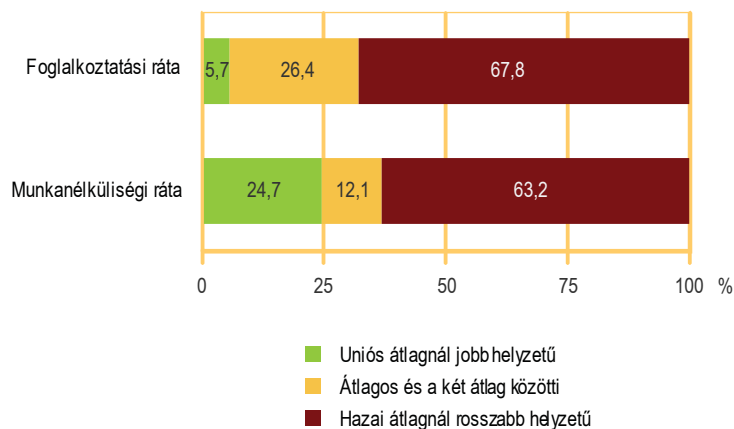

3.1.8. ábra Az egyéb inaktívak aránya a 15–64 éves inaktív népességből nemenként, 2011

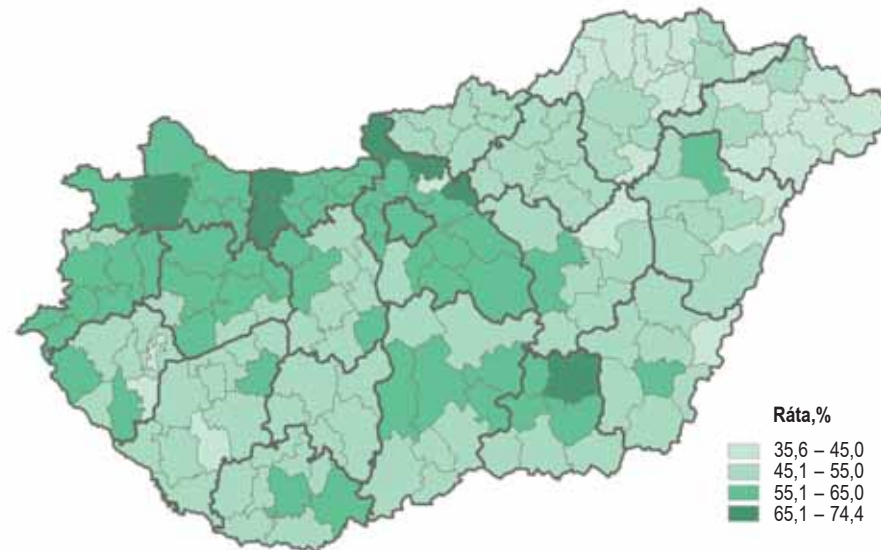
A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat becslése alapján 2010-ben 26 kistérségben – a magyarországi kistérségek 15 százalékában – maradt 45 százalék alatt a foglalkoztatási ráta. E foglalkoztatottsági szempontból elmaradott területek zömmel Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében koncentráálódtak. A két megye kistérségeinek kétharmada esett a legalsó kategóriába, de fennmaradó területeiken is rendre 55 százaléknál alacsonyabb értéket mértek. A leghátrányosabb foglalkoztatottsági adottságú területek mellett az országban összesen további 88 kistérség rátája maradt el ez utóbbi értéktől. Az országos átlag körüli, illetve azt meghaladó foglalkoztatottsági szint a kistérségek kevesebb mint harmadát jellemezte. Legalább 65 százalékos arány 8 magyarországi kistérségben volt.

3.1.9. ábra A kistérségek megoszlása főbb munkaügyi mutatók alapján, 2010

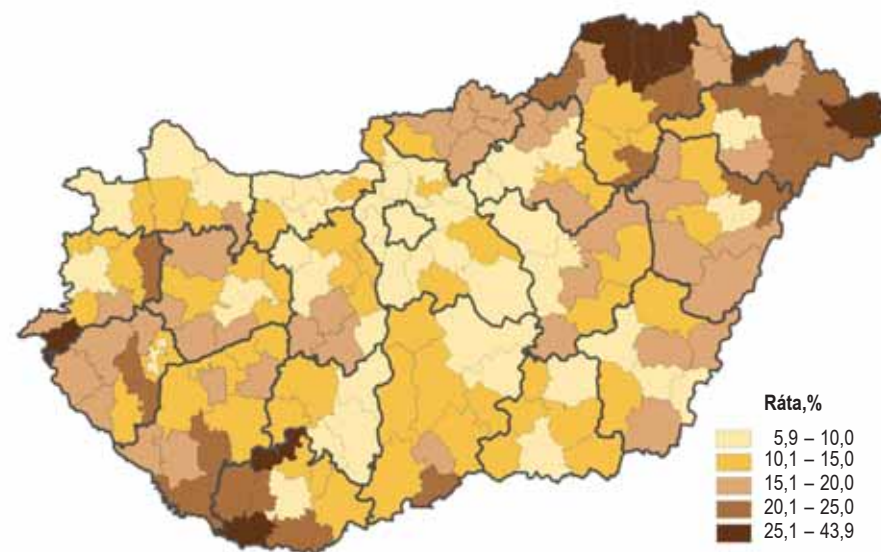

Munkanélküliség szempontjából az ország központi és északnyugati területei kedvezőbb, északkeleti és délnyugati pontjai rosszabb helyzetben vannak. Annak ellenére, hogy a foglalkoztatottság és a munkanélküliség földrajzilag hasonló területeket érint előnyösen vagy hátrányosan, a magyarországi kistérségek helyzete rosszabb a foglalkoztatottság tekintetében. Ez utóbbi mutató esetén – mely sem a munkaidő hosszával, sem a munkaerő hatékonyságával nem számol – a hazai átlagtól több kistérség értéke marad el, mint a munkanélküliségi ráta esetén. A legalacsonyabb munkanélküliségű területek többé-kevésbé a fővárosból kiinduló főbb közlekedési útvonalak mentén vannak. Az, hogy egy-egy irányba meddig húzódnak az állástalanság szempontjából jó helyzetűnek tekinthető térségek határai, attól is függ, hogy a kisebb térszervező erejű központok vonzása mennyire meghatározó. Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megye helyzete periférikus, akárcsak a délnyugati országhatárhoz közeli kistérségeké.

3.1.10. ábra A 15–64 éves népesség foglalkoztatási rátája kistérségenként, 2010

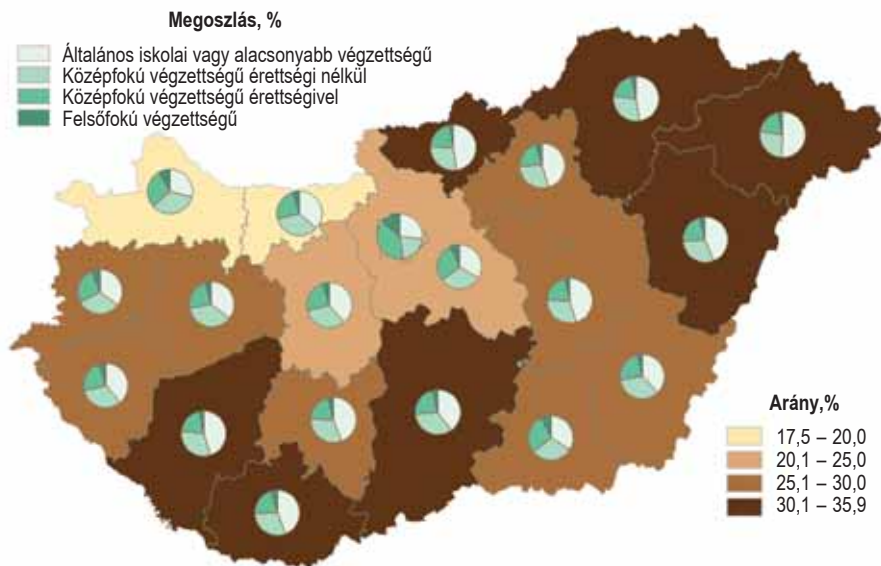
3.1.11. ábra A 15–64 éves népesség munkanélküliségi rátája kistérségenként, 2010

3.2. Nyilvántartott álláskeresők

2010 végén a munkanélküli központok több mint 591 ezer álláskeresőt regisztráltak. Az állástalanok 41 százaléka legfeljebb általános iskolai, 54 százaléka középfokú végzettségű – 30 százalék érettségizetlen, 24 százalék érettségizett – volt, a fennmaradó 5% felsőfokú végzettséggel rendelkezett. Minden ötödik általános iskolát sem befejező munkanélküli Borsod-Abaúj-Zemplén megyében lakott, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 15 százaléka élt. (A regisztrált munkanélküliek 12, illetve 10 százaléka volt az adott megyében bejelentett lakcíme.) A diplomás munkanélküliek 21 százaléka – a főiskolai végzettségűek 18, az egyetemi diplomával rendelkezők 28 százaléka – lakott a fővárosban, miközben az állástalanok kevesebb mint 8 százaléka rendelkezett budapesti lakcímmel. A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti összetétele Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, valamint Nógrád megyében volt a legkedvezőtlenebb, Budapesten, illetve Győr-Moson-Sopron megyében a legkedvezőbb.

3.2.1. ábra A tartósan munkanélküliek aránya és a nyilvántartott álláskeresők megoszlása iskolai végzettség szerint, 2010. december 20.

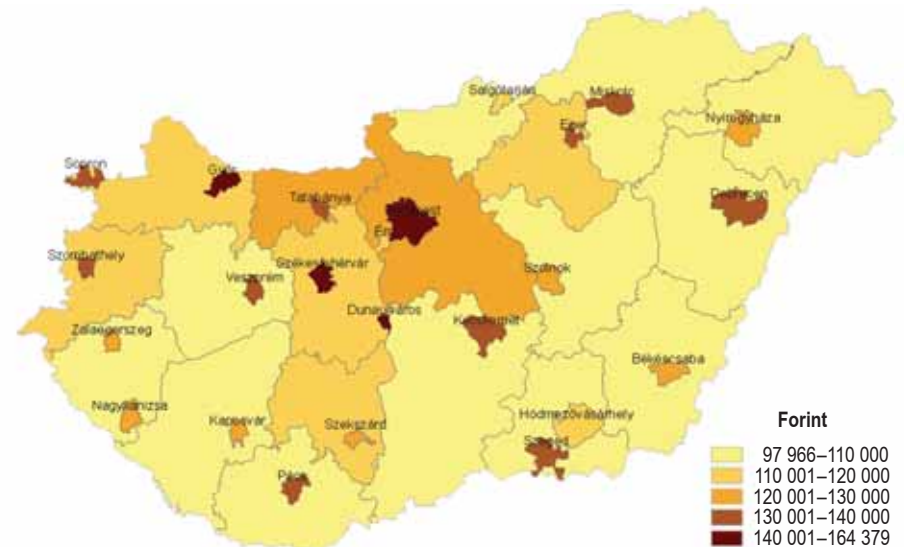
A képzettségi szint mellett a munkanélküliségben eltöltött időszak átlagos hosszával, illetve a tartósan állásnélküliek arányával is leírható a munkaerőpiac rugalmassága. A nyilvántartott álláskeresők 29 százalékát egy évnél régebben regisztrálták. A tartósan munkanélküliek aránya alapján Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy és Nógrád megye helyzete a legkedvezőtlenebb, itt a munkanél-

küliek legalább egyharmada több mint egy éve nem tudott elhelyezkedni. Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyében ellenben az arányszám nem haladta meg a 20 százalékot.

3.3. Keresetek

2010-ben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete 202 ezer, családi adókedvezmény nélkül számított nettó átlagkeresete 133 ezer forint volt. A legjobban a fővárosban dolgozók, a legrosszabbul a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye alkalmazottai kerestek. Budapest kereseti előnye mind a bruttó, mind a nettó keresetek tekintetében kiemelkedett, de a nettó keresetek esetén már kisebb mértékű volt. A főváros magasabb bérszínvonala a gazdasági tevékenységek koncentrálódásával, munkaerő-piaci vonzásával, intézményi hálózatának szintjével és az itt működő vállalkozások bérszínvonalával összefüggésben alakult ki. A különbségek, melyek egyben a munkahely és a lakóhely térbeli szétválására is utalnak, nemcsak a főváros, hanem a megyén belüli központok esetén is kirajzolódnak. A megyei jogú városokban dolgozó foglalkoztatottak nettó bére – Erd kivételével – magasabb volt, mint a megye többi településén alkalmazásban állók átlagkeresete. Dunaújváros és Győr alkalmazottainak nettó keresete legalább 20 ezer forinttal haladta meg a nemzetgazdasági átlagot, de a székesfehérvári munkavállalók is majdnem 10 ezer forinttal kerestek ennél többet.

3.3.1. ábra Nettó keresetek, 2010

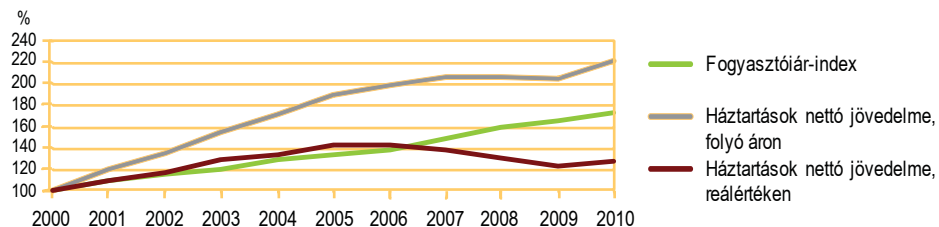

4. A HÁZTARTÁSOK JÖVEDELME, FOGYASZTÁSA ÉS ÉLETKÖRÜLMÉNYEI

2010-ben összesen 3,8 millió háztartás volt Magyarországon. Egy háztartáshoz átlagosan 2,6 fő tartozott, valamivel elmaradt az ezredfordulón jellemző értékhez képest.

Az ezredforduló óta a háztartások nettó jövedelme (annak folyó áron számított értéke) több mint duplájára nőtt, ám a fogyasztói árak változását is figyelembe véve a jövedelmek reálértéke csak 23 százalékkal emelkedett. A háztartások jövedelmének kétharmadát a munkajövedelmek adták, valamivel kevesebb mint harmadnyi volt a társadalmi hozzájárulás aránya. Az ország középső és nyugati régióiban a munkajövedelmek nagyobb részt járultak hozzá a háztartások megélhetéséhez, mint az ország többi területén.

4.1. ábra A háztartások nettó jövedelmének változása (2000. év = 100%)

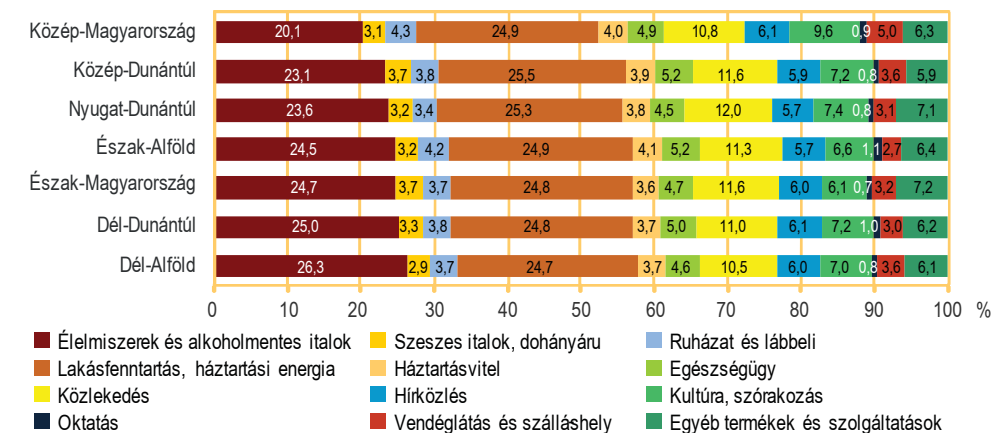
Az adatfelvétel során megkérdezettek 70 ezer forintra becsülték azt az egy főre jutó havi összeget, amiből a szükséges megélhetést finanszírozni tudják (valamivel alatta marad a számított létminimumértéknek). Ez azonban a régiók között számottevően szóródik: míg a Dél-Dunántúlon az emberek úgy gondolták, hogy a szükséges megélhetésükhöz alig 60 ezer forint is elegendő, addig ugyanezen érték Budapesten a 80 ezer forintot is meghaladta.

2010-ben a háztartások összes kiadásuk negyedét lakásfenntartásra és háztartási energiára fordították, ezt követték az élelmiszerek (23 százalék) és a közlekedés (11 százalék). A területi különbségek számottevőek, különösen a főváros és annak régiója különül el a háztartások fogyasztási szerkezetében az ország többi részétől. A Közép-Magyarországon élő háztartások országosnál kedvezőbb életkörülményeit, magasabb jövedelmi színvonalát jelzi, hogy a régióban a háztartási kiadások az átlagosnál kisebb hányadát jelentik az élelmiszerek, ugyanakkor az itt élők többet fordítottak kultúrára, szórakozásra, vendéglátásra és turisztikai szolgáltatásokra.

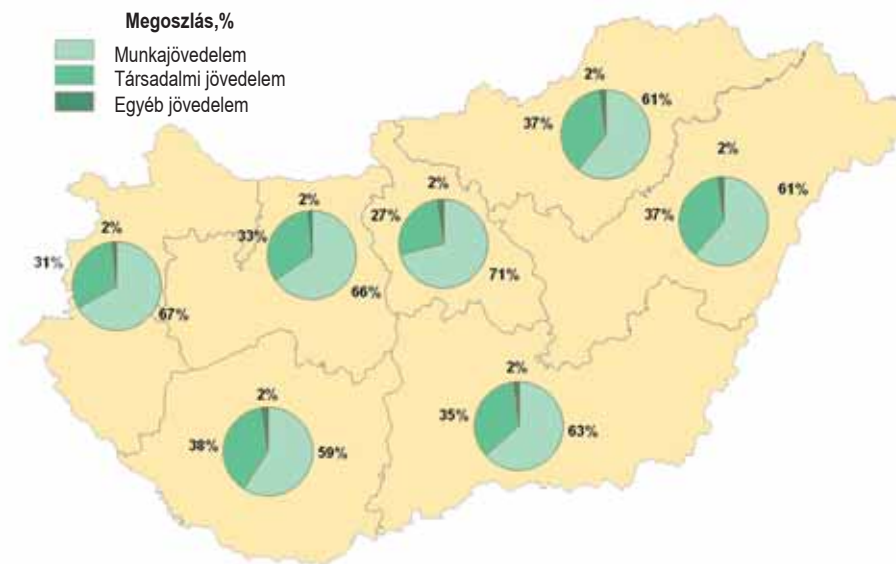
A kiadások szerkezetének változása nem utal a háztartások életkörülményeinek javulására. Az energiahordozók és a közműszolgáltatások árának emelkedése miatt jelentősen növekedett a lakásfenntartásra, háztartási energiára fordított összeg aránya. Az élelmiszer-fogyasztás volumenének csökkenése ellenére az élelmiszer-kiadások részaránya nőtt. Ez egyértelműen az élelmiszerek elmúlt években jellemző jelentős árnövekedésének hatása. A háztartások egészségügyi kiadásainak növe-

kedése a pozitív volumenváltozások és az árnövekedés együttes következménye. A szeszes italok árváltozása – ami részben szakpolitikai döntések hatására történt – jelentős volt, de az ebből fakadó fogyasztáscsökkenés miatt a háztartások kiadásai között arányuk számottevően csökkent.

4.2. ábra A háztartások kiadásszerkezete COICOP-főcsoportok szerint, 2010

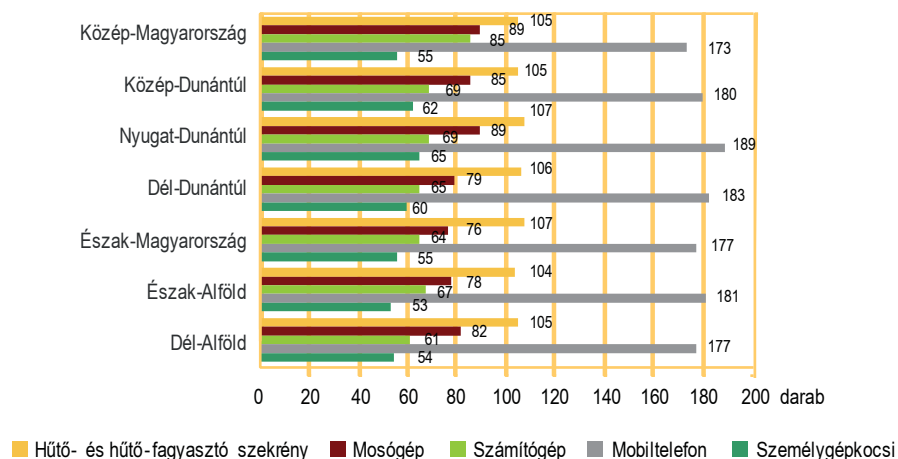

4.3. ábra A háztartások egy főre jutó jövedelmének megoszlása, 2010

Számottevő területi eltérések mutatkoznak abban, hogy a háztartások mennyi tartós fogyasztási cikkel rendelkeznek. Az ott lakók jövedelme, fogyasztási szerkezete és életkörülményei alapján Közép-Magyarországnak kellene vezetnie ezt a listát is, ám úgy tűnik e tekintetben számos régió megelőzi azt. Mobilkommunikációs eszközökből háztartásonként több is található Magyarországon, a legnagyobb számban a Dunántúl régióiban, ahol minden száz háztartásban 180–189 ilyen eszköz van. Az ország területén minden háztartásra jut majdnem egy mosógép, és hasonlóan magas arányban rendelkeznek a háztartások hűtőszekrénnel is. Nagyobb területi különbségek a számítógépek elterjedtségében vannak: míg a főváros régiójában száz háztartásra 85 asztali vagy mobil számítástechnikai eszköz jut, addig Észak-Magyarországon, Dél-Alföldön és Dél-Dunántúlon mindössze 61–65. A személygépjárművekre számított mutató értéke 53–65 között alakult 2010-ben, a leginkább motorizált régiók a Dunántúlon találhatók, az ország keleti és középső részében élő háztartások számottevően kevesebb járművel rendelkeztek.

4.4. ábra A száz háztartásra jutó tartós fogyasztási cikkek száma, 2010

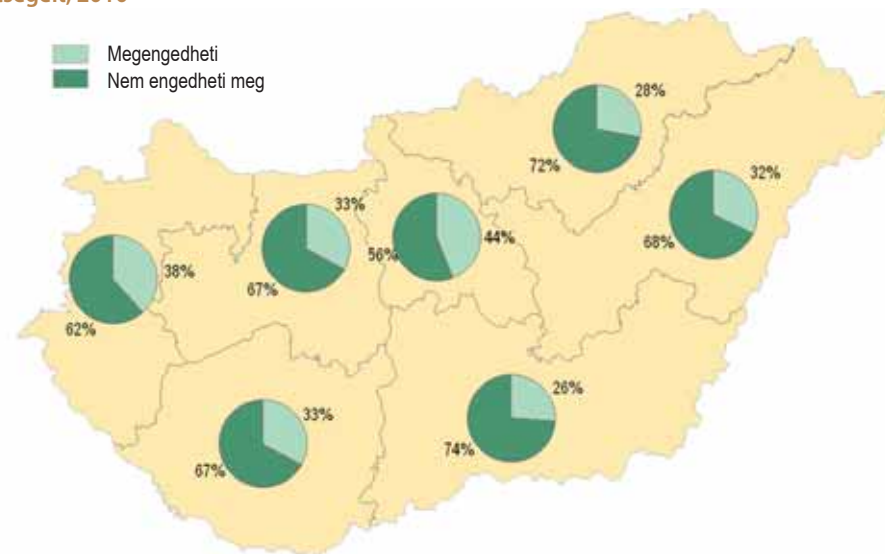

Országosan tíz háztartásból csupán egy olyan van, ahol a lakásfenntartás költségeinek megfizetése nem okoz gondot. Hasonlóan magas az aránya azoknak a háztartásoknak is, amelyek csak nehézségek árán tudják fedezni szokásos kiadásait. A Dunántúlon és a központi régióban élők helyzete valamivel kedvezőbb, mint a Duna vonalától keletre lakóké.

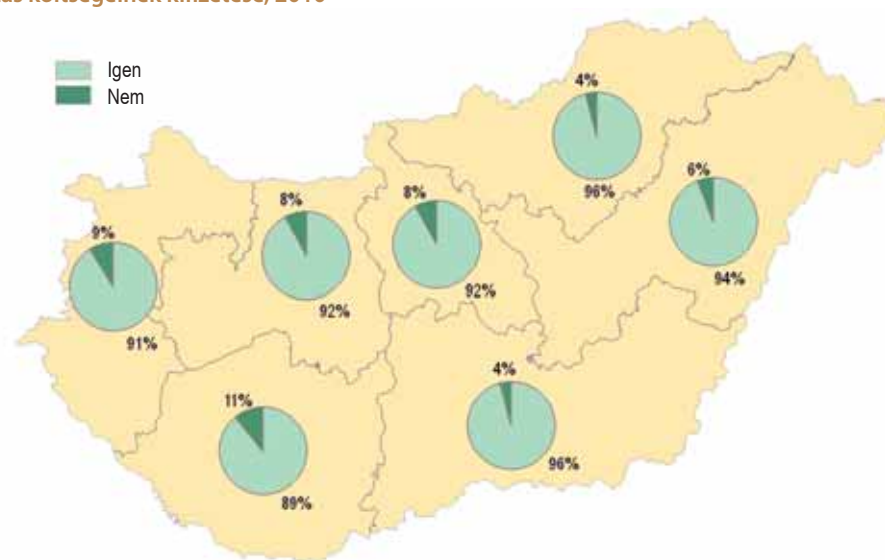
Mivel a rezszi kifizetése is gyakori problémát jelent, a háztartásoknak csak valamivel több mint harmada tudja kifizetni az évi egy heti nyaralás költségeit. A központi régióban élő háztartások az ország más részeiben jellemzőnél sokkal jobb helyzetről számoltak be, hiszen itt a háztartások majdnem fele engedheti meg magának hogy évente legalább egy hétre nyaralni menjen.

Országosan a háztartások 28 százalékában még az is problémát jelent, hogy előteremtsék a pénzt ahhoz, hogy legalább minden másnap húst is egyenek. Ezzel a problémával az Észak-Magyarországon és a Közép-Dunántúlon élő háztartásoknak az országosnál nagyobb arányban kell szembenéznük.

4.5. ábra A háztartások megoszlása aszerint, hogy megengedhetik-e évente egy heti nyaralás költségeit, 2010

4.6. ábra A háztartások megoszlása aszerint, hogy számukra megterhelést jelent-e a lakásfenntartás költségeinek kifizetése, 2010

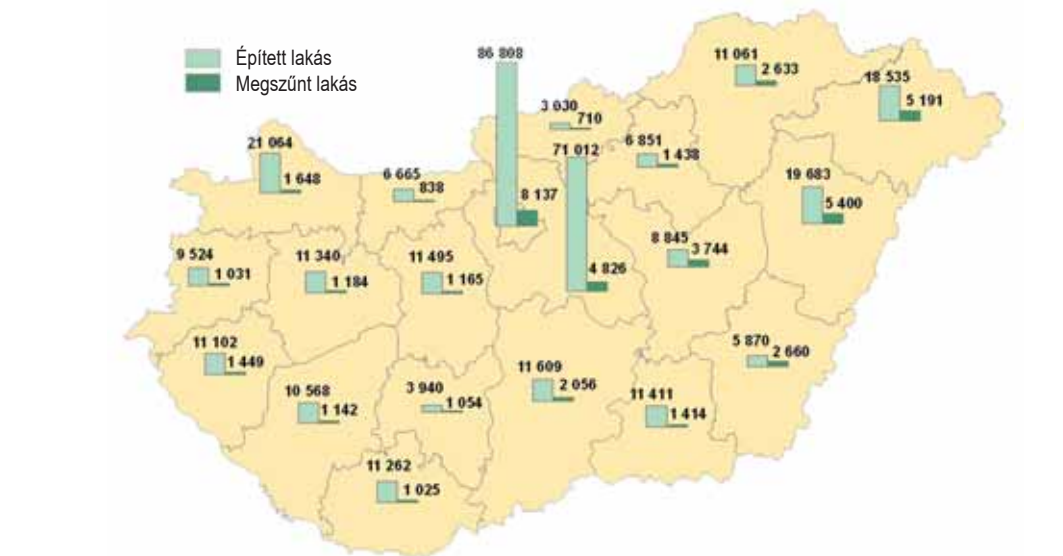
5. LAKÁSHELYZET 2001 és 2011 között évente országosan 2500–6500, összesen közel 49 ezer lakás szűnt meg.

2001 és 2011 között Magyarországon 352 ezer lakás épült. Az évtized elején a lakásépítések száma intenzíven nőtt: 2004-ben közel 44 ezer használatbavételi engedélyt adtak ki, ez 16 ezerrel haladta meg a 2001. évit. Az ösztönzőrendszer átalakulása és a világgazdasági válság hatására azonban a lakásépítések száma a 2000-es évtized második felében évről évre csökkent. 2011-ben 12 655 lakást vettek használatba.

A vizsgált időszakban a legtöbb lakás Budapesten és Pest megyében épült, itt koncentráldott a lakásépítések 45%-a. Mintegy 20 ezer lakást vettek használatba Győr-Moson-Sopron és Hajdú-Bihar megyében, miközben Nógrád és Tolna megyében 3–4 ezret. Budapesten az újjépítésű lakások háromnegyedét vállalkozások valósították meg, vidéken ez az arány jóval kevesebb, 10–40 százalék közötti.

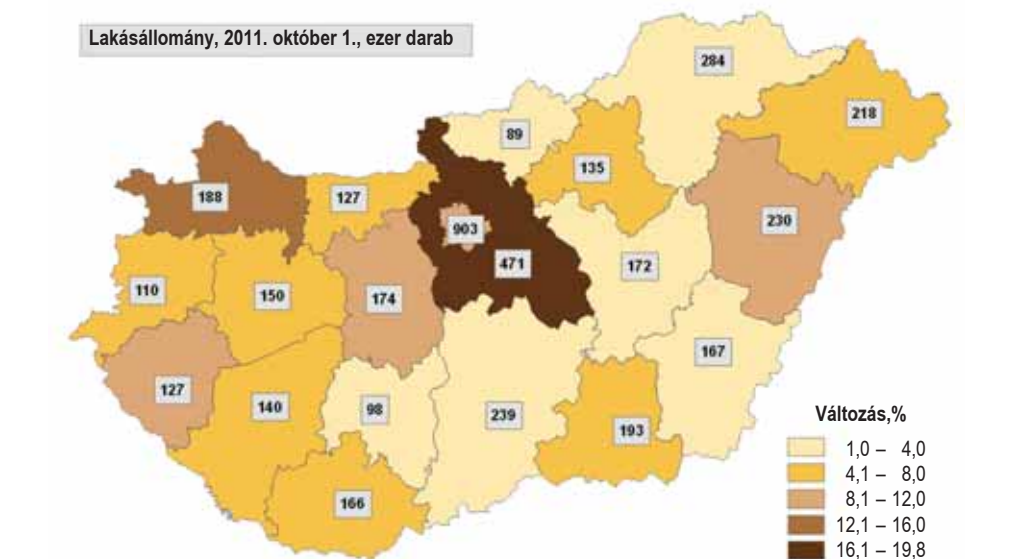
A kiadott új építési engedélyek száma az építkezésekhez hasonlóan hullámzott. A vizsgált időszakon belül 2003-ban adták ki a legtöbb építési engedélyt, országosan több mint 59 ezret. Fokozatos csökkenés után 2009-től meredekebb visszaesés következett, és 2011-ben 12 500-as mélypontot ért el.

5.1. ábra A 2001 és 2011 között épített és megszűnt lakások száma

2001 és 2011 között évente országosan 2500–6500, összesen közel 49 ezer lakás szűnt meg. A megszűnések mintegy négytizede avulás miatt következett be, az új lakás építése miatti megszűnések hányada ennél valamelyest kisebb (37 százalék). Az átlagosnál nagyobb arányban (52 százalék) pótolták új lakások a megszűnteket Pest megyében, továbbá Baranya, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Ugyanakkor Nógrád, Fejér és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében ez az arány 20 százalék körüli volt.

5.2. ábra A lakásállomány 2011. október 1-jén és változása a 2001. és a 2011. évi népszámlálás között

A 2011 őszi végrehajtott népszámlálás előzetes adatai alapján az ország lakásállománya 4 millió 383 ezer lakásból áll, számuk 318 ezerrel (8 százalékkal) több, mint 2001-ben volt. Az építkezések és megszűnések eredményeként Budapesten, Pest, Győr-Moson-Sopron, Fejér, Hajdú-Bihar és Zala megyében a lakásállomány az átlagnál nagyobb mértékben gyarapodott. Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Békés megyében az állománygyarapodás minimális volt.

A népszámlálás adatai szerint száz lakott lakásra országosan átlagosan 251 lakó jut, 16-tal kevesebb, mint 2001-ben. A laksűrűség a két legfiatalabb korösszetételű, magasabb termékenységű térségben, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Pest megyében kiemelkedő, ezzel szemben Budapesten az egyedülálló magas aránya miatt a legalacsonyabb.

Az elmúlt években a gazdasági válság miatt folyamatosan csökkent az eladott lakások száma. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal adatai alapján 2010-ben a teljes lakásforgalom a 2007. évinek kevesebb mint fele volt.

Az eladásra szánt új lakások építése és forgalmazása évek óta egyre inkább Budapestre, a nagyvárosokra és az agglomerációkra koncentrálódik. 2010-ben a fővárosban és a megyeszékhelyeken létrejött lakástranzakciók az országos felét tették ki.

A keresletszűkülés a lakásárakra is hatással volt: országos szinten 2010-ben egy új lakás 16,4 millió, egy használt lakás 10,6 millió forintba került. Az új lakások áránál – a lakásépítési költségek viszonylagos kiegyenlítetttsége következtében – a területi egyenlőtlenségek mérsékeltebbek, mint a használt lakásoknál. Közép-Magyarországon, ahol a legmagasabbak a lakásárak, az átlagos eladási ár 17,7 millió forint, négytizeddel több, mint a legalacsonyabb árszintű Dél-Alföldön. A használt-lakás-piacon a két szélső értéket képviselő Közép-Magyarország és Észak-Magyarország árszintje között azonban már közel két és félszeres különbség volt.

Az egy négyzetméterre jutó átlagos eladási ár régiók közötti vizsgálatánál is hasonlóak az eltérések. Településtípusonként azonban az egyenlőtlenségek még nagyobbak: a községekben a használt lakások négyzetméterenkénti ára negyede a fővárosinak.

5.1. tábla A magánszemélyek között létrejött lakástranzakciók száma és az átlagos eladási ár, 2010

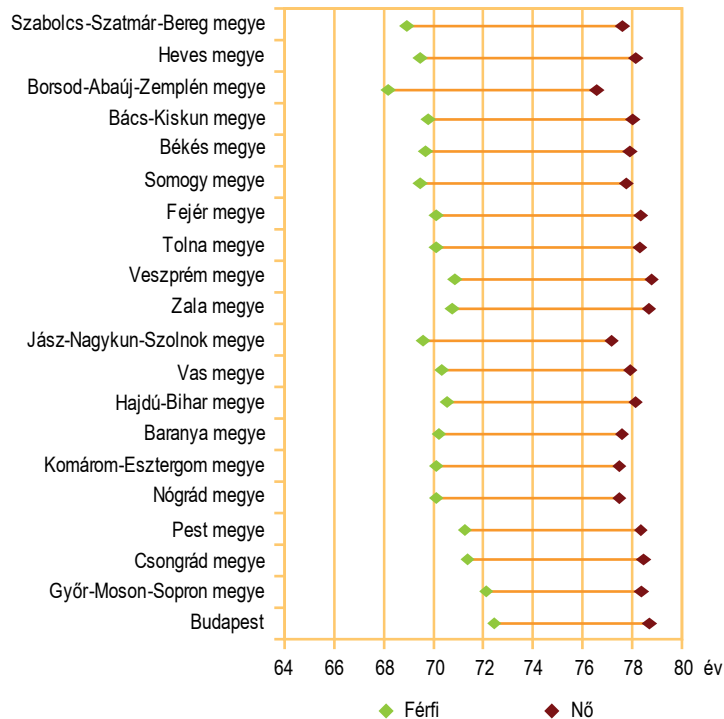
Régió, jogállás	Lakástranzakciók száma	Átlag, ezer forint /m ²	
		használt lakások	új lakások
Közép-Magyarország	35 375	234	311
Közép-Dunántúl	7 179	131	213
Nyugat-Dunántúl	9 527	135	213
Dél-Dunántúl	7 654	118	250
Észak-Magyarország	7 665	96	219
Észak-Alföld	11 912	107	219
Dél-Alföld	10 959	101	205
Ország összesen	90 271	160	282
Ebből:			
Budapest	26 729	249	350
megyeszékhelyek	19 021	156	228
városok	24 568	133	231
községek	19 953	74	228

6. ÉLETKILÁTÁSOK, EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT

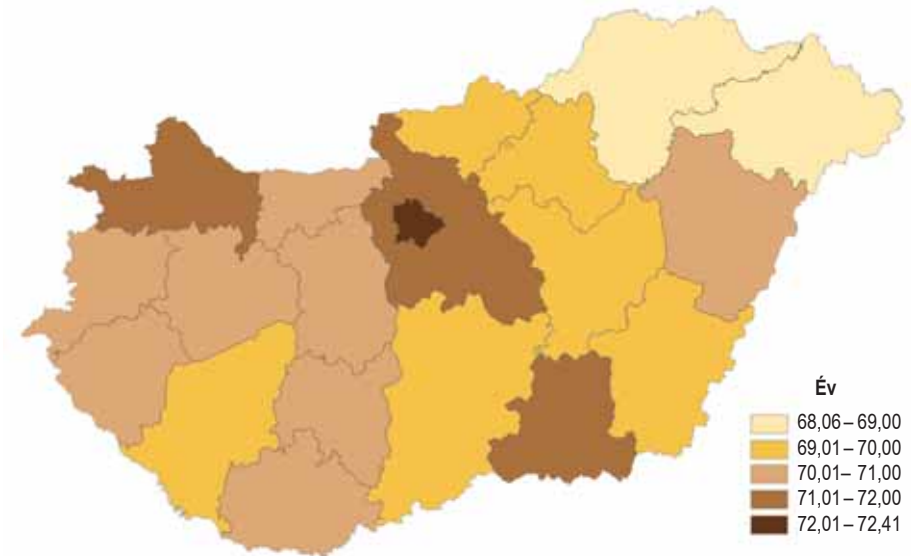
6.1. Születéskor várható élettartam

Az életesélyeket kifejező, egyik legelterjedtebb mutató a várható élettartam. Magyarország népességének várható élettartama európai összehasonlításban is alacsony, az életesélyek az ország gazdasági fejlettsége alapján indokoltnál kedvezőtlenebbek. A krónikus epidemiológiai válság kríziséve után, az 1990-es évek második felétől azonban az életkilátások jelentősen javultak. A születéskor várható élettartam és annak időbeli alakulása a két nem esetében eltérő: a férfiak születéskor várható élettartama a 2010. évi adatok alapján 70,5 év, a nőké 78,1, azaz a nők átlagosan 7,6 évvel hosszabb életútra számíthatnak, annak ellenére, hogy az utóbbi három évtizedben a férfiak életkilátásainak növekedési üteme meghaladta a nőkéét.

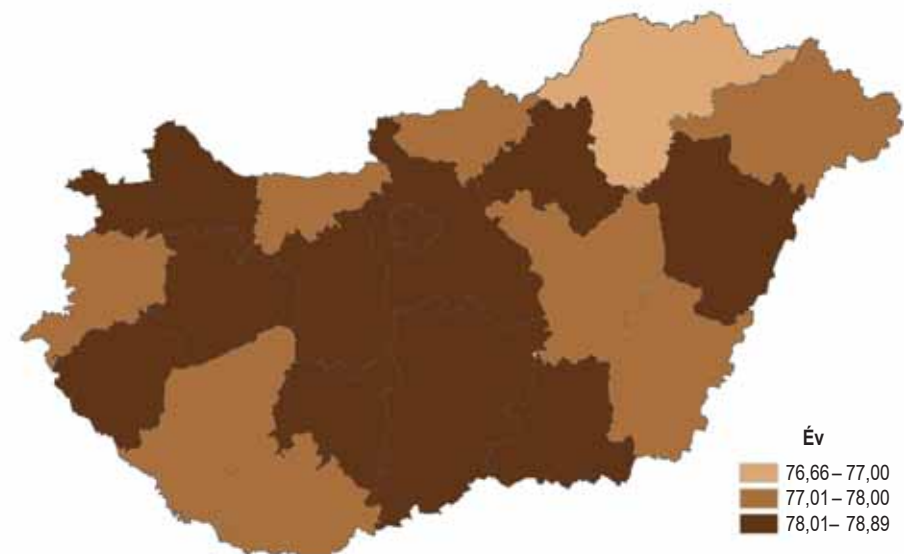
6.1.1. ábra A születéskor várható átlagos élettartam nemenkénti eltérése, 2010

6.1.2. ábra A férfiak születéskor várható élettartama, 2010

6.1.3. ábra A nők születéskor várható élettartama, 2010

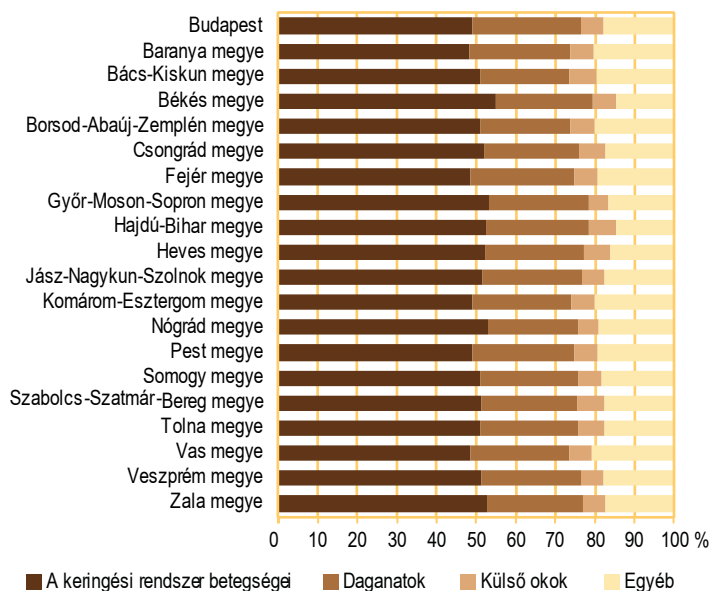
A születéskor várható átlagos élettartam 2001 és 2010 között a férfiaknál 2,3, a nőknél 1,7 évvel emelkedett. A növekedés az ország valamennyi megyéjében megfigyelhető, azonban továbbra is kimutathatók a már korábban is meglévő halandósági különbségek az ország nyugati és keleti térsége között. A 2010. évi adatok szerint a Budapesten született fiúcssecsemők számíthatnak a legmagasabb életkorra, és az országos átlagnál hosszabb életútra számíthatnak Győr-Moson-Sopron, Csongrád, Pest, Veszprém és Zala megyében is.

A lánycssecsemők szintén ezekben a térségekben a legkedvezőbb életkilátásúak, különbség a megyék sorrendjében van: Veszprém és Zala megyét követi Budapest, Pest és Győr-Moson-Sopron és Csongrád megye. A várható élettartam mindkét nem esetében Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legrövidebb: itt a férfiak 4,3, a nők 2,2 évvel kevesebb megélt életévre számíthatnak, mint a legkedvezőbb értékkel bíró térség.

6.2. Halálokok

A Betegségek Nemzetközi Osztályozásának X. Revíziója húsz főcsoportba sorolja a betegségeket, azonban az elmúlt tíz évben Magyarországon a halálozások mintegy felét a keringési rendszer betegségei, negyedét a daganatos megbetegedések okozták.

6.2.1. ábra A 2001 és 2011 közötti halálozások megoszlása fő halálloki csoportok szerint

Az egyes halálloki főcsoportok súlyának változását hosszabb időszak alatt célszerű vizsgálni. Az utóbbi 2–3 évtizedben a legnagyobb hányadot képviselő szív- és érrendszeri betegségek halálozási gyakorisága csökkent, miközben a daganatok és az emésztőrendszer betegségei következtében bekövetkezett halálozásoké emelkedett (Dr. Józán Péter: Halálozási viszonyok és életkilátások a 21. század kezdetén, 2011). A keringési rendszer betegségei okozta halandóság csökkenése egyrészt az életmódbeli tényezők, nagyobb részt az egészségügyi ellátás javulásának eredménye. A daganatok okozta halandóság magyarországi kiemelkedően magas szintjében szerepe van a rendkívül magas légzőszervi daganatos halandóságnak, ami elsősorban a dohányzási szokásokra vezethető vissza.

Az ezredforduló óta a halálloki struktúra nem változott jelentősen, azonban az ország egyes térségei a halállokok súlyát tekintve különböznek. A területi differenciák kialakulásában az idők száma mellett a népesség társadalmi pozíció szerinti összetétele is jelentős szerepet játszik, megfigyelhető a népesség összetételében, az életszínvonalban, az infrastrukturális és egészségügyi intézményi ellátottságban fennálló különbségek hatása (Kovács Katalin–Öri Péter: Halandósági különbségek, 2009).

6.3. A lakosság egészségi állapota

A háziorvosok nyilvántartásain alapuló, kétévenként végrehajtott morbiditási adatgyűjtés szerint a felnőtt lakosság leggyakoribb betegségei a keringési rendszer megbetegedéseire vezethetők vissza.

6.3.1. tábla A háziorvosi szolgálathoz bejelentkezett 19 évesek és idősebbek tízezer megfelelő korú lakosra jutó megbetegedései, 2009

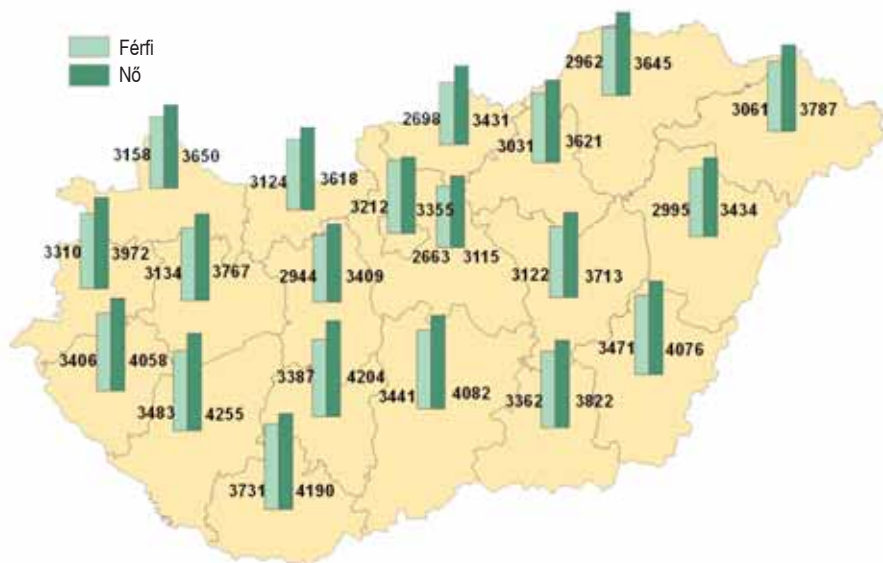
Betegségek	19–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75–	Össze- sen
	éves							
Rosszindulatú daganatok (C00–C97)	16,2	37,1	94,1	268,0	501,7	734,0	927,3	320,7
A vér és a vérképző szervek betegségei és az immunrendszer érintő bizonyos rendellenességek (D50–D89)	251,4	281,7	306,2	343,7	333,8	433,4	692,4	356,7
Diabetes mellitus (E10–E14)	55,3	104,8	299,3	897,2	1 669,8	2 332,3	2 257,9	974,1
Magasvérnyomás-betegségek (I10–I15)	275,4	571,5	1 470,2	3 485,3	5 515,9	7 027,4	7 931,8	3 405,4
Ischaemiás szívbetegségek (I20–I25)	20,4	54,5	222,3	913,0	1 987,3	3 301,7	4 799,5	1 345,4
Cerebrovascularis betegségek (I60–I69)	6,7	16,8	71,2	321,8	799,7	1 515,9	2 527,7	605,5
Idült alsó légúti betegségek								
asthma kivételével (J40–J44)	76,1	90,6	168,6	401,4	642,7	834,2	1 113,5	423,4
Asthma (J45)	213,2	198,8	227,7	325,7	408,8	451,0	423,0	310,0

Ezen belül a magasvérnyomás-betegség áll az első helyen: 2009-ben tízezer lakosra 3405 megbetegedés jutott, 1200-zal több, mint 2001-ben. Gyakorisága közel háromszorosa a második helyen szereplő ischaemiás szívbetegségnek. A daganatos megbetegedések az 55 éven felülieknél fordulnak elő leggyakrabban.

6.3.2. tábla A háziorvosi és a házi gyermekorvosi szolgálathoz bejelentkezett 0–18 évesek tízezer megfelelő korú lakosra jutó megbetegedései, 2009

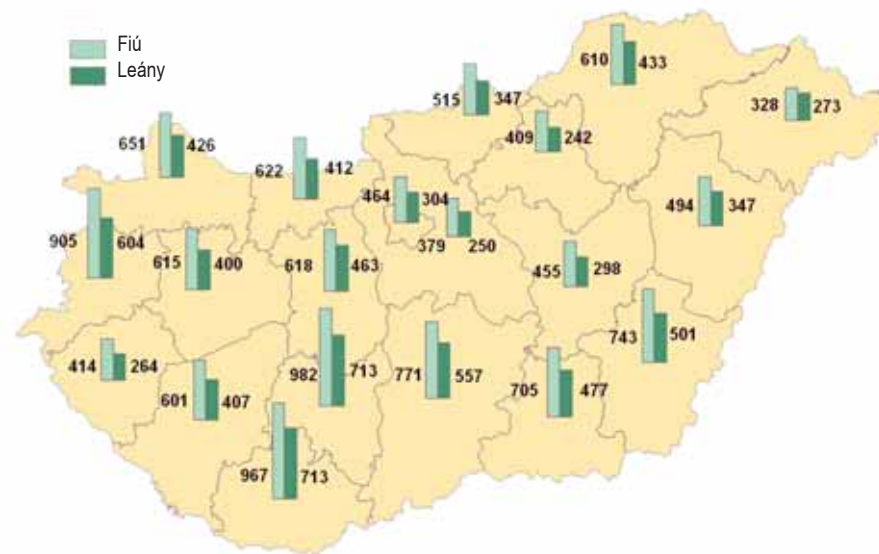
Betegségek	–11 hóna- pos	1–4	5–14	15– 18	Össze- sen
		éves			
A vér és a vérképző szervek betegségei és az immunrendszert érintő bizonyos rendellenességek (D50–D89)					
Ebből: vashiányos anaemia (D50)	573,0	554,2	382,4	425,6	436,9
Diabetes mellitus (E10–E14)	447,1	386,8	265,8	313,1	310,6
Kalóriatöbblet miatti elhízás (E66.0)	0,9	5,1	21,1	35,5	20,4
Magasvérnyomás-betegségek (I10–I15)	32,8	82,9	223,6	380,2	224,1
Asthma (J45)	2,3	6,1	35,0	178,1	62,5
Deformáló hátgerinc-elváltozások (M40–M43)	54,3	330,0	569,3	488,0	476,1
Atopiás dermatitis (L20)	11,9	25,0	246,9	473,9	246,0
Egyéb	844,4	699,0	320,1	183,4	388,8
	947,3	603,9	613,7	697,9	648,4

6.3.1. ábra A 19 éves és idősebb magas vérnyomásos betegek tízezer felnőtt korú lakosra jutó száma, 2009

A magas vérnyomás előfordulása egyre korábbi életkorokban (16–17 évesek) is évről évre növekszik. A gyermek és fiatal korúak asztmás megbetegedések miatt fordulnak leggyakrabban orvoshoz, tízezer gyermekre 476 megbetegedés jutott, a legmagasabb érték az 5–14 évesekre jellemző. Életkoronként és évenként is növekvő tendenciát mutat a gyermekkori elhízás is, ami magában rejt egy későbbi magas vérnyomásos megbetegedés kialakulását.

6.3.2. ábra A 0–18 éves asztmás betegek tízezer 0–18 éves korúra jutó száma, 2009

6.4.1. Az egyének véleménye a saját egészségükről

A társadalom egészségi állapotát tükröző, nemzetközileg is ajánlott, egyik legjelentősebb indikátor a lakosság szubjektív egészségérzete. A vélt egészség összefügg az egyének társadalmi helyzetével, és számos objektív egészségmutatóval.

A válaszok alapján az ország keleti-nyugati megosztottsága figyelhető meg: általában a dunántúli régiókban élők körében nagyobb az egészségi állapotukat jónak, illetve nagyon jónak vélők aránya. A kutatók számításai szerint a vélt egészségi állapot szoros összefüggésben áll a krónikus betegségben és a korlátozottságban szenvedők arányával (ELEF – Tanulmányok I. A lakosság egészségi állapota, KSH, 2011). Az adatokból az is kiderült, hogy a krónikus betegség megléte nem feltétlenül okoz korlátozottságot, a betegségek egy része megfelelő kezeléssel, életmóddal nem okoz gondot a mindennapi életben.

6.4.1.1. tábla Vélt egészségi állapot, krónikus betegség és korlátozottság aránya, 2009

Megnevezés	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Egységüket rossznak tartók	12,5	12,8	10,1	15,3	20,8	16,4	16,3
Krónikus betegségben szenvedők	59,2	60,1	57,6	66,8	62,0	61,0	63,0
Egészségi korlátozottság (súlyos illetve nem súlyos) ^{a)}	38,9	38,1	37,1	41,3	44,5	42,8	44,7

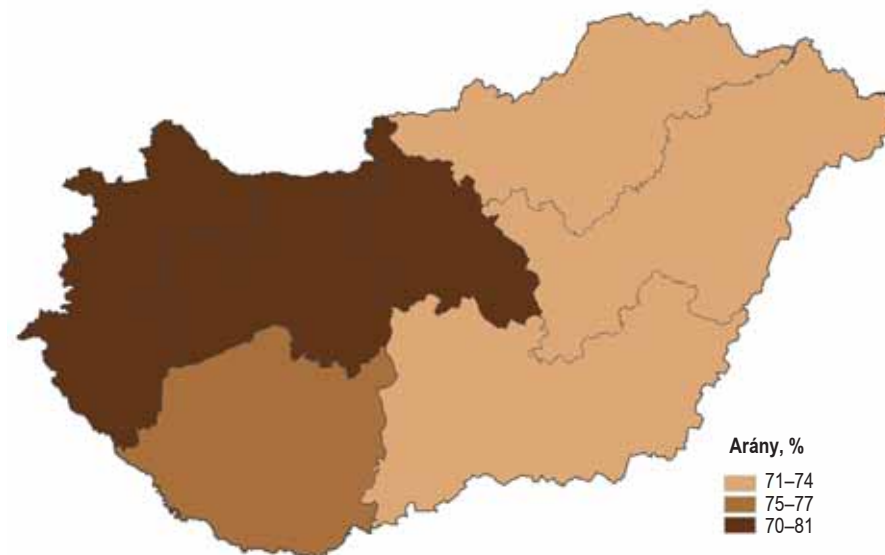
a) A felvételt megelőző 6 hónapban szokásos mindennapi életvitelében korlátozta.

6.4.2. A lakosság egészségtudatos magatartásával összefüggő problémák

A társadalom tagjainak egészségi állapotát jelentősen meghatározzák az egyes emberek hasznos vagy káros életmódbeli szokásai, melyek kockázati tényezőt jelenthetnek bizonyos krónikus betegségek kialakulásában, befolyással bírnak az egészségesen eltöltött évekre, az elkerülhető halálozások számának alakulására.

Az egészségügyi felmérés adatai alapján a lakosság háromnegyedének az a véleménye, hogy életmódbeli magatartásával sokat, vagy nagyon sokat tehet az egészségéért, és a nők valamelyest gyakrabban érzik így, mint a férfiak. E tekintetben a dunántúlon élők nagyobb hányada érzi képesnek magát arra, hogy egészségét megőrizze és fejlessze, mint a keleti országrész lakosai. Hozzá kell azonban tennünk, hogy az egyes emberek életmódbeli döntéseit a lehetőségeik is nagyban befolyásolják, például, hogy milyen helyet töltenek be a társadalmi struktúrában, milyen összetételű a háztartás, amelyhez tartoznak, milyen jövedelmi viszonyokkal, egészségügyi ismeretekkel rendelkeznek, milyen életmódbeli mintát követnek.

6.4.2.1. ábra Az egészségükért sokat, nagyon sokat tehetők aránya, 2009

6.4.3. Túlsúly, dohányzás, alkoholfogyasztás

Az egészségre ható egyik kockázati tényező a mozgásszegény életmód és a nem megfelelő táplálkozás következményeként kialakuló elhízás.

Az egészségfelmérés eredményei szerint az ország 15 éven felüli lakóinak több mint fele súlyosabb a kívánatosnál, és minden ötödik felnőtt elhízott. A súlyfelesleggel küszködők aránya főleg Észak-Magyarországon és a Dél-Alföldön kiemelkedő, ebben a két térségben magasabb azoknak a hányada is, akik saját bevallásuk szerint egyáltalán nem végeznek testmozgást. Mivel a vizsgált fizikai aktivitási mutatóba a munkavégzéssel összefüggő testmozgás is beleszámított, az egyes régiók közötti eltéréseket a térségek eltérő aktivitási rátája is befolyásolhatja.

Hazánkban a második epidemiológiai válság időszakában – ami 1993-ban érte el mélypontját – elsősorban a középkorú férfilakosság halandósága emelkedett. Vizsgálatok szerint ebben két kiemelkedő jelentőségű kockázati tényezőnek volt meghatározó szerepe: a dohányzásnak és a mértéktelen alkoholfogyasztásnak. (Dr. Józan Péter: Halálozási viszonyok és életkilátások a 21. század kezdetén.)

A válság kritikus éveiben a 35 és 64 év közötti férfiak körében a halálozások 35 százaléka a dohányzásnak, 28 százaléka a túlzott alkoholfogyasztásnak volt tulajdonítható.

6.4.3.1. ábra A túlsúlyosak és elhízottak aránya a 15 éves és idősebb népességen belül, 2009

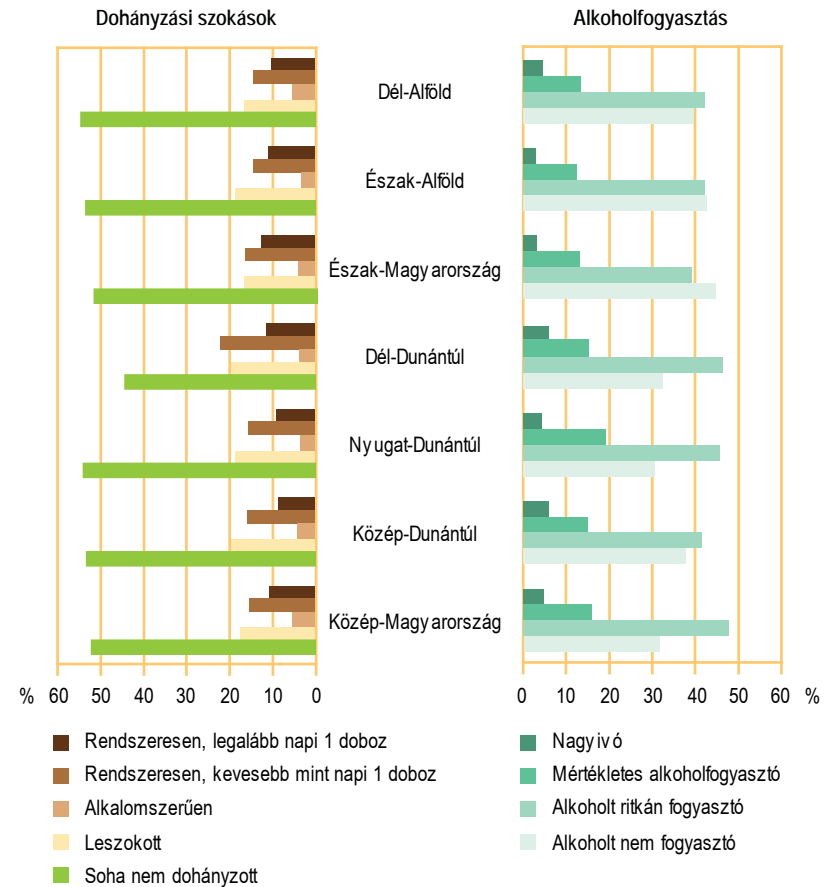

Az Európai lakossági egészségfelmérés adatai szerint Magyarországon a 15 éves és idősebb népesség közel harmada, mintegy 2,5 millió személy dohányzik, többségük napi rendszerességgel.

A rendszeres és alkalmi dohányosok együttes aránya Dél-Dunántúlon a legmagasabb, több mint háromtized, ez 9 százalékponttal haladja meg a nyugat-dunántúlit, ahol a legalacsonyabb a dohányosok hányada.

Az önbevalláson alapuló adatok szerint a felnőtt lakosság 5 százaléka tekinthető nagyivónak, mértékletességet meghaladó ivónak mintegy 15 százaléka, ugyanakkor az absztinensek részese-dése 37 százalék. A túlzott alkoholfogyasztás elsősorban Dél- és Közép-Dunántúlon gyakoribb, a legtöbb absztinens pedig Észak-Magyarországon él. Az egy főre jutó alkoholfogyasztás tiszta eta-nolra átszámított értéke 10–11 liter.

6.4.3.2. ábra Dohányzás, alkoholfogyasztási szokások, 2009

7. EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÓRENDSZER

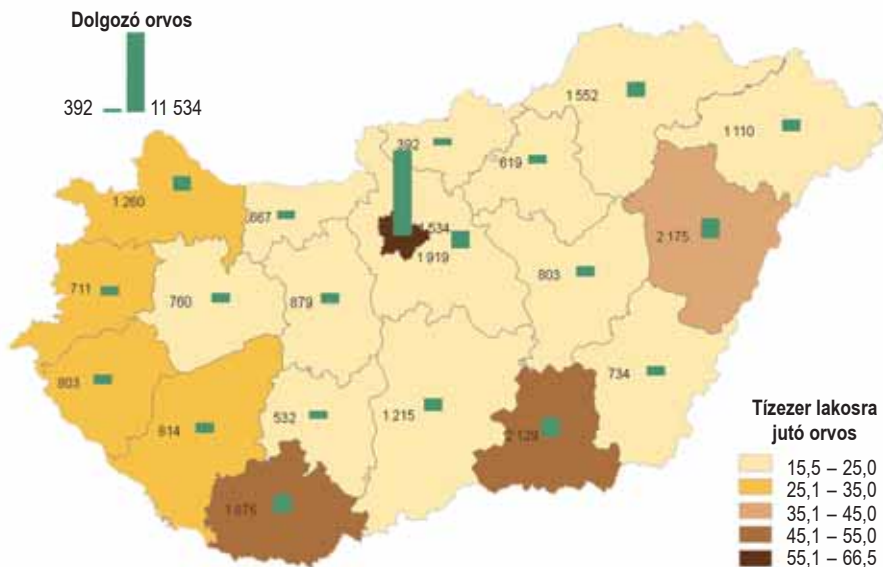
Egy ország népességének várható élettartamát az egészségügyi ellátórendszer hatékonysága is jelentős mértékben meghatározza, ami a rendelkezésre álló, gyógyító ellátást nyújtó intézmények személyi és a tárgyi feltételeinek függvénye.

7.1. Az orvosok száma

A Magyar Orvosi Kamara nyilvántartása szerint Magyarországon 2010-ben 34 ezer orvos dolgozott, és az orvosi állások mintegy 4 százaléka maradt betöltetlen. Az orvosok közül 16 ezer férfi, 18 ezer nő, negyedük elmúlt hatvanéves. Minden harmadik orvos Budapesten gyakorolta hivatását.

Országos átlagban 10 ezer lakosra 33 orvos jutott, ennek kétszerese a fővárosban, de az egyetemi klinikákkal rendelkező térségekben (Debrecen, Szeged, Pécs) is jóval az átlagot meghaladó a mutató értéke. Az orvosok lakosságra vetített száma Pest megyében a legalacsonyabb, mivel az itt élő betegek ellátása nagyrészt a fővárosi intézményekre támaszkodik. Kevésbé ellátott területek (Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok megye) inkább az ország keleti részén találhatók.

7.1.1. ábra A dolgozó orvosok száma és tízezer lakosra jutó aránya, 2010*

* A munkahely címe alapján besorolva.

Az orvosok munkáját közel 50 ezer ápoló és további 50 ezer egyéb foglalkozású egészségügyi szakdolgozó egészíti ki.

7.2. Háziiorvosi és házi gyermekorvosi szolgálat

A 2010. év végi adatok szerint a lakosság egészségügyi alapellátásához kapcsolódóan 5108 házi-orvosi és 1560 házi gyermekorvosi praxis működött. Elsősorban a gyermekek háziiorvosi ellátásában tapasztalható kapacitáshiányt mérséklük az úgynevezett vegyes praxisok, a háziiorvosi szolgálat praxisainak mintegy negyztizede működött így. A háziiorvosi és házi gyermekorvosi praxisok ötöde Budapestre koncentrálódott. Országosan 217 praxis maradt betöltetlen, melyek közül 120 volt vegyes. A betöltetlen praxisok döntő többségében (171 praxis) nem volt állandó helyettesítő orvos, ez minden ötödik Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települést érintett.

Az ország településeinek több, mint felében, közel 1400 – zömében kis – településen nem működött helyben háziorvos, illetve házi gyermekorvos. Többségük Dél- és Nyugat-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarország megyéiben helyezkedett el. A legkedvezőtlenebb ellátottság Vas, Zala és Baranya megyében van, ahol a települések héttizedében nem működik háziiorvosi praxis. A háziiorvosi praxissal nem rendelkező településeken mintegy 550 ezer személy él, az ország népességének 5 és fél százaléka.

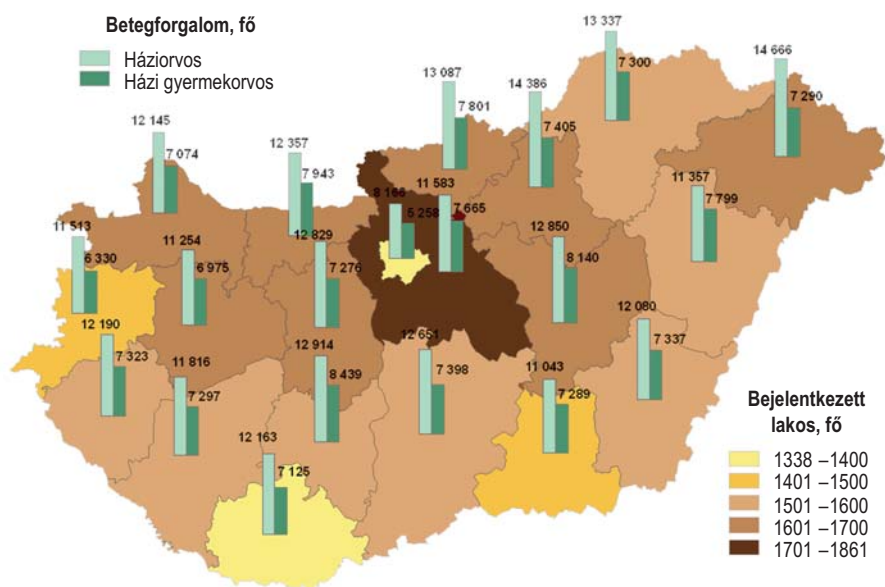
7.2.1. ábra A háziiorvosi praxissal rendelkező települések, 2009

Országosan átlagosan 1745 bejelentkezett lakos jutott egy háziorvosra és 945 bejelentkezett gyermek egy házi gyermekorvosra.

Egy háziorvos 2010 év folyamán átlagosan közel 12 ezer vizsgálatot végzett, egy házi gyermekorvos mintegy 7 ezret. Általánosságban megállapítható, hogy az ország északkeleti területein nagyobb a háziorvosok és a házi gyermekorvosok leterheltsége, ugyanakkor a fővárosban az átlagosnál jóval kisebb.

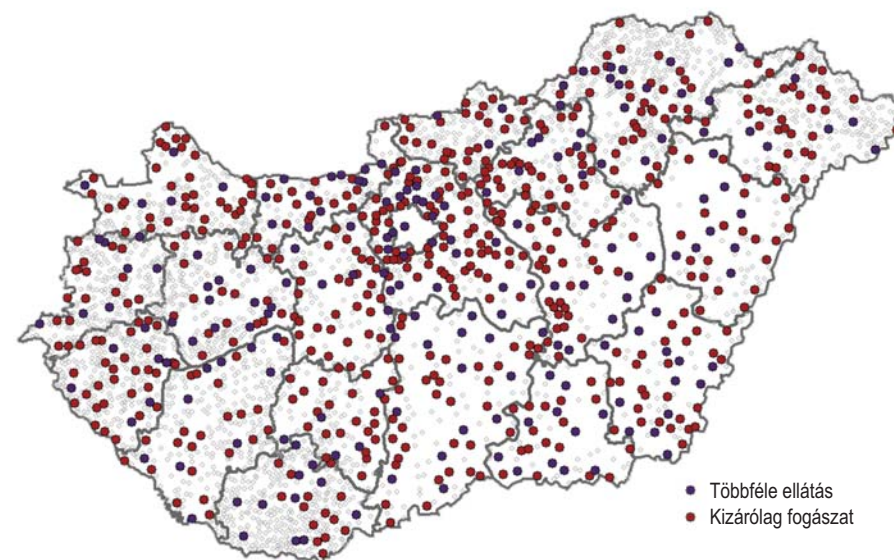
7.2.2. ábra Egy háziorvosra és házi gyermekorvosra jutó bejelentkezett lakos és betegforgalom, 2010

7.3. Járóbeteg-szakellátás

A járóbeteg-szakellátás szakrendeléseit 2010-ben közel 72 millió esetben keresték fel a betegek. Az esetek hattizedét képviselték a klinikai szakmák, ezen belül jelentős volt a fogászatok betegforgalma (7 millió eset). Számottevő volt a laboratóriumi és képalkotó diagnosztikai szakmák leterheltsége is (összesen 20 millió feletti esetszámmal). Az ország településeinek negyedében, 735 településen működik helyben járóbeteg-szakellátás, ezek közel háromnegyed részén kizárólag fogászati ellátás vehető igénybe.

7.3.1. ábra Járóbeteg-szakellátottság, 2010

7.4. Fekvőbeteg-ellátás

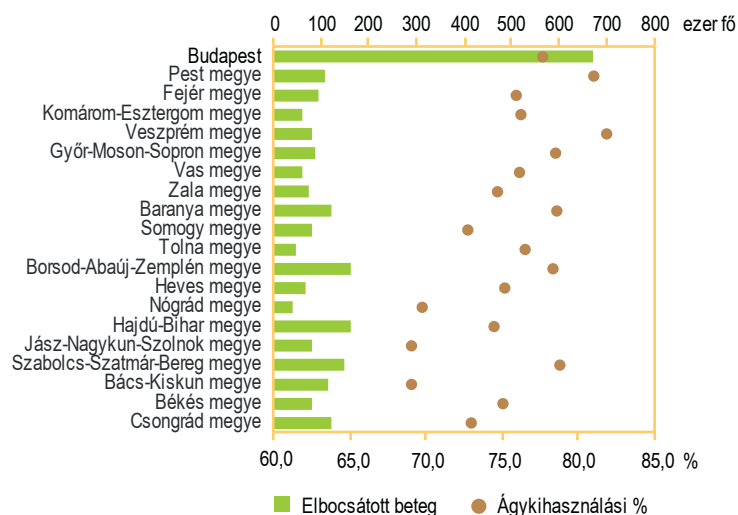
Az országban 2010 év végén 71 216 kórházi ágy működött, negyedük fővárosi gyógyintézetben. Tízezer lakosra átlagosan 71 működő kórházi ágy jutott, Budapesten ennél jóval több: 107, a legkevésbé, 29 – a fővárosi intézmények közelsége miatt – Pest megyében. Az év során 2 millió 458 ezer beteget bocsátottak el.

Az ország fekvőbeteg-gyógyintézeteiben 2010-ben 13 500 orvos és 49 500 szakdolgozó dolgozott. Mintegy ezer orvosi és kétezer szakdolgozói állás betöltetlen volt.

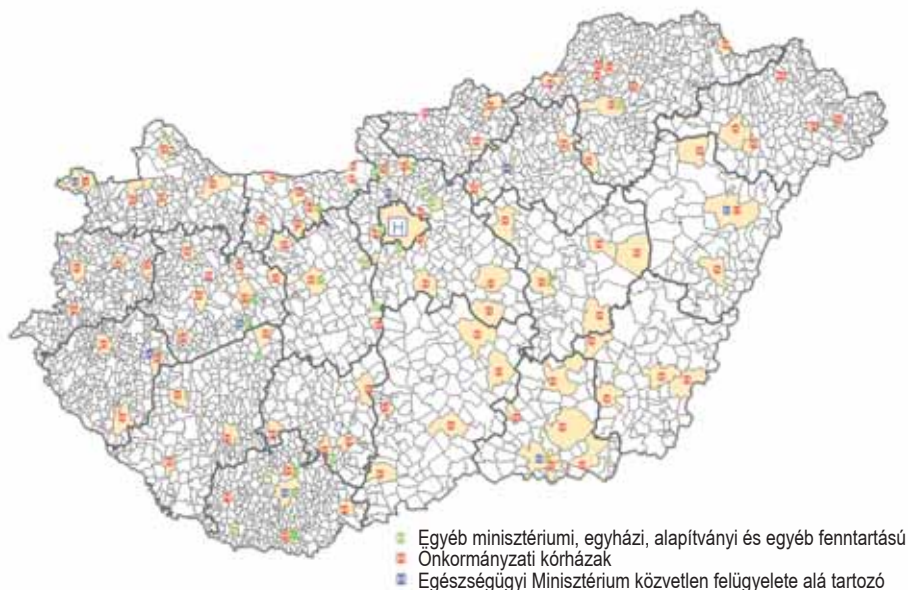
A legtöbb orvost és szakápolót a belgyógyászati osztályokon, ezt követően az aneszteziológia és intenzív betegellátás, valamint a sebészeti osztályain foglalkoztatták, az orvosok harmada és a szakápolók negyede ezeken az osztályokon tevékenykedett.

A száz működő kórházi ágyra jutó orvosok és szakdolgozók száma az orvosképzéssel foglalkozó, klinikákat működtető térségekben a legmagasabb (Budapest, Csongrád, Hajdú-Bihar és Baranya megye), az országos átlagtól leginkább Szabolcs-Szatmár-Bereg, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megye marad el.

7.4.1. ábra Az elbocsátott betegek száma és az ágykihasználás, 2010

7.4.2. ábra Kórházak fenntartók szerint, 2010

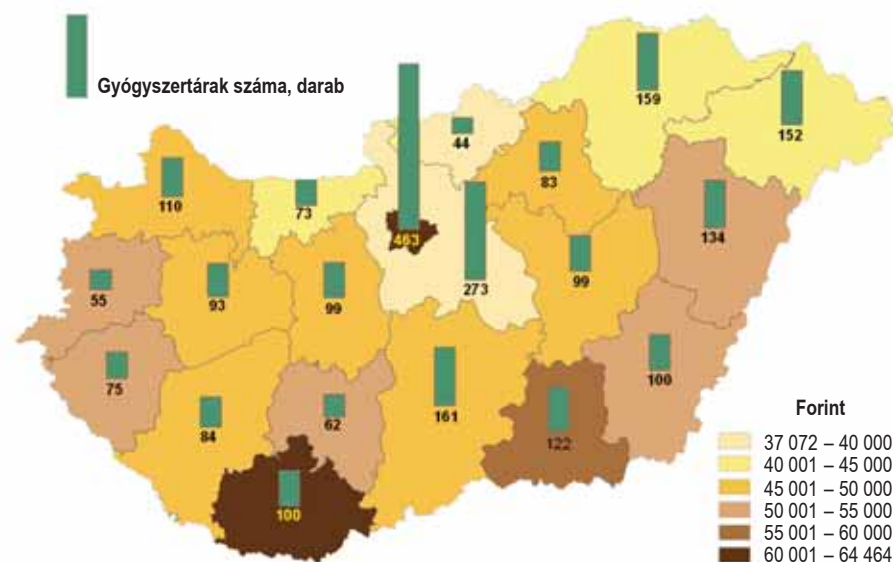

7.5. Egészségügyi kiadások, gyógyszerforgalom

A KSH háztartási költségvetési felméréseinek adatai szerint 2010-ben egy-egy lakos átlagosan 37 ezer forintot fordított egészségügyi kiadásokra. Ezek héttizedét a gyógyszerkiadások képezték, tízedét gyógyászati segédeszközökre fordították. Az átlagosnál többet költöttek a háztartások egészségügyre a Közép-Magyarországi régióban, közel 13 ezer forinttal többet, mint a másik szélső értéket képviselő Nyugat-Dunántúlon.

Magyarországon 2010 év végén közel 2500 közforgalmú gyógyszertár működött, egy gyógyszertárra átlagosan 4 ezer lakos jutott. Az év során egy-egy személy átlagosan 14–15 vényt váltott be, ezek fogyasztói áron számított értéke éves szinten megközelítette az 50 ezer forintot. Majdnem minden ötödik gyógyszertár (463) budapesti, itt az egy gyógyszertárra jutó lakosok száma kisebb volt, mint az országos átlag. Ennél is alacsonyabb a mutató értéke Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés, Csongrád és Bács-Kiskun megyében, a másik szélső értéket Vas megye képviselte (4700 lakos/gyógyszertár). A gyógyszerekre fordított kiadások fogyasztói áron számított értéke megyénként jelentősen eltért: a fővárosban megközelítette a 65 ezer forintot, ami 26–27 ezer forinttal haladta meg Pest és Nógrád megye lakosainak kiadását.

7.5.1. ábra Egy lakosra jutó gyógyszerforgalom* fogyasztói áron és a vényforgalmat bonyolító gyógyszertárak száma, 2010

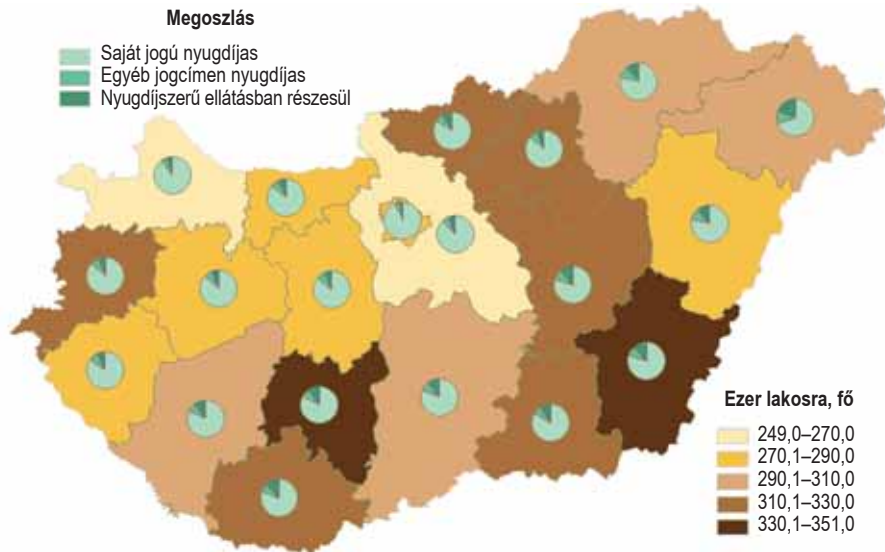
* A támogatott gyógyszerek körében.

8. SZOCIÁLIS VÉDŐHÁLÓ

8.1. Nyugdíjasok, nyugdíjak

A pénzügyi társadalmi juttatások közül a nyugdíjak, nyugdíjszerű ellátások szerepe a legmeghatározóbb. 2011 januárjában 2 millió 894 ezer fő, ezer lakosból 290 részesült ilyen ellátásban. A népességszámhoz viszonyítva a legkevesebb ellátásban részesülő Pest megyében élt: míg itt minden negyedik, Tolnában és Békés megyében legalább minden harmadik lakos kapott nyugdíjat, illetve nyugdíjszerű ellátást. A területi különbségek háttérében döntő részben a megyék lakosságának életkori összetétele, egészségügyi állapota és a térség gazdasági fejlettsége áll. Az időskorúak magasabb aránya – mivel e korosztály tagjai körében gyakorlatilag teljes a nyugdíjjogosultság – emeli az ellátottak létszámát. A korábbi járulékbefizetésekre épülő nyugdíjak mellett egyes ellátási formák esetén az egészségügyi problémával küzdők, illetve a munkaerőpiacról kiszorulóak is növelhetik az ellátottak körét.

8.1.1. ábra A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők ezer lakosra jutó száma és az ellátás típusa szerinti megoszlása, 2011. január

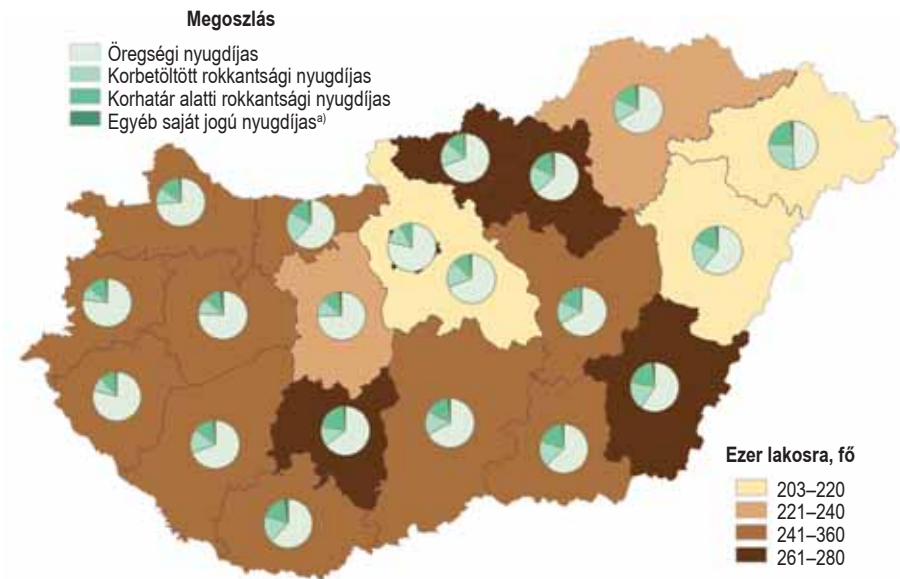

Száz nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülőből 84 saját jogán, 8 hozzátartozója révén kapott nyugdíjat, további 8 valamilyen járadékban, pótlékban részesült. A saját jogú nyugdíjasok aránya a fővárosban volt a legnagyobb és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legkisebb.

Az ezer lakosra jutó saját jogú nyugdíjasok számának megyénkénti sorrendje némileg eltért az összes nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők lakosságszámhoz viszonyított rangsorától, mivel az egyes megyékben az ellátásban részesülők közül a saját jogú nyugdíjasok aránya különböző.

A saját jogú nyugdíjasok összetétele is jelentős területi eltéréseket mutatott. Minden megyében az öregségi nyugdíjasok voltak többségben, de míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a saját jogú nyugdíjasok kevesebb mint fele volt öregségi nyugdíjas, Veszprém, Vas, Budapest és Zala esetén arányszámuk meghaladta a 75 százalékot. A korbetöltött rokkantsági nyugdíjasok aránya megyénként 9 és 27 százalék, a korhatár alattiaké pedig 8 és 22 százalék között változott.

8.1.2. ábra A saját jogú nyugdíjasok ezer lakosra jutó száma és ellátásfajta szerinti megoszlása, 2011. január

^{a)} Bányász- és korengedményes nyugdíjban, illetve rehabilitációs járadékban részesülők.

A különféle nyugellátási formák és nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők életkor szerinti megoszlása összefüggésben áll egymással. A fiatalabb ellátottak többnyire árvaellátásban, illetve különféle járadékokban részesülnek, a kor előrehaladtával a saját jogon szerzett ellátásokban, ezen belül is az öregségi nyugdíjban részesülők aránya válik meghatározóvá. A nyugellátásban, járadékban részesülő ellátottak 28 százaléka 1949 után született. Az 1940 és 1949 között születettek aránya 36 százalék, majdnem minden negyedik ellátott 1930 és 1939 között látta meg a napvilágot, a többiek 1930 előtt. A megyék közül a Szabolcs-Szatmár-Beregben élő nyugdíjasok, járadékosok átlagéletkora volt a legalacsonyabb, a fővárosiaké a legmagasabb. A két terület ellátottainak átlagéletkora, illetve életkor szerinti megoszlása csak részben magyarázható a demográfiai folyamatokkal. Amennyiben e két szélső értéket képviselő térségben élők megfelelő korcsoportjaihoz viszonyítjuk a nyugdíjban, járadékban részesülők számát, azt tapasztaljuk, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az 1944 után születettek egyes korcsoportjaiban rendre nagyobb az ellátásban részesülők aránya, mint a fővárosban. (Az 1945 előtt születetteknél a különbségek elmosódnak azáltal, hogy az idősebb generációk tagjai között gyakorlatilag teljes a nyugellátáshoz való hozzáférés.)

A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők átlagéletkora országosan 66 évet tett ki. A nemenkénti várható élettartammal összefüggésben az egyes ellátástípusokban részesülő nők átlagéletkora rendre magasabb volt.

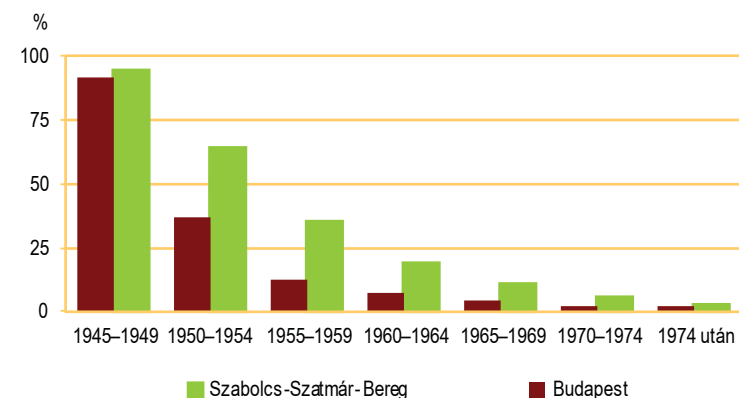
8.1.1. tábla A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők átlagéletkora néhány ellátástípus és nemek szerint, 2011. január*

Ellátástípus	(év)		
	Férfi	Nő	Összesen
Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők	64,2	67,8	66,3
Ebből:			
Özvegyi nyugdíj	53,2	73,7	72,8
Öregségi nyugdíj	70,4	72,2	71,5
Korbetöltött rokkantági nyugdíj	70,5	70,9	70,7
Korhatár alatti rokkantági nyugdíj	55,1	55,6	55,3
Egészségkárosodott személyek szociális járadéka	53,1	56,6	55,3
Rehabilitációs járadék	47,5	47,8	47,7
Árvaellátás	21,1	22,1	21,6

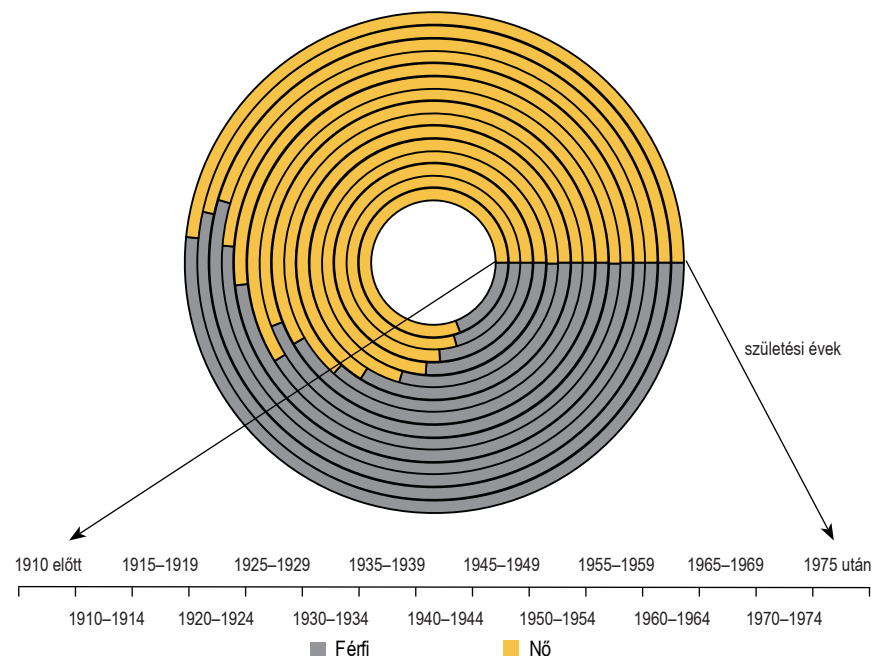
* Születési évenkénti alapadatokból számolt értékek. Külfölddel együtt, ismeretlen besorolású adatok nélkül.

A nyugdíjasok összlétszámán belül – a területi dimenziótól gyakorlatilag függetlenül – nőbőbbség van. 2011 januárjában az ellátottak közül a nők száma 1 millió 724 ezer fő, a férfiaké 1 millió 170 ezer fő, vagyis a nők aránya 60 százalék volt. A megyénkénti arányok ehhez hasonlóan 58–62 százalék között mozogtak. Az életkor előrehaladtával – döntően a nők születéskor várható magasabb élettartama, illetve a népességben belüli aránya miatt – a hölgyek aránya egyre nagyobb.

8.1.3. ábra A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők aránya az azonos korú népességből az 1944 után született korosztályokban, 2011. január

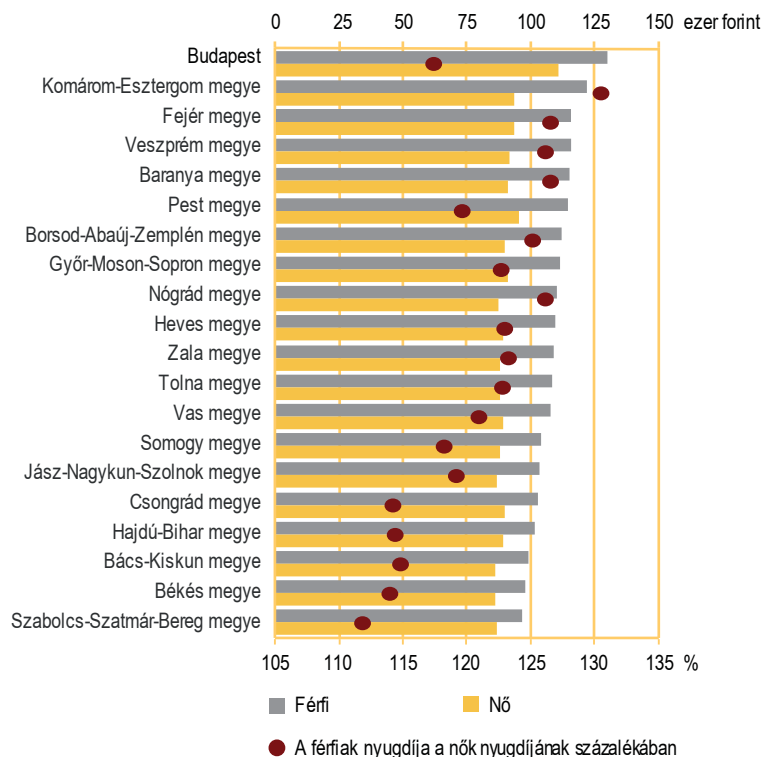
8.1.4. ábra A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők nemenkénti megoszlása az egyes korosztályokban, 2011. január

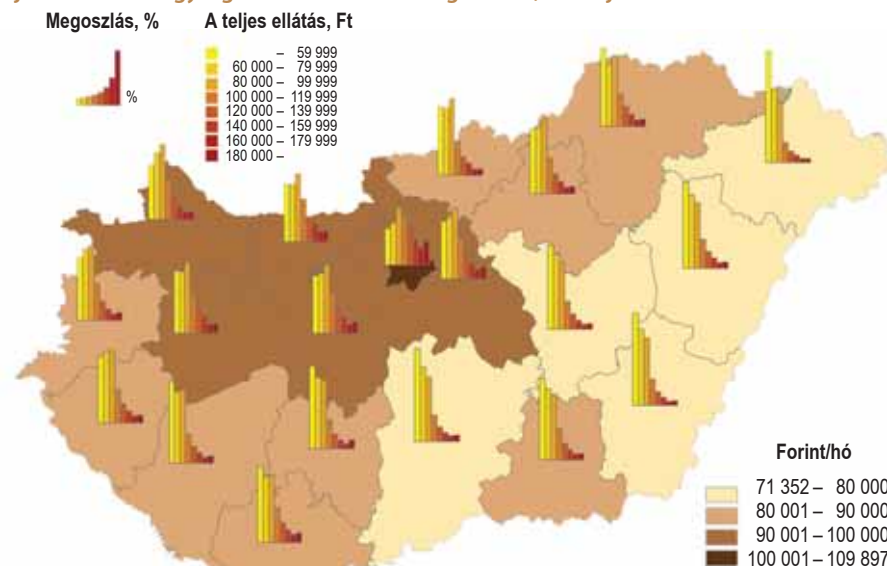
2011 januárjában a nyugdíjmelés után átlagosan 88 600 forint volt a nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők ellátásának havi összege. Ennek nagysága nemcsak a nyugdíjazás előtti kereseti színvonallal, illetve munkaviszonyban töltött idővel állt összefüggésben, hanem az is befolyásolta, hogy az adott területen az érintettek milyen arányban vették igénybe az egyes ellátási formákat.

Az öregségi és öregségi jellegű nyugdíjasok átlagnyugdíja kistérségenként 78 200 és 118 300 forint között szóródott. A kistérségenként kialakult különbségek hátterében vélhetően a területek korábbi gazdasági fejlettségi szintje, illetve ezzel összefüggésben a térségre jellemző bérszínvonal is megmutatkozik.

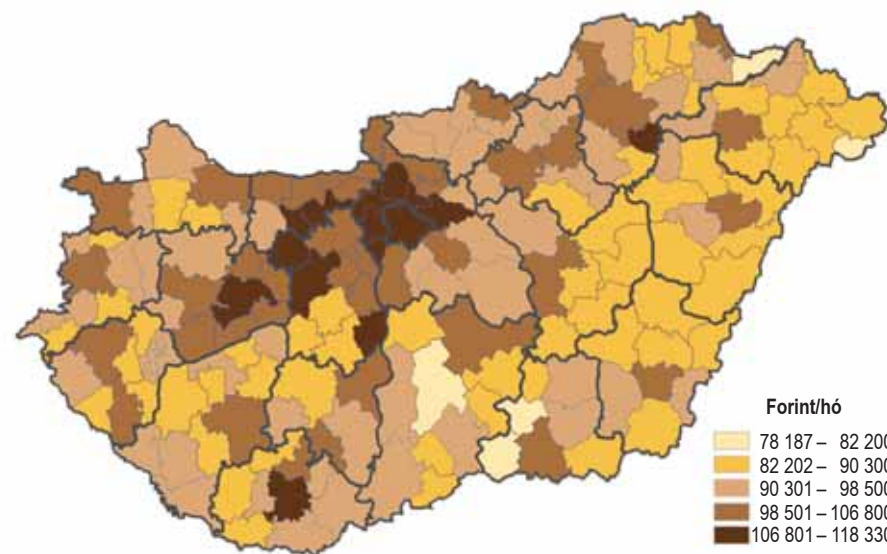
8.1.5. ábra Az öregségi és öregségi jellegű nyugdíjasok havi átlagos nyugdíja nemek szerint és a férfiak nyugdíja a nők nyugdíjának százalékában, 2011. január

8.1.6. ábra A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők havi átlagnyugdíja és teljes ellátásuk nagysága szerinti létszámmegoszlása, 2011. január

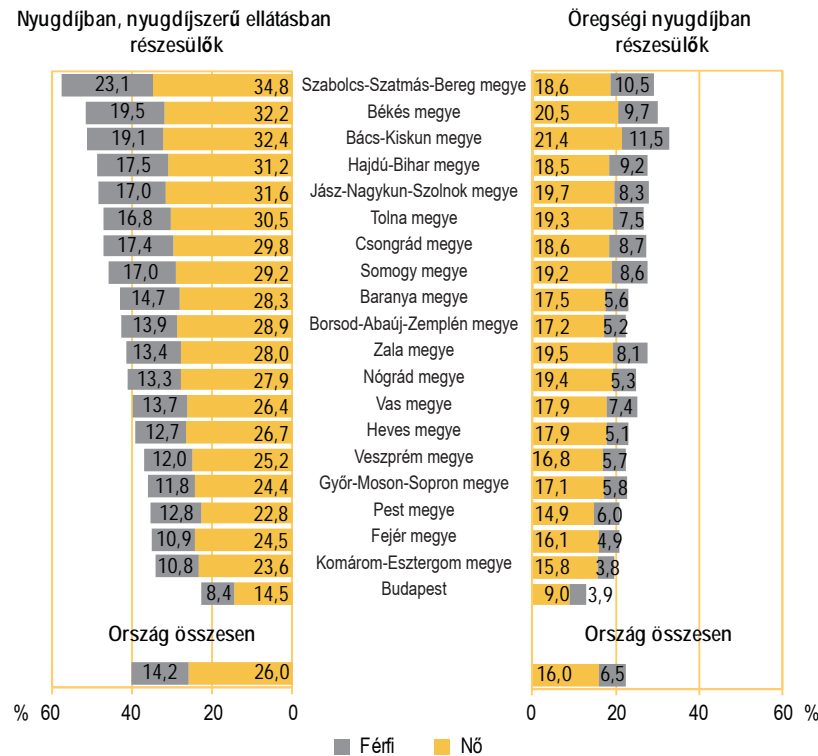

8.1.7. ábra Az öregségi és öregségi jellegű nyugdíjak havi összege, 2011. január

2011-ben az egyszemélyes nyugdíjas háztartások havi létminimumának összege 75 500 forint volt. A nyugdíjas létminimumhoz legközelebb eső nyugdíj nagyság-kategória értékénél, azaz 75 000 forintnál kevesebbet a nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásokban részesülők mintegy 40 százaléka, ezen belül az öregségi nyugdíjasok valamivel több mint 20 százaléka kapott. Az összes ellátott körében az arányszám Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés és Bács-Kiskun megyében meghaladta az 50 százalékot, míg Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl megyéiben, illetve Győr-Moson-Sopronban és Hevesben 40 százalék alatt maradt. Az öregségi nyugdíjasok körében a 75 000 forintnál alacsonyabb járandóságúak aránya megyénként 13 és 33 százalék közé esett. Az adatok értékelésénél érdemes figyelembe venni, hogy a nyugdíjasok tényleges jövedelmi helyzetéről az állománystatisztikai adatok nem adnak teljes képet. (Az ellátottak nyugdíja kiegészülhet egyéb jövedelmekkel – legális, vagy nem bejelentett munkavállalással, szociális juttatásokkal, befektetési hozamokkal, illetve családon belüli transzferjövedelmekkel – is.)

8.1.8. ábra A 75 ezer forintnál alacsonyabb havi ellátásban részesülők aránya, 2011. január

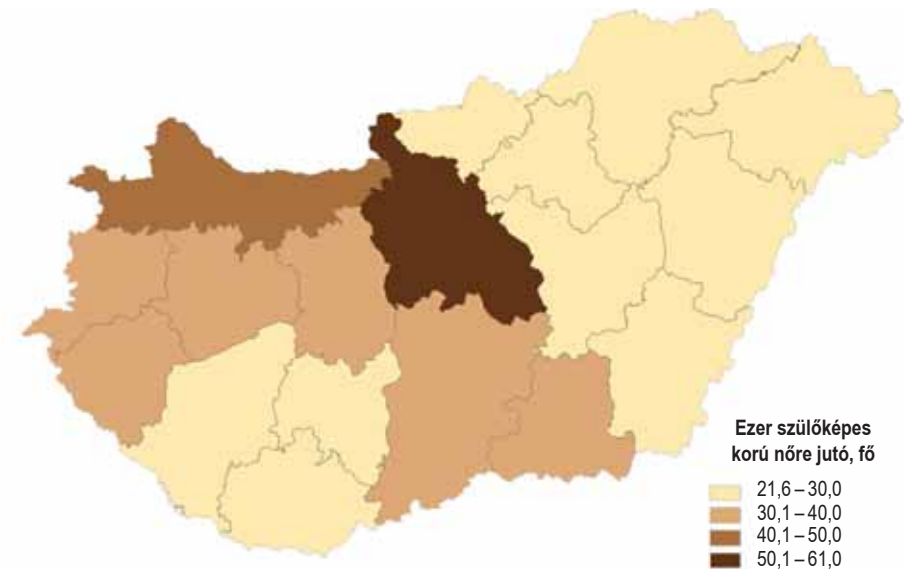

8.2. Családtámogatás

A gyermekes családok anyagi helyzetén a biztosítási jogviszonyhoz kötött, illetve alanyi jogon járó pénzbeli ellátások, valamint a családi adókedvezmény rendszere segíthet. A pénzbeli ellátások közül – mivel ez a támogatási forma folyósítható a leghosszabb ideig – a családi pótlék a legmeghatározóbb. Minden régióban erre költöttek a legtöbbet: 2010 során országosan összesen 359 milliárd forintot. A gazdaságilag fejlettebb területeken a biztosítási jogviszonyhoz kötött támogatásokra nagyobb arányban fordítottak pénzt, mint az ország többi területén. Ez részben az egyes ellátásokat igénybe vevők számával, részben – a keresetfüggő ellátások révén – a korábbi bérszínvonallal függött össze. Közép-Magyarországon egy gyeden lévőre harmad-negyed annyi gyesen lévő jutott, mint az Észak-Alföldön vagy Észak-Magyarországon. A Budapestet és Pest megyét magában foglaló területen a maximális összegű gyedben részesülők aránya az összes ilyen ellátást igénybe vevő 46 százalékát tette ki, míg a másik két régió megyéiben 24 és 31 százalék között változott.

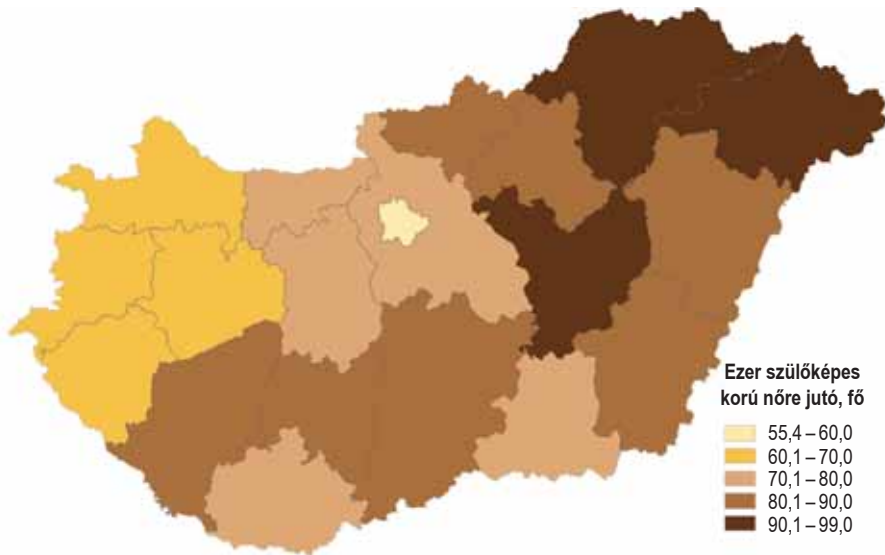
Családi pótlékot 1 millió 224 ezer család, illetve közel 1 millió 994 ezer gyermek kapott. A gyermekgondozási díjban részesülők havi átlagos száma országosan közel 94 700 fő, a gyermekgondozási segélyben részesülők 178 500 fő volt. Ezer szülőképes korú nőre 40 gyedben és 75 gyesen részesülő jutott. A gazdaságilag fejlettebb megyékben a gyeden lévő mutatószámok, az elmaradottabb területeken ezzel szemben a gyesen lévő relatív arányai voltak magasabbak.

8.2.1. ábra Ezer szülőképes korú nőre jutó gyermekgondozási díjban részesülő, 2010*

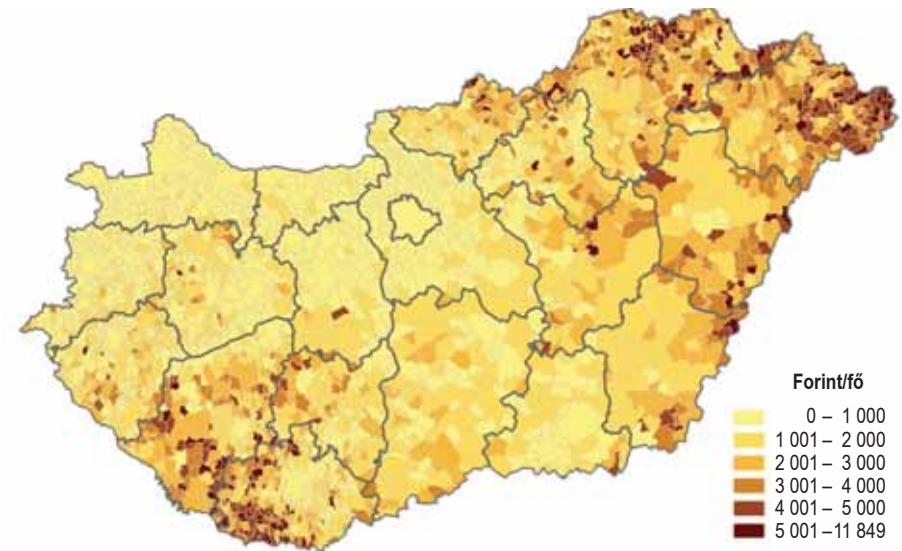

* Budapest és Pest megye együttes adata.

8.2.2. ábra Ezer szülőképes korú nőre jutó gyermekgondozási segélyben részesülő, 2010

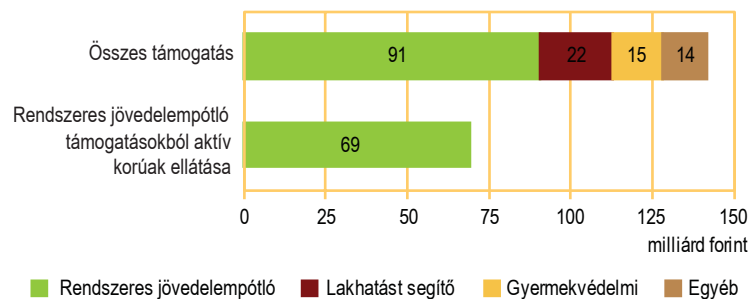
8.3.2. ábra Egy lakosra jutó rendszeres, eseti és egyéb önkormányzati támogatásokra fordított havi összeg, 2010

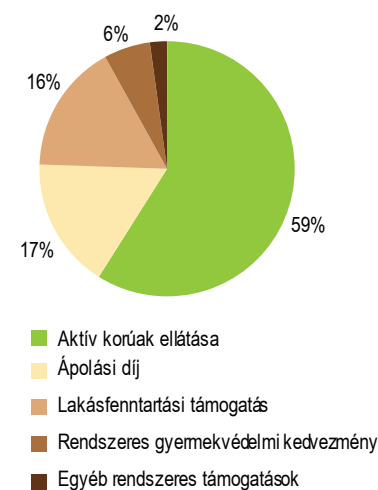
8.3. Önkormányzati segélyezés

A települések önkormányzatai 2010 során közel 142 milliárd forintot fordítottak a rászorulóknak segélyezésére. A települések zömmel a rendszeres – döntően pénzben folyósított és a központi költségvetésből finanszírozott – segélyekre, ezen belül is az aktív korúak támogatására fizették ki a legtöbb pénzt. Ezzel összefüggésben a munkanélküliség által erősebben sújtott területeken – a támogatásra szoruló népesség magasabb aránya miatt – általában több volt az egy lakosra jutó önkormányzati támogatásokra fordított összeg nagysága is.

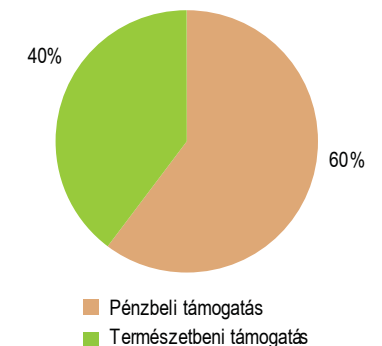
8.3.1. ábra Önkormányzati támogatásokra fordított összegek, 2010

8.3.3. ábra A rendszeres támogatásokra fordított összegek megoszlása támogatásonként, 2010

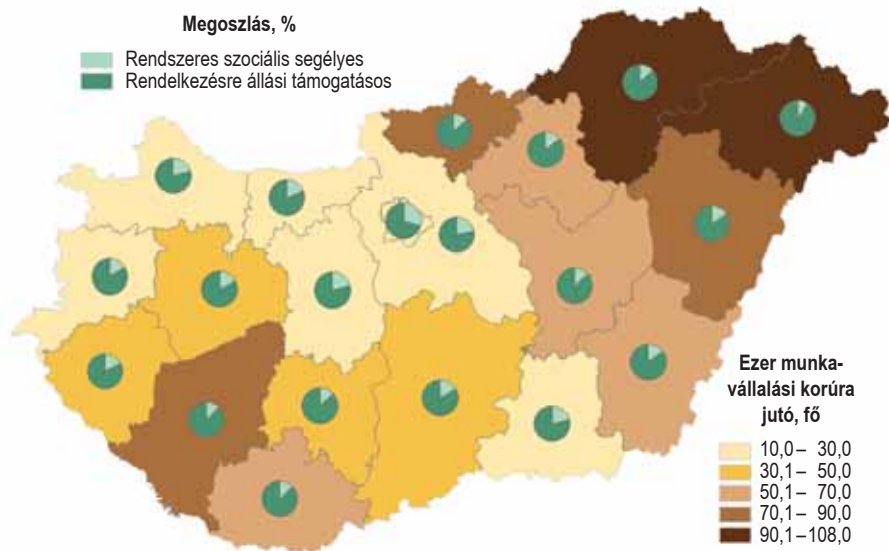
8.3.4. ábra Kiadáskompenzáló és eseti támogatásokra fordított összegek megoszlása a támogatás formája szerint, 2010

Aktív korúak ellátásában 2010 végén több mint 275 500 főt részesítettek, közülük közel 42 ezer rászorulónak rendszeres szociális segélyt, több mint 233 500 főnek rendelkezésre állási támogatást folyósítottak. Ez utóbbi támogatásban részesülők aránya minden megyében kiemelkedő, de főként ott haladta meg a 85 százalékos országos értéket, ahol a munkavállalási korú lakosokra az átlagosnál több aktív korúak ellátásában részesülő jutott.

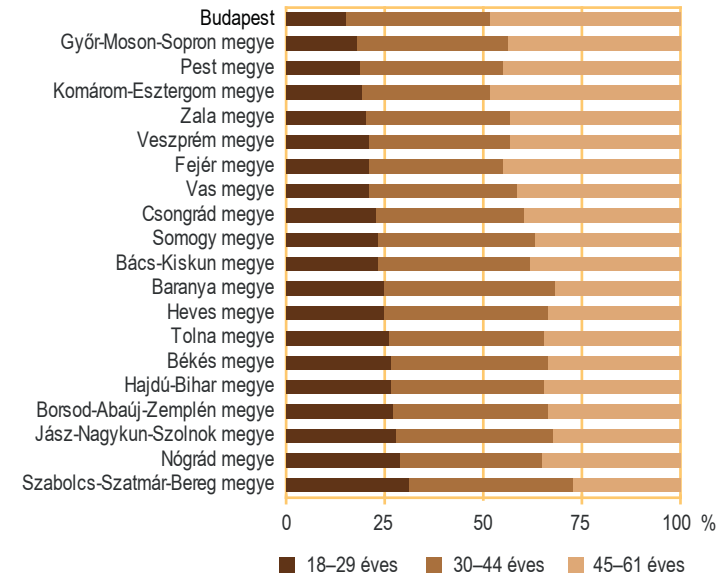
Több mint 261 500 családban élt legalább egy aktív korúak ellátásában részesülő. Az érintett családok 62 százaléka gyermek nélküli, zömmel egytagú háztartás volt, a fennmaradó 99 500 család legalább egy gyermeket nevelt. (Az érintett gyermekek száma 200 ezer körüli.) A legtöbb ilyen segélyt kapó család három megyében – Borsod-Abaúj-Zemplénben, Szabolcs-Szatmár-Beregben és Hajdú-Biharban – élt. E három északkeleti megyében koncentrálódott az összes érintett család 38, ezen belül a gyermekes családok 43 százaléka.

8.3.5. ábra Ezer munkavállalási korúra jutó aktív korúak ellátásában részesülő és ellátástípus szerinti megoszlásuk, 2010. december 31.

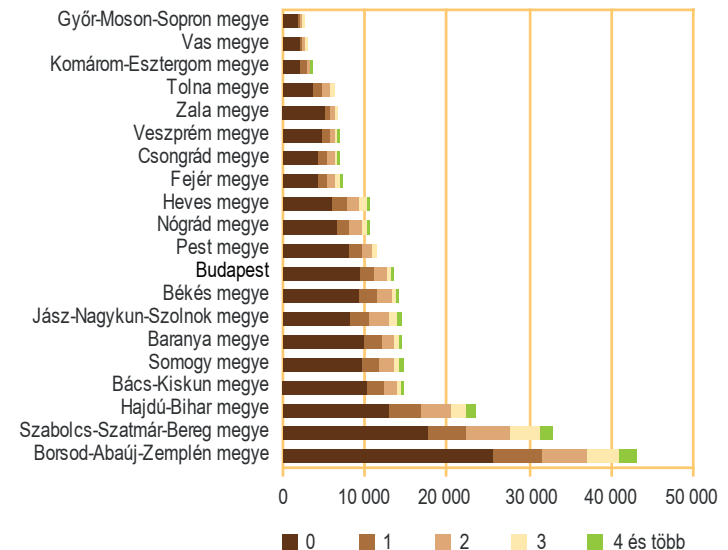

A rendszeres jövedelempótló támogatások közé tartozik az ápolási díj is. Ebben 2010 során 56 850 személy, tízezer lakosból 57 részesült. Arányaiban a legkevesebb erre az ellátásra rászoruló ember Komárom-Esztergom megyében, a legtöbb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élt.

8.3.6. ábra Az aktív korúak ellátásában részesülők megoszlása életkor szerint, 2010. december 31.

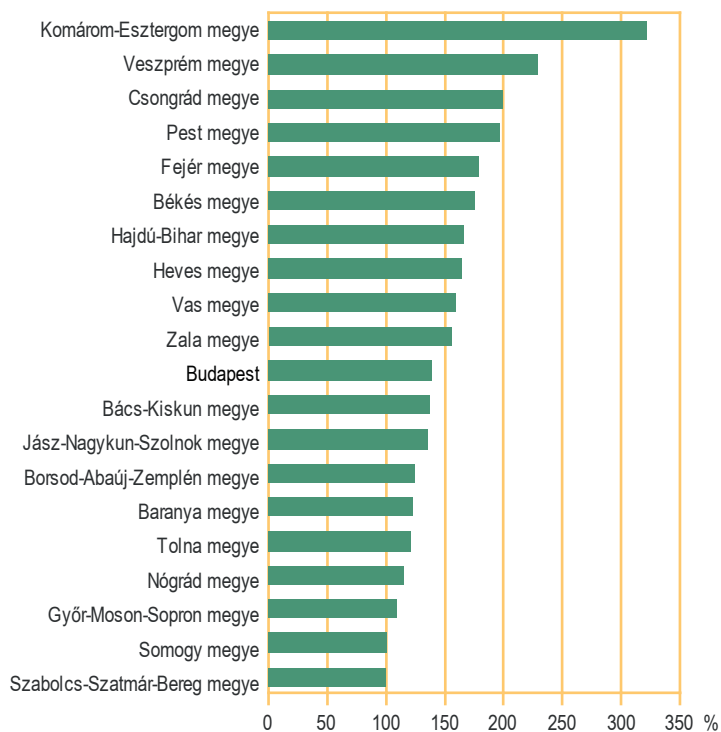
8.3.7. ábra Aktív korúak támogatásában részesülő családok száma a gyermekek száma szerint, 2010. december 31.

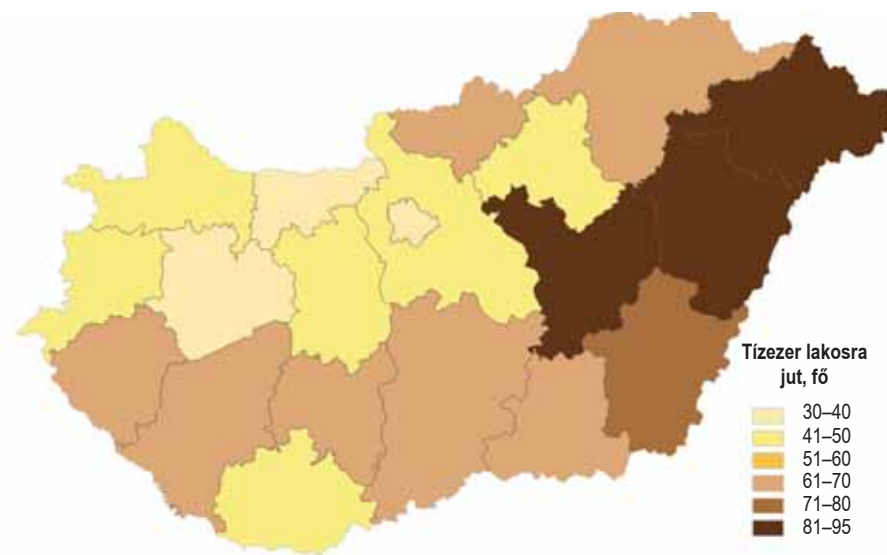
A lakhatást támogató segélyek körébe a rezsiköltségek fedezésére szolgáló lakásfenntartási támogatás és adósságcsökkentési támogatás, valamint a lakáshoz jutást segítő lakáscélú támogatás sorolható. A három támogatás közül a legtöbbben – 2010-ben 361 ezren – a lakásfenntartási támogatást vették igénybe. A támogatásban részesülők köre egy év alatt 6,5 százalékkal bővült, ezen belül Somogyban közel 21 százalékkal nőtt, Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyékben 4 százalékkal csökkent a segélyezettek száma. E két megyében, illetve Közép-Magyarországon volt a legalacsonyabb a lakásfenntartási támogatásban részesülők lakossághoz, illetve lakáshoz viszonyított száma, az ország északkeleti, keleti határán elterülő megyékben pedig a legmagasabb.

2010 során közüzemi, közös költség, lakbér és hitelintézeti hátralék rendezésére 1,9 milliárd forintot fordítottak, ezzel közvetlenül közel 20 ezer személynek segítettek az önkormányzatok. Az adósságcsökkentési támogatásra fordított kiadások összege egy év alatt 1,6-szeresére, a kíségetett díjhátralékosok száma közel másfélszeresére emelkedett.

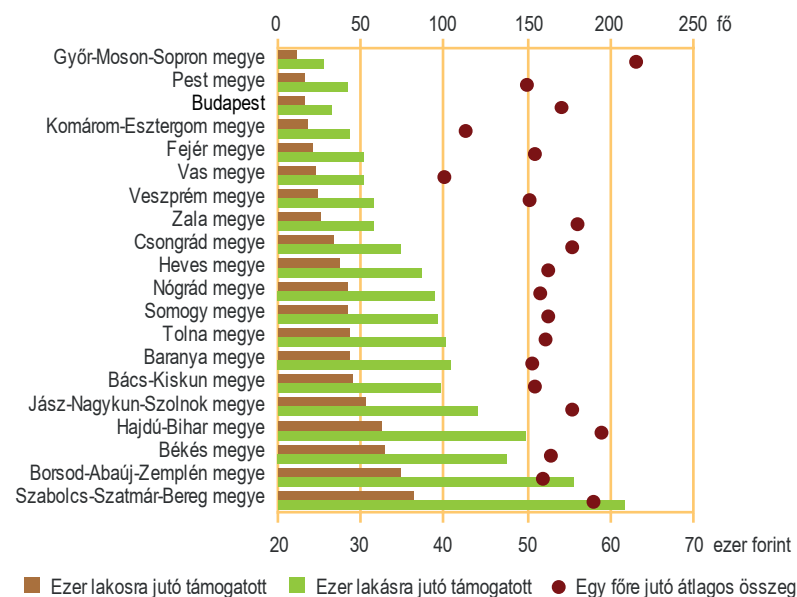
8.3.8. ábra Az adósságcsökkentési támogatásban részesítettek számának alakulása, 2010 (2009=100)

8.3.9. ábra Tízezer lakosra jutó ápolási díjban részesülő, 2010

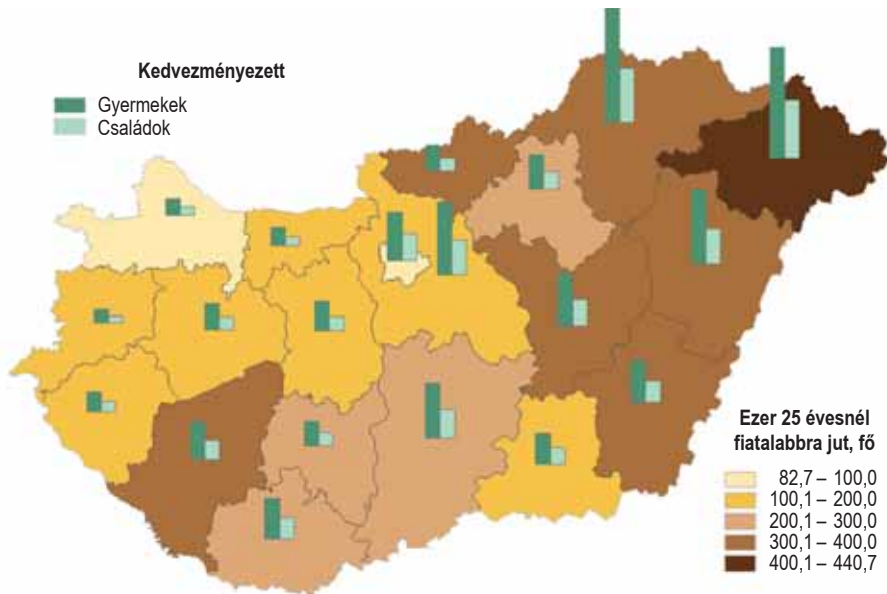

8.3.10. ábra A lakásfenntartási támogatás főbb adatai, 2010

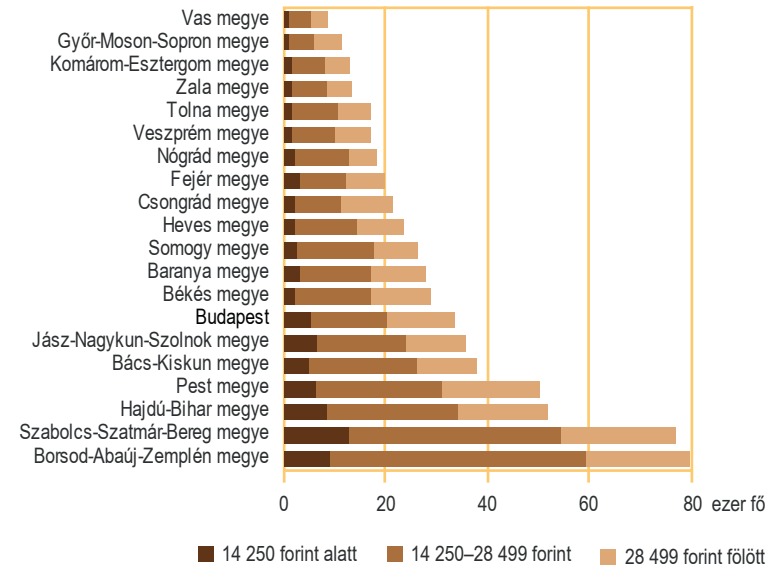

Az önkormányzatok a gyermekek támogatására rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt, kiegészítő vagy rendkívüli gyermekvédelmi támogatást, illetve óvodáztatási támogatást nyújthatnak. Ezek közül évek óta a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre fordították a legtöbbet. 2010 végén erre az ellátásra 306 ezer család 610 ezer gyermeke volt jogosult, vagyis kapott a normatív támogatások – étkeztetés, tankönyv – mellett évi kétszeri kifizetést. A 25 év alattiakra jutó támogatottak száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt a legmagasabb, a fővárosban a legalacsonyabb. A segélyezett gyermekek kétharmada olyan családban élt, ahol a család egy főre jutó havi jövedelem nem érte el a 28 500 forintot, azaz az öregségi nyugdíj legkisebb összegét. Megyénként ez az arány 53 és 74 százalék között változott. A két szélső értéket Győr-Moson-Sopron és Borsod-Abaúj-Zemplén megye jelentette, de 70 százalék fölött volt még az arány Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megye esetén is. Országosan 13 százalékot tett ki azoknak a segélyezetteknek az aránya, akiknek a családjában az egy főre jutó havi jövedelem nem érte el az öregségi nyugdíj legkisebb összegének felét sem. Ennél magasabb arányt öt területen – Komárom-Esztergom, Fejér, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megye, valamint Budapest esetében – mértek.

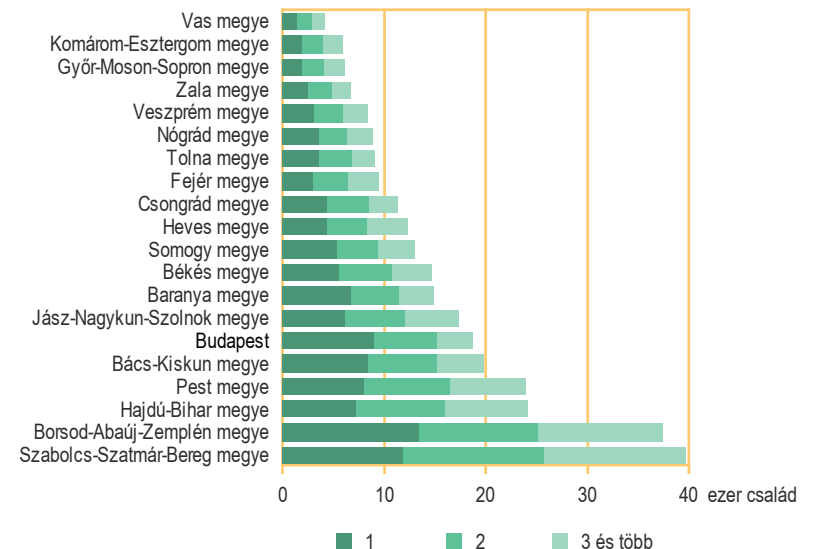
8.3.11. ábra A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők ezer 25 évesnél fiatalabbra jutó száma és a kedvezményezett gyermekek, családok száma, 2010. december 31.

8.3.12. ábra A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek száma családjuk egy főre jutó havi jövedelme szerint, 2010. december 31.

8.3.13. ábra Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő családok száma a gyermekek száma szerint, 2010. december 31.

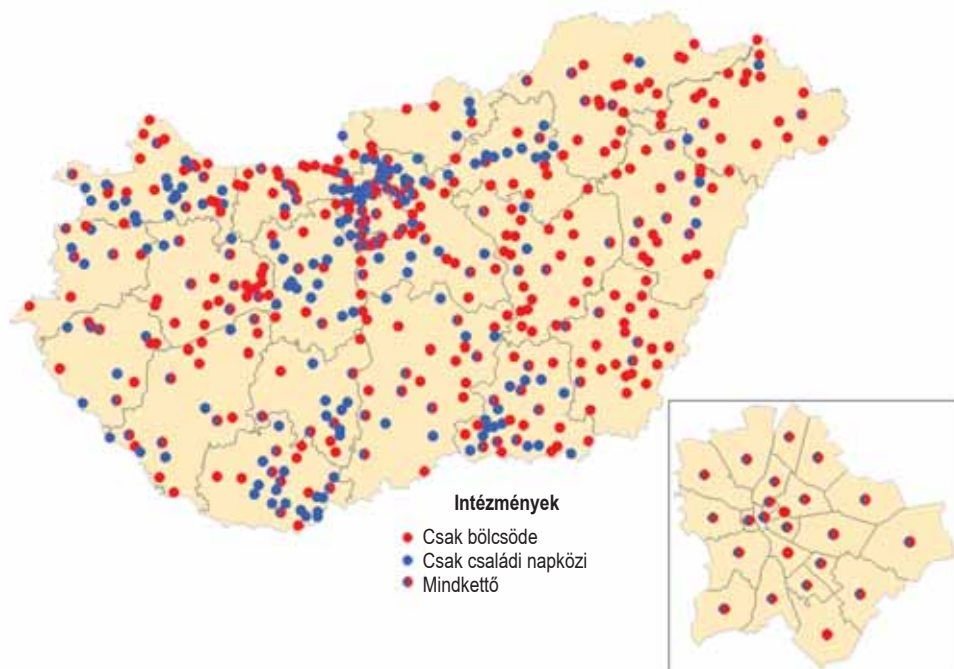
8.4. Szociális intézményhálózat

Egyes élethelyzetekben, különösen, ha a családok gondozási erőforrásai korlátozottak vagy teljesen hiányoznak, a szociális intézményhálózaton keresztül juthatnak segítséghez az érintetteknek. A társadalmi támogatásra szoruló kör igen széles, kisgyermektől az idősekig, fogyatékosággal, pszichiátriai, illetve szenvedélybetegséggel élőkől a hajléktalanokig terjed. Azok, akik a hétköznapi életvitelre – önállóan, vagy családjuk segítségével – alapvetően képesek, a szociális alapszolgáltatásokat vagy a nappali intézményeket vehetik igénybe. Akiknek nehezen, illetve egyáltalán nem oldható így meg az ellátása, azok számára elhelyezést biztosító intézmények nyújthatnak szakszerű gondozást.

8.4.1. Napközbeni gyermekellátó intézmények

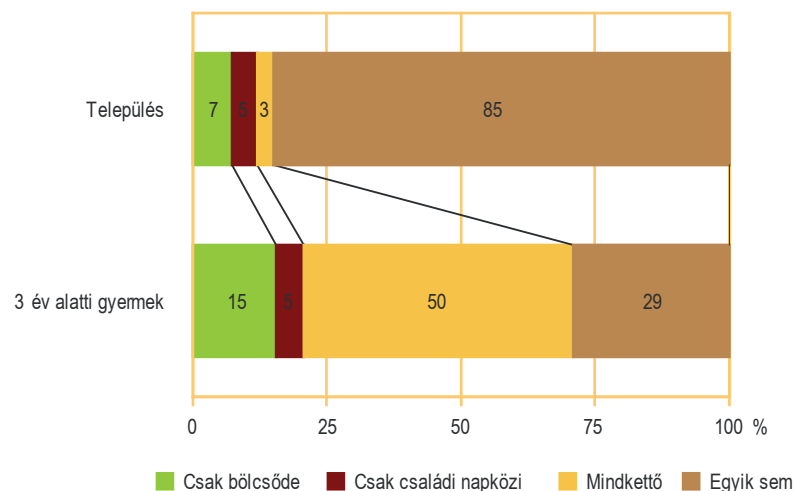
A kisdetek tradicionális intézményi elhelyezési módja a bölcsőde, de az elmúlt időszakban más helyettesítő lehetőségek (családi napközi, egységes óvoda-bölcsőde, házi- vagy családi

8.4.1.1. ábra Bölcsődei, illetve családi napközis ellátását biztosító települések, 2010. december 31.

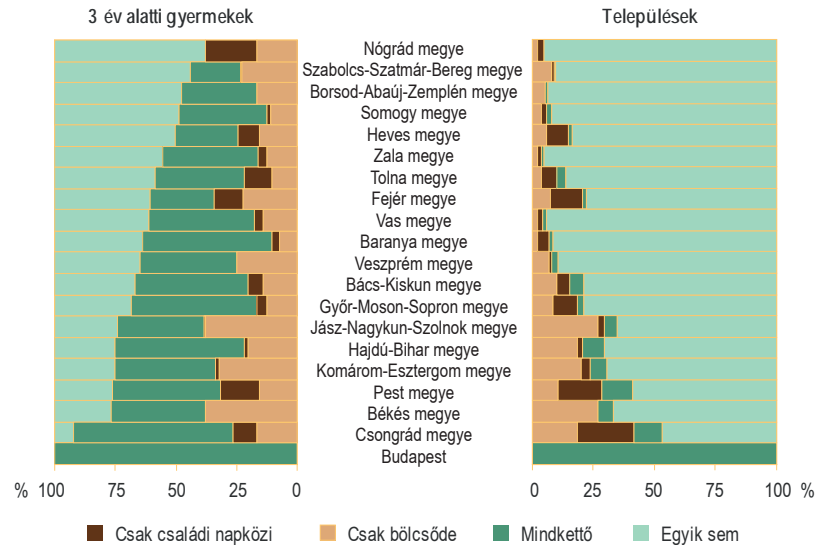
gyermekfelügyelet, illetve alternatív napközbeni ellátás) közül is választhattak a kisgyermekes családok, attól függően, hogy az ország melyik településén éltek. A napközbeni intézményes gyermekgondozások közül a bölcsődei és a családi napköziben való elhelyezés a legelterjedtebb. Bölcsődét a 10 000 főnél nagyobb településeken kötelező működtetni. Ennek a kötelezettségnek nem minden önkormányzat tesz eleget, de sok esetben a törvényi előírás nélkül is üzemeltetnek intézményt. 2010 végén – Budapestet egy településnek tekintve – a települések egytizedében volt elérhető a bölcsődei, 8 százalékában a családi napközis ellátás. Mivel száz település mindkét gyermekgondozási formát biztosította, a települések 85 százalékán se egyik, se másik ellátási formához nem lehetett helyben hozzáférni. Ezeken a helyeken a 3 év alattiak 29 százaléka élt.

8.4.1.2. ábra A települések és az ott lakó 3 év alatti gyermekek megoszlása a helyben elérhető intézmények szerint, 2010. december 31.

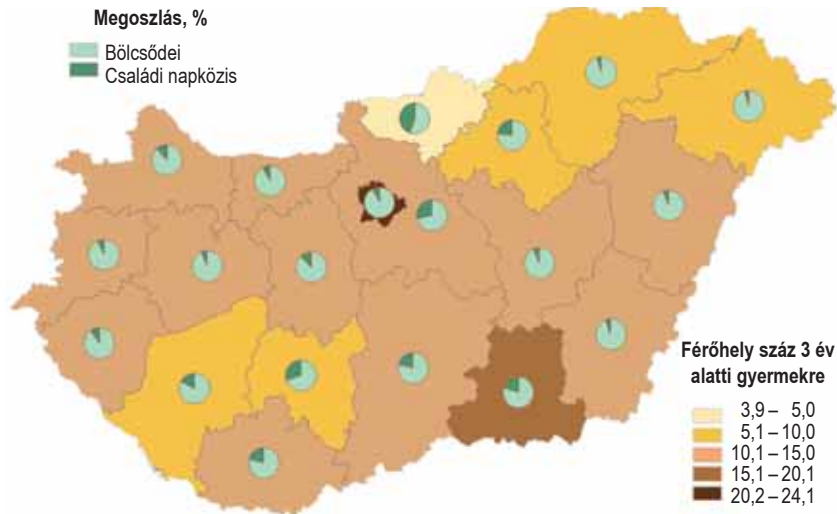

A bölcsődei, illetve a családi napközis ellátáshoz való hozzáférés megyénként igen egyenlőtlen. Mind az intézmények megléte, mind a 3 év alatti gyermekekre jutó férőhelyszám tekintetében a Budapesten és Csongrád megyében lakó kisgyermekesek helyzete volt a legjobb és Nógrád, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy, Heves és Tolna megyében élőké a legrosszabb. A bölcsődei férőhelyek a fővárosban (36 százalék), a családi napközis férőhelyek Pest megyében (25 százalék) koncentráltak. Ez utóbbi ellátási forma részben a bölcsődei ellátás hiányát pótolja, de kiegészítő szolgáltatásokat nyújtva a hagyományosan jó ellátottsággal rendelkező területeken is megtalálható.

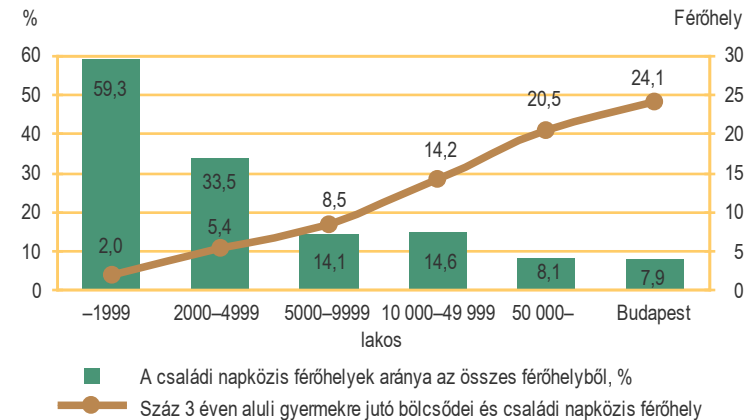
8.4.1.3. ábra A települések és az ott lakó 3 évnél fiatalabb gyermekek megoszlása a helyben elérhető intézmények szerint, 2010. december 31.

8.4.1.4. ábra A bölcsődei és a családi napközis férőhelyek száz 3 évesnél fiatalabb gyermekre jutó száma és megoszlása, 2010. december 31.

8.4.1.5. ábra Bölcsődei és családi napközis férőhelyek a települések népességnagyság-kategóriája szerint, 2010. december 31.

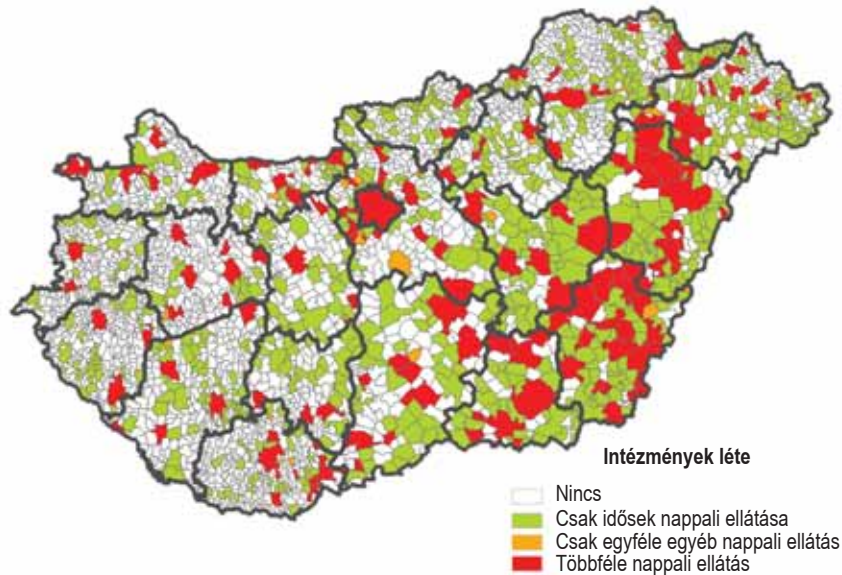
8.4.2. Nappali ellátást biztosító intézmények

Nappali ellátást az idősek, a fogyatékosok, a pszichiátriai és szenvedélybetegek, valamint a demensek vehetnek igénybe. Az ellátásokat nem kötelező mindenhol megszervezni, az idősek ellátása esetén a 3000, míg a fogyatékosok, pszichiátriai és szenvedélybetegek ellátásának tekintetében a 10 000 fő feletti településeknek van szolgáltatási kötelezettsége.

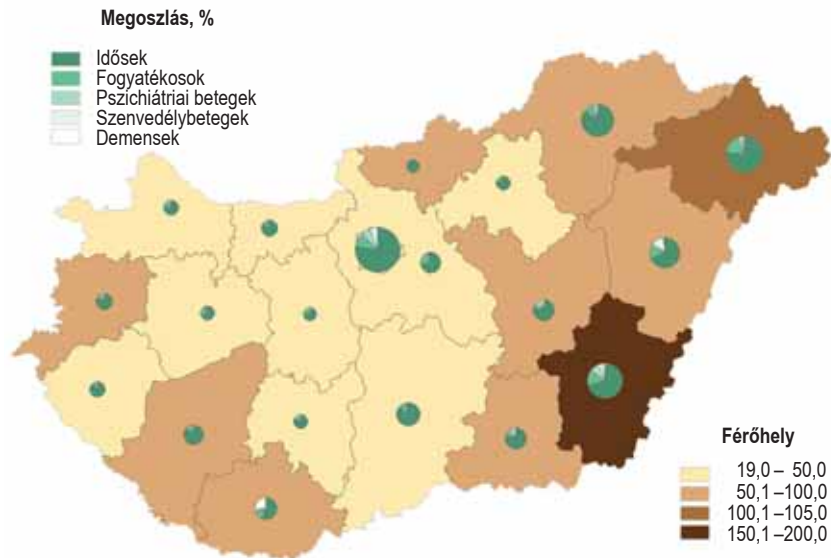
2010 végén 1478 intézményben közel 52 500 férőhelyen több mint 49 200 személy nappali ellátásáról gondoskodtak. Összesen 886 helyen, a magyarországi települések 28 százalékán lehetett hozzáférni valamilyen nappali ellátást biztosító férőhelyhez. A főváros teljes lefedettsége mellett Békés, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Csongrád megye intézményhálózata volt a legsűrűbb, Veszprém megyéé a legkevésbé kiépített. A legtöbb település (összesen 862) az idősek nappali ellátását szervezte meg. Fogyatékosokat 142, pszichiátriai betegeket 39, szenvedélybetegeket 37, szellemi hanyatlásban szenvedőket 33 településen látták el.

A legtöbb idősgondozási férőhely a lakosságszámhoz viszonyítva Békés és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt. Az idősellátás minden megyében többségben volt, de a legtöbb idősek ellátásában részesülő a fővárosban élt. A fogyatékos személyek ellátása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a pszichiátriai betegeké Békésben, a szenvedélybetegeké Hajdú-Biharban, a demenseké Baranya megyében koncentrált.

8.4.2.1. ábra A nappali ellátást biztosító intézmények léte a településeken, 2010. december 31.

8.4.2.2. ábra A nappali intézmények férőhelyeinek tízezer lakosra jutó száma és a nappali ellátásban részesülők megoszlása, 2010. december 31.

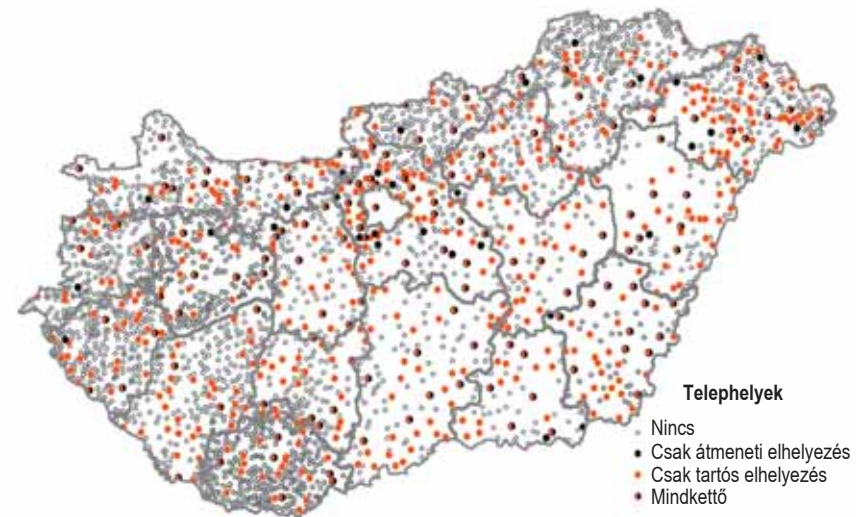

8.4.3. Elhelyezést biztosító intézmények

Amennyiben valaki otthonában már nem látható el, akkor elhelyezést nyújtó intézménybe kerülhet. A rászorulókat átmeneti vagy tartós jelleggel is intézményi gondozásba vehetők. A különböző státusú ellátottak – idősök, fogyatékosok, pszichiátriai betegek, szenvédélybetegek, hajléktalanok – elhelyezését a megyei önkormányzatoknak, illetve a 30 000 főnél nagyobb lélekszámú településeknek kell megszerveznie.

2010 végén a tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést biztosító intézményekben élő emberek száma meghaladta a 88 ezret. Az országban 1455 telephelyen, összesen 641 településen, vagyis a települések ötödében működött legalább egy ilyen intézményi telephely. Többségében (473 helyen) a tartós elhelyezés önmagában volt biztosítva, 137 településen a tartós és átmeneti ápolás-gondozás nyújtása egymás mellett működött, a fennmaradó 31 településen csak átmeneti elhelyezést biztosítottak.

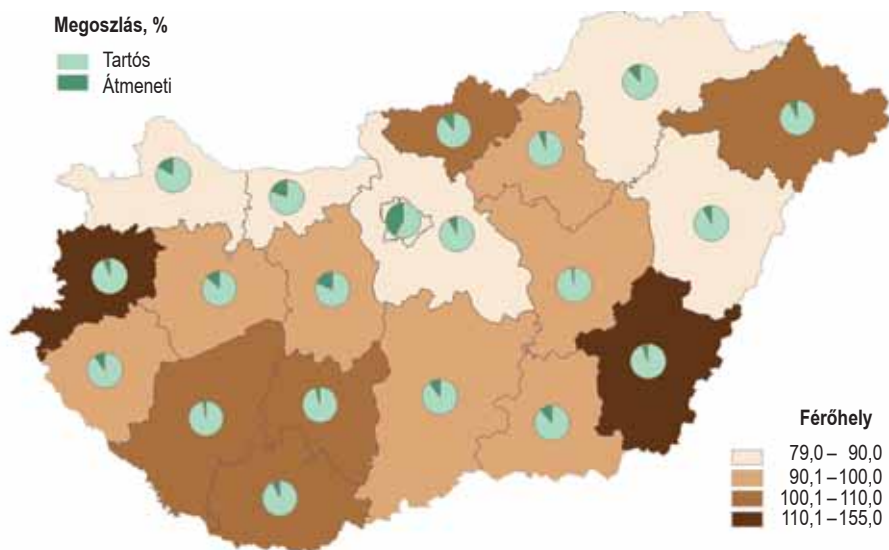
8.4.3.1. ábra Szociális elhelyezést biztosító intézmények telephelyei, 2010. december 31.

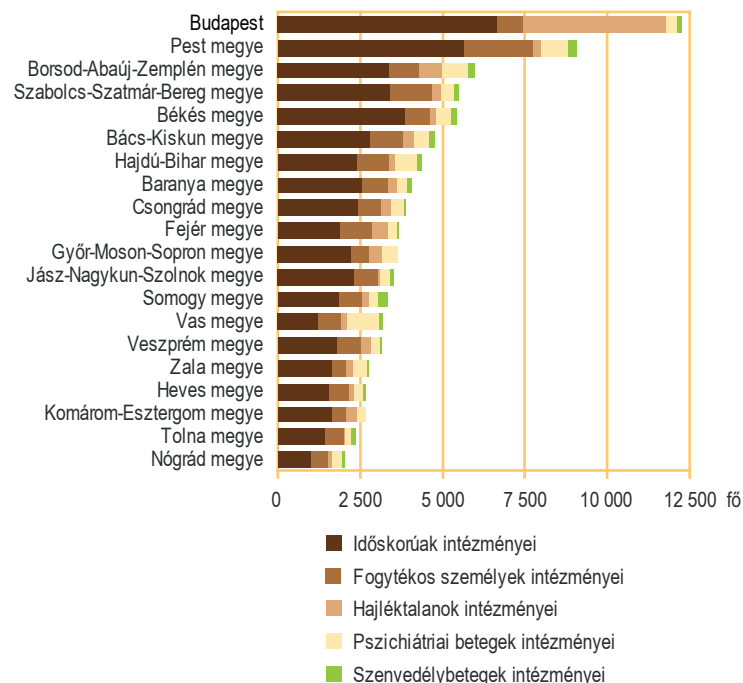
A tízezer lakosra jutó tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést biztosító férőhelyek száma Békés és Vas megyében volt a legmagasabb, de a Dél-Dunántúlon, illetve Szabolcs-Szatmár- Bereg és Nógrád megyében is meghaladta az országos átlagot. A lakosságszámhoz viszonyított férőhelyek száma Közép-Magyarországon volt a legalacsonyabb. Pest megye mutatószáma mellett ebben az is szerepet játszott, hogy sok fővárosi fenntartású intézmény vidéki telephelyen (is) működött. (A fő-

városban közel 13 800 férőhelyet biztosítottak az egyes intézmények telephelyei, ezekhez a fővárosi fenntartású intézmények révén további 3800 vidéki férőhely tartozott.) A gondozottak zöme minden megyében időszerű ellátására szakosodott intézményben, ezen belül is időszerűak otthonában élt. A hajléktalanok elhelyezése a fővárosra koncentrálódott, ezzel összefüggésben az itt üzemeltetett átmeneti elhelyezést nyújtó férőhelyek aránya is lényegesen magasabb volt.

8.4.3.2. ábra Szociális elhelyezést biztosító intézmények férőhelyei és elhelyezés szerinti megoszlása, 2010. december 31.

8.4.3.3. ábra Az elhelyezést nyújtó intézményekben gondozottak száma az intézmény típusa szerint, 2010. december 31.

9. TÁRSADALMI PROBLÉMÁK

9.1. Igazságszolgáltatás, bűnügyi helyzet

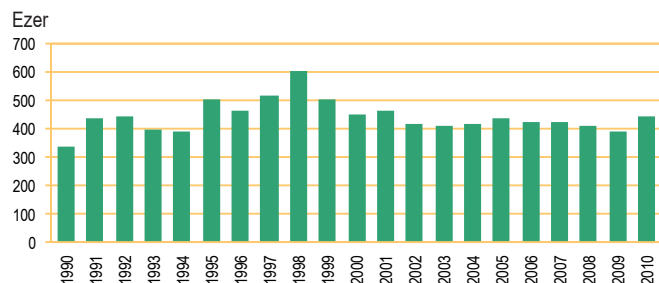
Egy ország társadalmi helyzetének egyik legfontosabb és legérzékenyebb indikátora a bűnözés alakulása. A biztonságérzet jelentősen hozzájárul az emberek életminőségéhez, és e szubjektív értékelésen keresztül alakítja a gazdaság értéktérítő képességét is. A bűnözést ugyanakkor általában a társadalmi problémák, különbségek generálják és elmélyítik, így e téren is összefügg az emberek életminőségével és annak változásaival.

A rendszerváltozástól 1998-ig szinte folyamatosan emelkedett a regisztrált bűncselekmények száma, ezt követően kisebb megszakításokkal csökkent. A mérséklődés ellenére a cselekmények száma már nem süllyedt az 1990-ben jellemző szint közelébe. 2010-ben országosan közel 450 ezer bűncselekményt regisztrált a bűnügyi statisztika, ami a megelőző évekhez képest ismét magasabb érték.

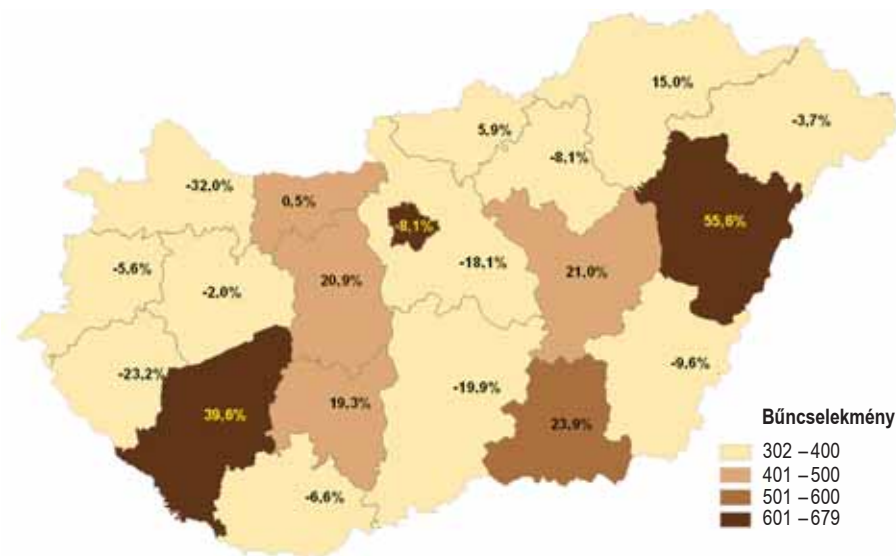
Budapesten, Somogy és Hajdú-Bihar megyében követték el a legtöbb bűncselekményt, minden tízezer ottani lakosra 600–700 bűncselekményt jutott. Számuk a megyék valamivel több mint felében csökkent az ezredforduló óta, ugyanakkor 4 dunántúli és 3 alföldi és 2 észak-magyarországi megyében éppen ellenkezően változott a bűnügyi helyzet. A legnagyobb mértékben Hajdú-Bihar és Somogy megyében növekedett a bűnesetek száma. Nem véletlen tehát, hogy tízezer lakosra vetítve is e megyékben a legmagasabb a regisztrált bűncselekmények száma. Szintén jelentős, 20 százalék körüli növekedés következett be Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Fejér valamint Tolna megyékben. Győr-Moson-Sopron, Zala, Bács-Kiskun és Pest megyében az említett időszak során javultak a bűnügyi statisztikák, területükön 20–30 százalékkal kevesebb regisztrált bűncselekmény történt, mint 2000-ben.

Az elkövetett bűncselekmények súlyossága az 1990-es évek eleje óta folyamatosan csökken, jelenleg a regisztrált bűncselekményeknek közel kétharmada csupán vétségnek minősül. A súlyosabb megítélésű cselekmények aránya a gazdasági szempontból fejlettebb térségekben – Pest megyében, Budapesten és Győr-Moson-Sopron megyében – a legmagasabb. A felsorolt megyék mindegyikében súlyosságuk okán a bűncselekmények több mint 40 százaléka büntettnek minősült.

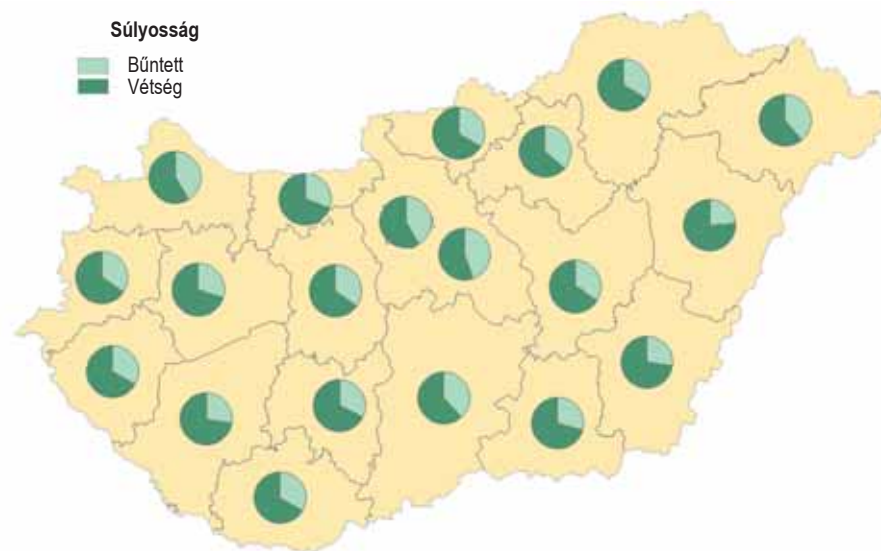
9.1.1. ábra A regisztrált bűncselekmények számának alakulása

9.1.2. ábra A tízezer lakosra jutó regisztrált bűncselekmények száma 2010-ben, valamint a bűncselekmények számának 2000 és 2010 közötti változása

9.1.3. ábra Regisztrált bűncselekmények megoszlása annak súlyossága szerint, 2010

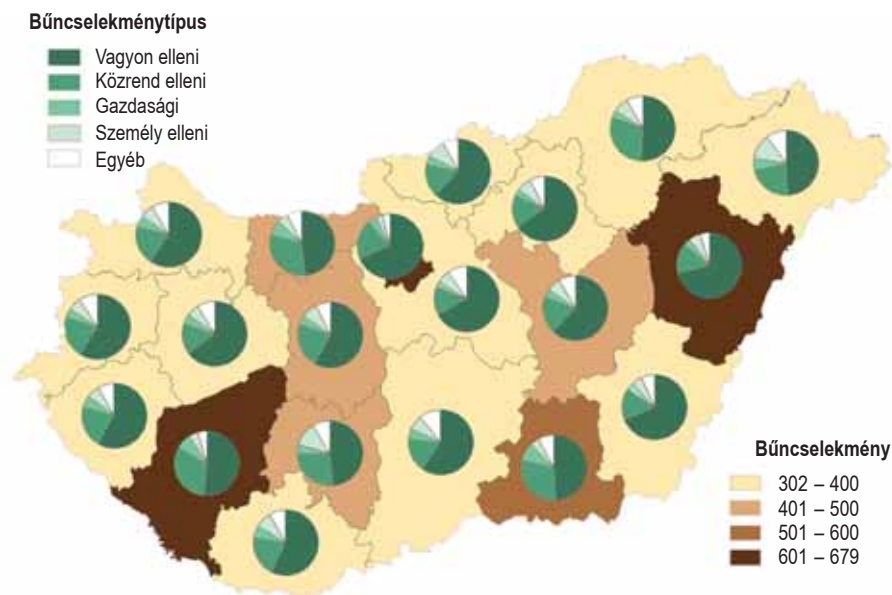

A bűnesetek zömét mindenütt a vagyon ellen elkövetett cselekmények adják, arányuk Hajdú-Bihar megyében a 70 százalékot is meghaladta, de magas (65 százalék) volt Békés, Pest és Heves megyékben, valamint a fővárosban is. A személy elleni erőszakos cselekmények aránya Észak-Magyarország és Dél-Dunántúl területén volt a legmagasabb. Szabolcs-Szatmár-Bereg és Tolna megyékben a cselekmények 12 százaléka személyek ellen irányult, ez közel négyszerese a fővárosinak.

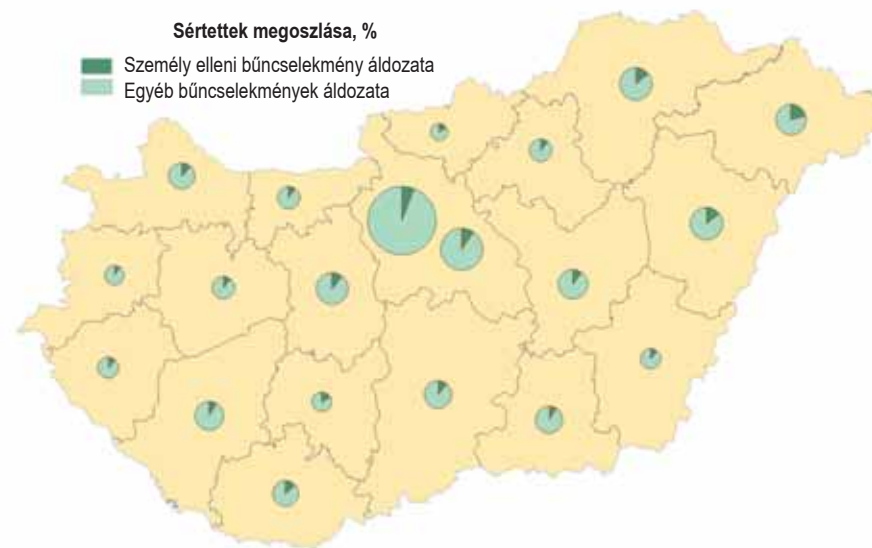
2010-ben országosan minden 40. ember vált áldozatává valamilyen bűncselekménynek, közülük minden tizedik valamilyen személy elleni bűncselekménynek. Az ebből a szempontból legkedvezőtlenebb helyzetű Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében minden ötödik sértett személy elleni bűncselekmény áldozata volt, de hasonlóan magas volt az ilyen típusú bűntetteket elszenderdők aránya Tolna, Nógrád, Hajdú-Bihar és Baranya megyékben is. A bűncselekmények sértettei között országosan 4 százalék volt a fiatalkorúak aránya. Fejér, Tolna, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben a 18 évesnél fiatalabb áldozatok aránya ennek közel duplája.

A visszaeső bűnelkövetők aránya országosan 11 százalék volt, nem változott jelentősen az elmúlt évek során. Ismételt bűnelkövetés a leggyakrabban Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok megyékben és a fővárosban történt, itt a visszaesők aránya az összes regisztrált elkövetőn belül a 13 százalékot is meghaladta. Magas volt a visszaesők által elkövetett bűnesetek gyakorisága a Dél-Dunántúlon és számos alföldi megyében is.

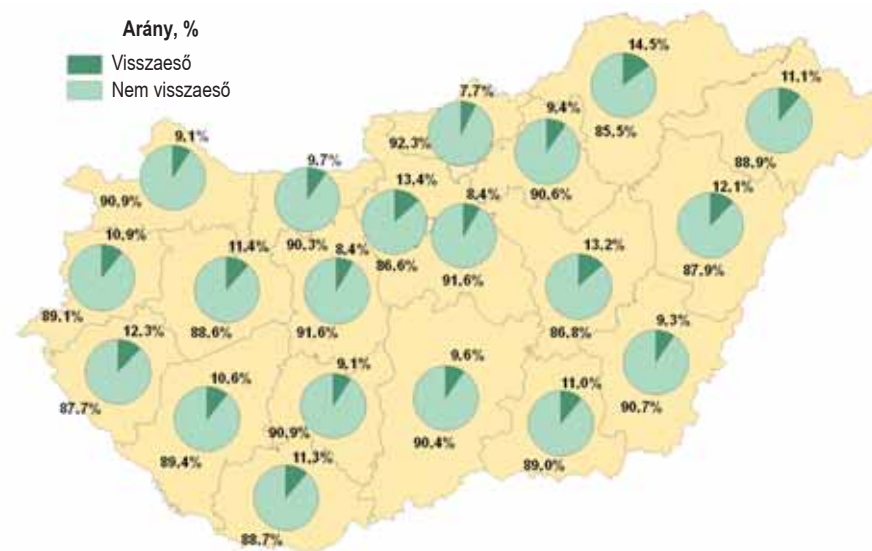
9.1.4. ábra A regisztrált bűncselekmények tízezer lakosra jutó száma, valamint megoszlása a bűncselekmény típusa szerint, 2010

9.1.5. ábra A sértettek száma és megoszlása a bűncselekmény típusa szerint, 2010

9.1.6. ábra A regisztrált bűnelkövetők között a visszaesők aránya, 2010

Országosan a regisztrált bűnelkövetők 9 százaléka nem töltötte be a 18. életévét a bűncselekmény elkövetésének pillanatában. A fiatalok bűnelkövetők aránya a dunántúli megyék többségében, valamint Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékben meghaladta az országos átlagot. A fiatalok bűnözés mértéke Közép-Magyarországon volt a legkisebb, Budapesten az összes regisztrált bűnelkövetőknek mindössze 7 százaléka, Pest megyében 8 százaléka követett el törvénybe ütköző cselekedetet a 18. születésnapja előtt.

Az elkövetők kéttizede alkohol, kábítószer vagy kábító hatású szer hatása alatt követte el tettét. Az ilyen bűnelkövetők aránya Komárom-Esztergom, Vas, Veszprém, Tolna és Bács-Kiskun megyében volt legmagasabb.

9.1.1. tábla A bűnelkövetők számának alakulása, 2010

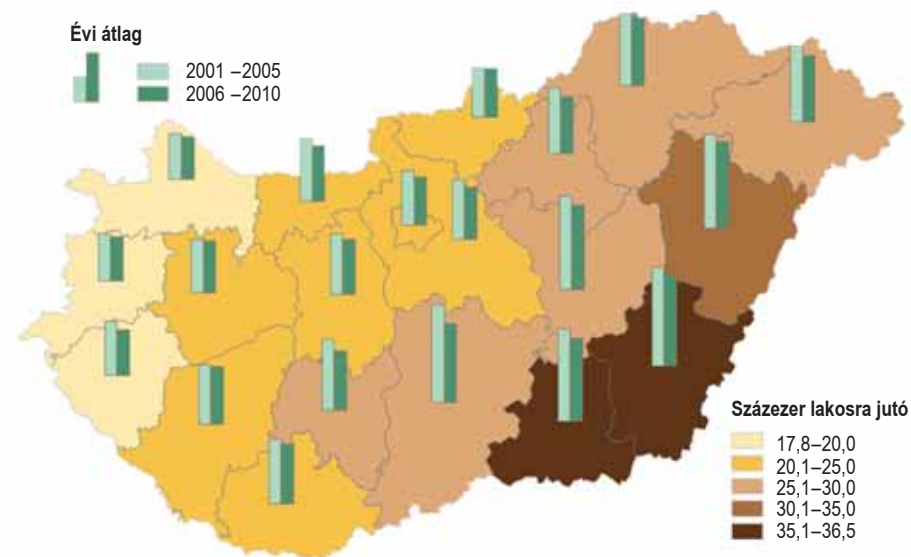
Főváros, megye	Regisztrált bűnelkövetők száma	Ebből		
		visszaesők	alkohol, kábí- tószer, kábító hatású anyag hatása alatt cselekvők	fiatalkorúak
Budapest	16 773	13,4	17,8	7,1
Pest	12 514	8,4	19,3	8,2
Fejér	4 135	8,4	19,6	10,5
Komárom-Esztergom	3 651	9,7	24,6	8,8
Veszprém	3 408	11,4	23,3	10,0
Győr-Moson-Sopron	4 689	9,1	20,2	8,4
Vas	2 781	10,9	25,5	11,5
Zala	3 004	12,3	21,4	10,8
Baranya	5 739	11,3	20,6	9,8
Somogy	3 963	10,6	20,6	10,7
Tolna	3 511	9,1	23,0	10,1
Borsod-Abaúj-Zemplén	11 221	14,5	20,2	11,0
Heves	4 098	9,4	20,5	10,7
Nógrád	3 026	7,7	18,7	9,4
Hajdú-Bihar	7 495	12,1	17,4	10,5
Jász-Nagykun-Szolnok	5 218	13,2	20,7	10,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	9 607	11,1	17,8	9,0
Bács-Kiskun	6 111	9,6	23,2	8,7
Békés	3 951	9,3	20,7	8,8
Csongrád	4 771	11,0	21,8	9,6

9.2. Öngyilkosságok

Nemzetközi összehasonlításban, történeti távlatokban is magas az öngyilkosságok száma Magyarországon. Bár az ezredforduló óta hazánkban egyre kevesebb öngyilkosságot követnek el, Európában még mindig őrizük ebbéli kedvezőtlen pozíciónkat. Jelenleg százezer lakosra 25 öngyilkosság jut, ehhez hasonlóan magas rátával egész Európában továbbra is csak a balti országokban találkozunk.

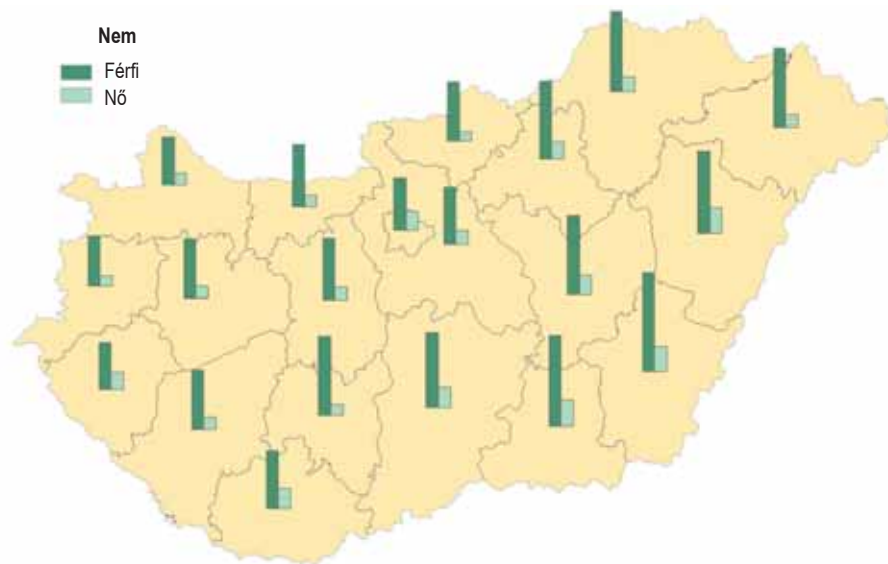
A területi különbségek ebből a szempontból egy nyugat-keleti lejtőt rajzolnak ki, amely sok tényezővel van összefüggésben. Az életkörülmények mellett a településszerkezet, a társadalmi hagyományok, valamint számos egyéb kulturális tényező befolyásolja azt, hogy az ország délkeleti megyéiben hagyományosan magas az öngyilkosságok száma: Csongrád és Békés megyékben kétszer annyian vetnek véget életüknek önmagukkal, mint az ország nyugati megyéiben. Az ország nagy részében ugyanakkor számottevően csökkent a gyakoriságuk. Fontos azonban kiemelni, hogy néhány megyében, így Nógrád, Veszprém és Somogy megyékben az öngyilkosságok öt évre vetített átlagai alig változtak.

9.2.1. ábra A százezer lakosra jutó öngyilkosságok száma 2010-ben és változása az öt éves átlaguk szerint 2001 és 2010 között

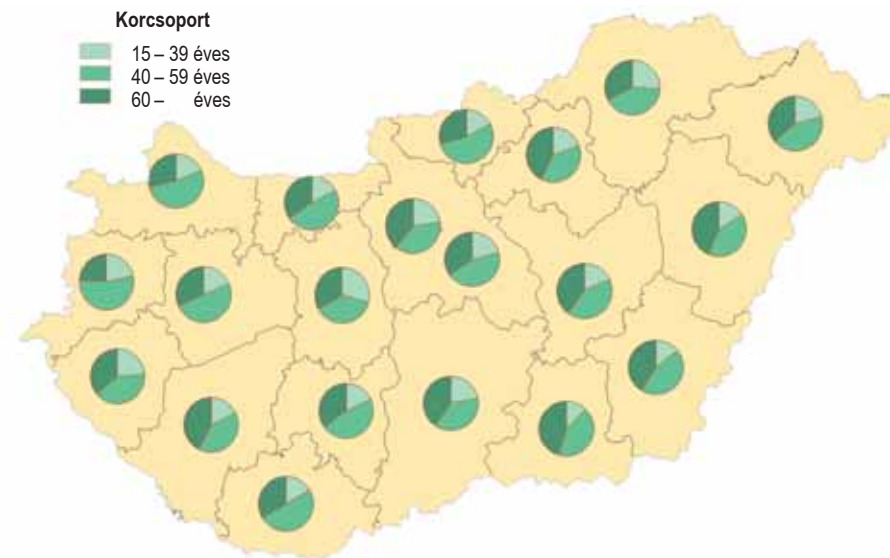

A férfiak a nőknél sokkal gyakrabban vetnek véget életüknek. A nemenkénti eltérések területi vonatkozásai is igen szélsőségesek. A két nem közötti különbség Budapesten a legkisebb, ahol kevesebb mint háromszor annyi férfi lett öngyilkos, mint amennyi nő. A nemek közötti különbség nem a legmagasabb öngyilkossági gyakoriság jellemezte megyékben volt a legnagyobb, inkább az ország északkeleti (Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg) megyéiben, illetve a Dunántúl egyes megyéiben. A legnagyobb eltérés Tolna megyében jelentkezett, ahol befejezett öngyilkosságot a férfiak a nőknél több mint hétszer gyakrabban követtek el.

9.2.2. ábra Az öngyilkosságok százezer lakosra jutó száma nemek szerint, 2010

9.2.3. ábra A 15 évesnél idősebbek által elkövetett öngyilkosságok számának megoszlása korcsoportok szerint, 2010

Az öngyilkosságok zömét a 40 év feletti korosztályba tartozók követik el, azonban Fejér és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékben legalább minden negyedik öngyilkosság áldozata ennél fiatalabb volt.

MÓDSZERTAN, FOGALOMTÁR

Népesség

A népesség száma: 1990-ig teljes körű népszámlálási adat, az 1990 utáni népességszámok a 2001. február 1-jei népszámlálás bázisán a természetes (élveszületés, halálozás) népmozgalmi statisztika, valamint a belföldi és nemzetközi vándorlás adatainak felhasználásával vissza-, illetve továbbszámított adatok.

Lakónépesség: az adott területen lakóhellyel rendelkező, de másutt tartózkodási hellyel nem rendelkező személyek, valamint az ugyanezen a területen tartózkodási hellyel rendelkező személyek együttes száma.

Átlagos életkor: a népesség adott időpontban élő tagjai életkorának súlyozott számtani átlaga.

Várható átlagos élettartam: azt fejezi ki, hogy a különböző életkorúak az adott év halálozási viszonyai mellett még hány évi élettartamra számíthatnak.

Standardizált halálozási hányados: valamely standard népesség halálozási arányszámán keresztül fejezi ki a vizsgált népesség halandósági viszonyait. Leggyakrabban az országos népesség korszpecifikus halandóságát vesszük standard súlyoknak. Számítása: a ténylegesen megfigyelt és standard súlyokkal várható halálozások számának hányadosa, ami százalékos formában fejezi ki a vizsgált terület halandóságának eltérését az országos értéktől.

Oktatás, kultúra

Adatforrás: az oktatási intézmények tevékenységére vonatkozóan az Nemzeti Erőforrás Minisztérium által gyűjtött és feldolgozott adatok. Az oktatási adatfelvételek rendszere a 2000/2001. tanévtől mind tartalmában, mind módszerében változott; követi az oktatás 1993. évi LXXIX. és LXXX. sz. törvényben meghatározott szervezeti és tevékenységi rendszerét. Az adatfelvétel megfigyelési egysége az oktatási intézmény, ezen belül a tevékenység, oktatási feladat. Az adatfelvétel eszmei időpontja 2000/2001-től minden év október 1-je. A tanulmányok befejezésére vonatkozó adatok az adatfelvételt megelőző tanév végi eredményeket tartalmazzák, az eszmei időpontig letett javító- és pótvizsgák eredményeivel kiegészítve.

Közoktatás

Feladatellátási hely: az intézmény igazgatási szervezetén belül a székhelyen vagy más telephelyen működő intézményegység, valamint a székhelyen, illetve az azonos telephelyen, de eltérő közoktatási feladatot ellátó intézményegység.

Osztályterem: kizárólag az osztályok állandó tartózkodási helyeként használt és felszerelt helyiség, függetlenül attól, hogy erre vagy más célra épült. Az osztályterem száma nem tartalmazza az osztálytermi célra épült, de más célra használt helyiségeket, valamint 2000-től az egy tantárgy vagy tantárgycsoport oktatására kialakított szaktantermeket sem.

Évfolyam: a pedagógiai programban meghatározott követelmények oktatásának és elsajátításának szakasza. Az évfolyamok számozása az 1993. évi közoktatási törvény alapján az első évfolyamtól a középiskolai tanulmányok utolsó évfolyamáig folyamatos. Az iskolai szakképzésben az évfolyamok számozása egytől kezdődik, és törttel alkalmazásával kiegészül az általános képzésben soron következő sorszámmal (pl. 1/11 a szakiskolában vagy 1/13 a középiskolában).

Nappali rendszerű iskolai oktatás: a tanköteles korú és a tanköteles kornál idősebb, de 22 (25) éves kort el nem ért tanulók nappali munkarend szerinti oktatása.

Óvodás gyermek: az óvodába felvett, az adatfelvétel eszmei időpontjában az óvoda nyilvántartásában szereplő gyermek.

Tanuló: általános iskolába, illetve középfokú oktatási intézménybe beiratkozott, az adatfelvétel eszmei időpontjában az intézménnyel tanulói jogviszonyban lévő személy.

Pedagógus: a fő munkaviszony keretében teljes vagy részmunkaidőben foglalkoztatott, oktató-nevelő tevékenységet folytató alkalmazott, a képesítésétől és beosztásától függetlenül. (A statisztikai közlésekben a pedagógusok száma a pedagógusok állományi létszámára vonatkozik.)

Végzetek: az iskolai oktatás egy meghatározott szintjén (pl. általános iskola, szakiskola, középiskola) az utolsó évfolyamot sikeresen befejezték, illetve záróvizsgát tettek.

Felsőfokú oktatás

Felsőoktatási intézmény: az 1993. LXXX. sz. felsőoktatási törvényben megnevezett felsőoktatási intézmény, valamint kihelyezett tagozat.

Kar: a felsőoktatási intézményen belüli oktatási és igazgatási szervezeti egység. A felsőoktatási intézmények karait minden tanévben kormányrendelet sorolja fel.

Hallgató: a felsőoktatási intézménybe felvételt nyert és beiratkozott, az intézmény nyilvántartásában szereplő személy.

Egyetemi, főiskolai oklevelet szerzett: az egyetemi, főiskolai képzésben sikeres záróvizsgát tett hallgatók. Nem tartalmazza a felsőfokú szakképzés, a szakirányú továbbképzés, valamint a doktori képzések adatát.

Felsőfokú képzési szintek 2005-től

Felsőfokú szakképzés: felsőoktatási és közoktatási intézményekben folyó, hallgatói jogviszonyt eredményező szakképzés, beépül az intézmény képzési programjába, és egyben olyan felsőfokú szakmai képesítést ad, ami az Országos Képzési Jegyzékben szerepel, de nem jár felsőfokú végzettséggel.

Felsőfokú alapképzés (többciklusú), BA, BSc: az alapképzésben alapfokozat (*baccalaureus*, *bachelor*) és szakképzettség szerezhető. Az alapfokozat az első felsőfokú végzettségi szint, feljogosít a mesterképzés megkezdésére. Az alapképzésben szerzett szakképzettség jogszabályban meghatározottak szerinti munkakör betöltésére jogosít. A képzési idő legalább hat, legfeljebb nyolc félév.

Felsőfokú mesterképzés (többciklusú), MA, MSc: a felsőfokú alapképzésre épülő felsőfokú mesterképzésben mesterfokozat (*magister*, *master*) és szakképzettség szerezhető. A mesterképzésben szerzett szakképzettség jogszabályban meghatározottak szerinti munkakör betöltésére jogosít. A mesterfokozat a második felsőfokú végzettségi szint. A képzési idő legalább két, legfeljebb négy félév.

Osztatlan képzés: az egységes, osztatlan képzésben mesterfokozat (*magister, master*) szerezhető, amelynek elvégzése alapfokozat kiadása nélkül ugyanannyi tanulmányi időt igényel, mint az első, majd ezt követően a második képzési ciklus teljesítése. A képzési idő legalább 10 és legfeljebb 12 félév (orvos, állatorvos, fogorvos, gyógyszerész, jogász, építész).

Szakirányú továbbképzés: alap- vagy mesterfokozat megszerzését követő (korábban egyetemi vagy főiskolai végzettség), illetve meghatározott szakképzettségre épülő olyan, újabb végzettséget nem adó képzés, amely speciális szakirányú szakképzettséget tanúsító oklevél kiadásával zárul.

Doktori (többciklusú): egyetem által végzett posztgraduális szintű képzés, mely az adott terület kutatóinak a tudományos (PhD) és művészeti (DLA) felkészítését szolgálja.

Képzési forma: a felsőfokú képzés az alábbi képzési formákban folyhat: nappali, esti, levelező, távoktatás.

Munkaerőpiac

A **munkaerő-felmérés** a Központi Statisztikai Hivatal magánháztartásokra kiterjedő reprezentatív felvétele. Célja, hogy a gazdasági aktivitás alakulását a nemzetközi statisztikai ajánlásoknak megfelelően, a mindenkori munkaügyi szabályozástól, illetve annak változásától függetlenül, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) fogalmait felhasználva figyelje meg.

Aktivitási arány: a gazdaságilag aktívak – a foglalkoztatottak és a munkanélküliek – a megfelelő korcsoportba tartozó népesség százalékában.

Foglalkoztatott az, aki az adott héten legalább egy órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, illetve rendelkezett olyan munkahellyel, ahonnan átmenetileg (betegség, szabadság stb. miatt) volt távol.

Munkanélküli az, aki az adott héten nem dolgozott, és nincs is olyan munkája, amelyből átmene-tileg hiányzott; a kikérdezést megelőző négy hét folyamán aktívan keresett munkát; két héten belül munkába tudott volna állni, ha talált volna megfelelő állást, illetve már talált munkát, ahol 90 napon belül dolgozni kezd.

Foglalkoztatási arány: a foglalkoztatottaknak a megfelelő korcsoportba tartozó népességhez viszonyított aránya.

A **munkanélküliségi ráta** a gazdaságilag aktív népesség összetételére utal, azt mutatja meg, hogy a foglalkoztatottak és a munkanélküliek együttes számán, azaz a gazdaságilag aktív népesség-ben belül mekkora a munkanélküliek aránya.

Gazdaságilag nem aktívak (inaktívak) azok, akik a vonatkozási héten nem dolgoztak, illetve nem volt rendszeres jövedelmet biztosító munkájuk, és nem is kerestek munkát, vagy kerestek, de nem tudtak volna munkába állni.

Inaktivitási arány: az inaktívoknak a megfelelő korcsoportba tartozó népességhez viszonyított aránya.

Egyéb inaktív: nappali tanulmányokat nem folytató kimutatható jövedelemforrással (pl. nyugdíj, gyermekgondozási ellátás, munkanélküli-ellátás, árvellátás, ápolási díj) nem rendelkező inaktív.

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat a KSH munkaerő-felvételéből, népszámlálási adataiból, valamint saját regisztrált munkanélküliségi adatgyűjtéséből készít kistérségi foglalkoztatottsági és munkanélküliségi becsléseket, matematikai statisztikai eljárások, illetve az aktuális településstruktúra alkalmazásával.

Nyilvántartott álláskereső az illetékes kirendeltségen nyilvántartásba vett személy, aki munka-vizsgálattal nem rendelkezik; öregségi nyugdíjra nem jogosult, nem nappali tagozatos tanuló; reha-bilitációs járadékban nem részesül, valamint elhelyezkedése érdekében az illetékes kirendeltséggel együttműködik. A nyilvántartott álláskereső területei besorolása állandó lakóhelyük szerint történt.

Tartósan munkanélkülieknek az egy évnél régebben nyilvántartott álláskeresőket tekintettük.

A keresetekre vonatkozó adatok a 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások, létszámhatártól függetlenül a költségvetési szervek és a kijelölt nonprofit szervezetek éves telephelyes adatai.

Átlagkereset: a teljes munkaidőben foglalkoztatottak részére fizetett keresettömeg (bérköltség) egy főre jutó havi átlaga.

Nettó átlagkereset: a bruttó átlagkeresetből gazdálkodó szervezetenként a mindenkori munkavállalói járulékok, a személyi jövedelemadó, valamint az egészségbiztosítási és a nyugdíjjárulék levonásával és az adott évre érvényes járulékküszöb és az alkalmazotti kedvezményre jogosító jövedelemhatár figyelembevételével számított adat, a gyermekek után járó adókedvezmény hatását nem tartalmazza.

A háztartások jövedelme és fogyasztása, személyi jövedelemadó

A háztartási költségvetési felvételben 2009-ben módszertani változás történt, és részben közös adatfelvétel keretében került sor mind a fogyasztási, mind a jövedelmi adatok lekérdezésére. Ennek következtében egy új HKÉF (háztartási költségvetési és életkörülmény adatfelvétel) jött létre. Ebből kétféle feldolgozás készül, külön a fogyasztásra, és külön a jövedelmekre koncentráva. Így a 2009. évi fogyasztási adatoknál a jövedelmet csak háttérváltozóként (a decilisbe soroláshoz) használjuk.

A minta a magánháztartások kb. 0,25 százalékát fogja át. A megfigyelt háztartások egy hónapig naplót vezetnek kiadásairól és bevételeikről, ezt az év végén egy részletes interjú követi a fogyasztásról és a jövedelemről. 2000-től az adatgyűjtés az Európai Unióban alkalmazott COICOP (a fogyasztás rendeltetés szerinti csoportosítása) alapján történik. A Háztartási költségvetési felvételben közreműködő háztartások adatait teljeskörűsítve a kiadások nem érik el a nemzetgazdasági elszámolások statisztikájában kimutatottat. Ez részben a megfigyelés eltérő módszeréből adódik, valamint a megfigyelték köre (csak a magánháztartások) is más a háztartás-statisztikában.

A jövedelmekre vonatkozó részletes adatokat az EU-SILC módszertanának megfelelően közöljük, mivel ezek az adatok szolgálnak a nemzetközi összehasonlítás céljára is. Ennek megfelelően bizonyos,

korábban jövedelemként számba vett tételek nem számítanak bele a jövedelembe, így azokat nem lehet közvetlenül összehasonlítani.

Háztartás: olyan személyek összessége, akik – függetlenül a rokoni kapcsolatoktól – közös jövedelmi, illetve fogyasztói közösséget képeznek, folyamatos életviteli költségeiket részben vagy egészen közösen viselik.

Jövedelem: az ún. személyes célú jövedelmek számbavételére és azok felhasználásának megfigyelésére terjed ki, így nem tartalmazza a természetbeni társadalmi juttatások (egészségügyi ellátás, oktatás stb.) értékét.

Kiadás: a háztartásnak folyó évi jövedelemfelhasználásból és megtakarításból, vagyontárgyak értékesítéséből, más háztartástól pénzben vagy természetben kapott ajándék, kárpótlási jegy hasznosításából, illetve hitelfelvételből fedezett kifizetése.

Szociális védőháló

A nyugdíjakra, nyugdíjszerű ellátásokra vonatkozó adatok a januári, nyugdíjemelés utáni állapotot mutatják. Az ellátás szerinti besorolás a főellátás szerint történt. Az ország összesen adatok – ha erre külön utalás nincs – a külföldi utalásokat nem tartalmazzák.

Ellátásban részesül az a biztosított, akinek a Nyugdíjfolyósító nyugdíjat, járadékot vagy egyéb ellátást folyósít.

Saját jogú nyugdíj: az öregségi és öregségi jellegű nyugdíjak, a korhatár alatti rokkantsági nyugdíjak, valamint a rehabilitációs járadék. **Öregségi nyugdíj:** az előírt korhatár betöltése, az előírt szolgálati idő esetén kapott nyugdíj, a karkedvezményes idő beszámításával megállapított nyugdíj, a szolgálati nyugdíj, az előre hozott öregségi nyugdíj, a csökkentett összegű előre hozott öregségi nyugdíj, egyes művészeti tevékenységet folytatók és az egyházi személyek nyugdíja, a képviselői nyugdíj és egyéb kivételes, illetve méltányossági ellátás. **Öregségi jellegű nyugdíj:** a korengedményes nyugdíj, a bányásznyugdíj és a korbetöltött rokkantsági nyugdíj. **Korhatár alatti rokkantsági nyugdíj:** a nyugdíjkorhatár betöltése előtt a munkaképesség-romlással összefüggésben igénybe vett – a rokkantság mértékét is figyelembe vevő – nyugdíj. **Rehabilitációs járadék:** 50–79 százalékos mértékű egészségkárosodás fennállása és meghatározott szolgálati idő megszerzése esetén, rehabilitálható személynek járó nyugellátás.

Egyéb nyugdíj tartalmazza a **hozzátartozói nyugdíjat** (az özvegyi és ideiglenes özvegyi nyugdíjat, valamint a szülői nyugdíjat) és az **árvaellátást**.

Nyugdíjszerű ellátás: egészségkárosodott személyek szociális járadékai, rokkantsági járadék, házastársi pótlék, mezőgazdasági szövetkezeti járadék és egyéb nyugdíjszerű járadék.

Anyasági támogatás: a szülést követő támogatás, melyre az a nő jogosult, aki terhessége alatt legalább négyszer – koraszülés esetén legalább egyszer – terhes gondozáson vett részt.

Terhességi-gyermekágyi segély (tgyás): a szülési szabadságnak megfelelő időtartamra (168 nap) jár annak, aki a szülést megelőző két éven belül 180 napon át biztosított volt, és meghatározott időn belül szült.

Gyermekgondozási díj (gyed): a terhességi-gyermekágyi segély leteltét követő naptól a gyermek második életévének betöltéséig járó táppénzszerű ellátás.

Gyermekgondozási segély (gyes): a gyermek harmadik életévének (ikergyermekek esetén a tankötelesség válás évének végéig), a tartósan beteg, testi vagy értelmi fogyatékos gyermek esetében tizedik életévének betöltéséig igényelhető támogatás.

Gyermeknevelési támogatás (gyet): olyan gyermekgondozási támogatás, amelyre az a szülő jogosult, aki saját háztartásában három vagy több kiskorú gyermeket nevel, és a legkisebb gyermek 3 és 8 év közötti.

Családi pótlék: olyan pénzbeli családtámogatási ellátás, amelyet az állam a gyermekek nevelési és iskoláztatási költségeihez havi rendszerességgel biztosít.

Önkormányzati segélyek a jogszabályban, helyi rendeletben meghatározott jogosultak részére a települési önkormányzat által nyújtott juttatások.

Aktív korúak ellátása: a nem foglalkoztatott személyek megélhetését segítő jövedelemfüggő támogatás. Az ellátásban részesülők közül **rendszeres szociális segélyt** azok kaphatnak, akik meghatározott okok – egészségkárosodás, életkor, gyermeknevelés – miatt nem képesek munkára, a többi személy **rendelkezésre állási támogatást** kaphat.

Ápolási díj: a tartósan gondozásra szoruló személy otthoni ápolását ellátó nagykorú hozzátartozó részére biztosított anyagi hozzájárulás.

Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény: a gyermek szociális helyzete alapján természetbeni juttatásokra és évente két alkalommal pénzbeli juttatásra jogosító ellátás.

Lakásfenntartási támogatás: az a személy kaphatja, aki a településen elismert minimális lakásnagyságot és minőséget meg nem haladó lakásban lakik, és a lakásfenntartás indokolt havi költsége eléri, vagy meghaladja a háztartás havi összjövedelmének jogszabályban rögzített mértékét. Egy háztartásból csak egy személy jogosult a támogatásra.

Bölcsőde: a családban nevelkedő 3 éven aluli gyermekek napközbeni ellátását, szakszerű gondozását és nevelését biztosító intézmény. Ha a gyermek a 3. évét betöltötte, de testi vagy szellemi fejlettségi szintje alapján még nem érett az óvodai nevelésre, a 4. évének betöltését követő augusztus 31-ig nevelhető és gondozható bölcsődében. (A 3 éves és idősebb bölcsődések egyharmados aránya mögött az áll, hogy május 31-i a számbavétel, jelentős részük ősszel már megjelenik az óvodák adott évi nyilvántartásában is. Az év folyamán bölcsődét igénybe vevő gyermekek 35 százaléka távozik óvodába.)

Családi napközi: a családban nevelkedő gyermekek számára nyújt életkoruknak megfelelő napali felügyeletet, gondozást, nevelést, étkeztetést és foglalkoztatást. A gyermekek 20 hetes korától általános iskolás korukig vehető igénybe, de főleg a fiatalabb korosztályok elhelyezésében segít.

Nappali ellátást nyújtó intézmények: elsősorban a saját otthonukban élők részére biztosítanak lehetőséget a napközbeni tartózkodásra, étkeztetésre, társas kapcsolatokra, valamint az alapvető higiéniai szükségletek kielégítésére. Ezekben az intézményekben idősek, fogyatékosok, pszichiátriai betegek, szenvedélybetegek és demensek nappali ellátása folyhat.

Elhelyezést biztosító intézmények: az önmaguk ellátására nem, vagy csak segítséggel képes személyek ápolását, egészségügyi ellátását, rehabilitációját biztosítják. **Tartós bentlakásos szociális intézmények:** tartós jelleggel folyamatos ellátást, nappali és éjszakai tartózkodást, ápolást, gondozást, illetve rehabilitációt nyújtó intézmények. **Átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények:** ideiglenes jelleggel, legfeljebb egyévi időtartamra teljes körű ellátást, illetve a hajléktalanok éjjeli menedékhelye és átmeneti szállása esetén éjszakai benttartózkodást biztosító intézmények.

Társadalmi problémák

Az adatok forrása a Belügyminisztérium, Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala, Legfőbb Ügyészség.

Ismertté vált közvédas bűncselekmény: az a büntett vagy vétség, amelynek ügyében a nyomozó hatóság befejezte, megszüntette vagy megtagadta a nyomozást. Az ilyen bűncselekmények száma tartalmazza „az elkövető kiléte nem állapítható meg” címen megszüntetett eseteket is. Az ismertté vált bűncselekmények statisztikai fogalma tehát nem azonos az ugyanezen időszakban bejelentett bűncselekmények fogalmával. A bűncselekmények adatait az elkövetés helye szerint közöljük.

Ismertté vált bűnelkövető: az a személy, akivel szemben a hatóság befejezte a nyomozást, s akivel kapcsolatban büntethetőséget kizáró ok nem áll fenn. A nyomozás befejezése lehet vádemelés, vádemelés mellőzése megrovás mellett, elközbírási indítvány, büntetőeljárás felajánlása más állam hatóságainak. Az ismertté vált bűnelkövető statisztikai fogalma tehát nem azonos azzal a személlyel, akinek bűnösségét bíróság megállapította. A visszaesők fogalmába itt beleértjük a többszörösen és a különös visszaesőket is. A bűnelkövetők adatait a lakóhelyük szerint közöljük.

Gyermekkorú: a 14. életévét még be nem töltött személy.

Fiatalkorú: a 14. életévét betöltött, de 18. évét még be nem töltött személy.

Fiatalkorú: a 18. életévét betöltött, de 24. évét még be nem töltött személy.